ÇİN

AZƏRBAYCANLILARIN GÖZÜ İLƏ

Bakı 2013

ÇİN AZƏRBAYCANLILARIN GÖZÜ İLƏ

Baş redaktor:
Dr. Fərhad MƏMMƏDOV

Məsul redaktor:
Dr. Rəşad S. KƏRİMOV

Kitab Çin Beynəlxalq Araşdırmalar Fondunun maliyyə dəstəyi ilə hazırlanmış və nəşr edilmişdir.

Книга подготовлена и издана при финансовой поддержке Китайского Фонда Международных Исследований.

MÜNDƏRİCAT

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzinin direktoru Dr. Fərhad Məmmədov
Ön söz 5

Azərbaycana dost qazandıran diplomat
Yaşar Əliyev. Çin haqqında təəssüratlar: əsrlərdən süzülüb gələn və reallıqdan doğan füsunkarlıq 9

Çin iqtisadçı gözü ilə
Ziyad Səmədzadə. "Sarı əjdaha oyanır" 19

Azərbaycanın Çində ilk səfiri olmaq böyük şərəfdir
Tamerlan Qarayev. Parlamentdən səfir pilləsinə doğru 35

Azərbaycan təhsilini dünyada tanıtdıran ziyalı
Hamlet İsaxanlı. "Böyük çaylar qərbdən şərqə doğru axır" 51

Azərbaycanın iqtisadi tərəqqisinə səy göstərən gənc iqtisadçı
Seymur Orucov. Azərbaycan-Çin iqtisadi əlaqələri 65

Çində doktorluq dissertasiyası müdafiə edən ilk azərbaycanlı
Rəşad Seyfəddin (Kərimov). Arzuların çin olduğu yer 71

Qələmi ilə millətinə xidmət edən insan
Elçin İsmayılov. Çin Azərbaycanın gözü ilə 83

Dünyanı Azərbaycana tanıtdıran insan
Azər Qərib. Çin haqqında qısa hekayə 91

Peşəsini sevən insan
Azad Nağıyev. Çin səddinin "fəthi" və ya səmimi etiraflar 101

Kitabların dostu
Zərifə Salahova. Çin haqqında təəssüratlarım 109

Ön söz

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əldə etməsi onun daxili və xarici siyasətində keyfiyyətcə yeni, köklü dəyişikliklərə gətirib çıxardı. Qısa zaman kəsiyində beynəlxalq birliyin üzvü olan Azərbaycan dövləti ölkənin daxili həyatında iqtisadi tərəqqinin davamlı inkişafını təmin etmək üçün səmərəli, çoxplanlı və qarşılıqlı faydaya əsaslanan xarici siyasət kursu həyata keçirdi.

Yenicə müstəqil dövlət quruculuğu prosesinə başlamış gənc Azərbaycan üçün qüdrətli və təcrübəli dövlətlərin əldə etdiyi nailiyyətlərdən nümunə götürməyə, onlarla ikitərəfli əlaqələr qurmağa böyük ehtiyac duyulurdu. Məhz yaxın və uzaq qonşular içərisində Çin ilə hərtərəfli əlaqələrin qurulması Azərbaycan üçün olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edirdi.

1991-ci ildən etibarən Azərbaycan ilə Çin arasında müxtəlif sahələrdə əlaqələr qurulmağa başladı. İkitərəfli sazişlər və protokollar imzalandı ki, bunlar da siyasi, iqtisadi-ticarət, mədəni sahələrdə əməkdaşlığın güclənməsinə ciddi təkan verdi. Bu sahədə ulu öndərimiz, Ümummilli lider Heydər Əliyevin, daha sonra isə Respublika prezidenti İlham Əliyevin Çin Xalq Respublikasına ardıcıl rəsmi səfərləri Azərbaycanın Şərq siyasətində mühüm addım olmaqla yanaşı onun Çin ilə əlaqələrində də yeni mərhələnin başlanğıcını qoydu.

Son illər ərzində iki ölkə arasında müxtəlif xarakterli dövlət və hökumət nümayəndə heyətlərinin səfərləri müntəzəm hal almışdır. Həm Çin xalqının, həm də Azərbaycan xalqının bir-birilə yaxın, faydalı əlaqələr qurması təbii olaraq Azərbaycanda Çin mədəniyyətinə, Çin xalqının mədəni nailiyyətlərinə marağın artmasına səbəb oldu. Belə bir şəraitdə Azərbaycanda Çin gerçəkliyi, həyat tərzi barəsində müəyyən təsəvvürlər və bilgilər olsa da, bu xalqın keçdiyi keşməkeşli və zəngin tarixi inkişaf yolu, mədəniyyətin və ümumiyyətlə həyatın müxtəlif sahələrində son illərədək əldə etdiyi böyük uğurlar barəsində məlumatlara ciddi maraq yaranmışdır.

Bu mənada Çinə səfər etmiş və ya orada çalışan hər bir azərbaycanlı diplomatın, tədqiqatçı alimin, magistrın, mədəniyyət və incəsənət xadiminin qələmə aldığı hər hansı bir xatirə, oçerk və ya yol qeydləri Çin xalqının həyatı ilə daha yaxından tanış olmağa imkan yaradır, Azərbaycan vətəndaşları, ziyalıları və gəncləri üçün böyük maraq doğurur.

Son illər tarixi "İpək yolu"nun keçdiyi marşrut boyunca nəqliyyat dəhlizinin bərpa olunması prosesi xeyli sürətləndirilmişdir. Coğrafi cəhətdən Azərbaycanın bu dəhlizin üzərində yerləşməsi onun iqtisadi rolunu artırmaqla yanaşı strateji əhəmiyyətini də xeyli yüksəltmişdir. Ölkəmizin belə bir əlverişli mövqedə yerləşməsi Çinin də diqqətindən yayınmamışdı.

Bu mənada geniş oxucu kütləsinə təqdim olunan "Çin azərbaycanlıların gözü ilə" adlı kitab Çin xalqının qədim və zəngin mədəniyyəti və tarixi ilə maraqlananlar üçün elmi-praktiki əhəmiyyət kəsb edir. Kitaba daxil edilmiş yazılar, xatirələr, yol qeydləri, ayrı-ayrı azərbaycanlı diplomatlar haqqında bioqrafik məlumat xarakterli bilgilər Azərbaycanın xarici siyasətində Çinin oynadığı mühüm rolu bir daha təsdiq edir. Bu bir reallıqdır ki, hər iki ölkə bir-birinə böyük maraq göstərir və bu amil danılmazdır.

Kitabda nəzərdən keçirilən məsələlərin ana xəttini azərbaycanlı ziyalılarının Çin barəsində maraqlı və dəyərli fikir və mülahizələri təşkil edir. Digər tərəfdən qələmə alınmış yazılar və xatirələr Çin haqqında ümumi və özünəməxsus təsəvvürlər yaradır, azərbaycanlı oxucularda da bu qədim və zəngin ölkə barəsində müsbət rəyin formalaşması üçün zəmin yaradır.

Bu kitab diplomatların və ictimai-siyasi xadimlərin birbaşa canlı müşahidələrinə əsaslandığına, mövcud Çin gerçəkliyini daha dolğun və

səlis əks etdirdiyinə görə elmi maraq da doğurur. Yazıların dili sadə və anlaşıqlı olduğuna görə çıxarılan nəticələr də aydın və diqqətəlayiqdir.

Dr.Fərhad Məmmədov
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Strateji Araşdırmalar Mərkəzinin direktoru

Azərbaycana dost qazandıran diplomat

Yaşar Əliyev Tofiqi oğlu 1948-ci ildə Bakı şəhərində dünyaya göz açmışdır. Azərbaycan Tibb İnstitutunu bitirmişdir. Uzun illər səhiyyə sahəsində rəhbər vəzifələrdə çalışmışdır. 2002-2011-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının Çin Xalq Respublikasında fövqəladə və səlahiyyətli səfiri, 1990-2002-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Parlamentinin üzvü, vitse-spikeri olmuşdur. 2011-ci ildə Prezident İlham Əliyev tərəfindən Azərbaycan Respublikasının ictimai-siyasi həyatında fəal iştirakına görə "Şöhrət" ordeni ilə təltif olunmuşdur.

Çin haqqında təəssüratlar: əsrlərdən süzülüb gələn və reallıqdan doğan füsunkarlıq

Uzaq və sirli ölkə - məhz bu sözləri ifadə edərkən, insanın təsəvvüründə konfutsi fəlsəfəsi, İpək yolu, əsrarəngiz mədəniyyəti, əfsanəvi imperatorları, mürəkkəb heroqlifləri və Böyük Çin səddi ilə məşhur Çin dövləti canlanır. Məhz bu dövlətin təməlində hələ də insanlara açıqlanmayan bir çox sirlər, əfsanələr yatmaqdadır. Görünür insanlar bu səbəbdən də Çin haqqında danışarkən, bu diyara uzaq və sirli ölkə deyə xitab edirlər. Bu ölkəyə səfər edən hər bir insan istər-istəməz qərar verir: mən gözəl Çin

diyarına bir daha gedəcəyəm. Bəlkə də hansısa sirri, hansısa əfsanəni açmaqdan, öyrənməkdən ötrü... Çinin valehedici gözəlliyi və cəlbedici xüsusiyyətlərindən biri də elə budur.

Mərkəzi və Şərqi Asiyada böyük bir dövlət olan Çin tarixin bütün mərhələlərində dünyada öz yeri, mövqeyi və təsiri olan ölkə kimi diqqəti cəlb etmişdir. Çinlə qədim sivilizasiyalardan biri hesab edilən, ondan məsafəcə uzaqda yerləşən Azərbaycan arasında mədəni əlaqələrin tarixi qədimlərə təsadüf edir. Aralarında məsafə uzaqlığına baxmayaraq hər iki ölkə arasındakı mədəni münasibətlərin təşəkkülü eramızdan əvvəllərə gedib çıxır. E.ə. II əsrin əvəllərindən başlayaraq Azərbaycan Şərqi Asiya ölkələrinin Qərblə beynəlxalq tranzit ticarəti yolunda yerləşdiyinə görə onun bu ölkələrlə ticarət, iqtisadi sahələrdə olduğu kimi, mədəni sahədə də əlaqələr yaratmasına geniş imkanlar açılmışdır.

Günümüzün müasir dövrlərinə qədər gəlib çatan Qədim Çin sivilizasiyası

Ancaq məsələ həm də ondadır ki, Avropadan, Amerikadan uzaq olan əfsanəvi Şərq dövləti bu gün qədimliyi ilə yanaşı, həm də müasirliyi, modernliyi ilə çox qəribə sintez təşkil etməkdədir. Amma bu barədə məqaləmin sonrakı hissələrində söhbət açacağam. Çünki Çin kimi dövlətdən bəhs edərkən, insan ehtiyatlanır ki, birdən hər hansı ştrixi, hər hansı nüansı unuda bilərsən. Ona görə də qərara gəldim ki, bildiyim və gördüyüm qədər hər bir şeyi planlı və tam təfərrüatı ilə qeyd edim.

Qərbdə tarixi Çin sivilizasiyası haqqında çox maraqlı və məntiqli fikir formalaşmışdır. Məsələn, bu barədə kitab yazan Avstraliya Dövlət Universitetinin professoru, tarix araşdırmaçısı Çarlz Patrik Fitsdjerald "Çin tarixi" adlı əsərində qeyd etmişdir ki, bu ölkənin tarixi ən qədim sivilizasiyalara söykənməklə yanaşı, həm də dayanıqlı olub. Müəllif öz kitabında bu nüansı belə izah edib ki, qədim Yunanıstan, Krit, Roma kimi tarixi şəhərlər bir zamanlar öz qızıl dövrlərini yaşadılar. Ancaq indi onların sadəcə, yazılı tarixləri qalıb. Çində isə belə deyil. Çinin qədim sivilizasiyası günümüzün müasir dövrlərinə qədər gəlib və təbii ki, bu amilin qorunması arxasında xalqın marağı dayanıb. Bəli, məhz Çin xalqı öz tarixini özləri kimi yaşadır, gələcək nəsillərə ötürürlər.

ÇXR-in sabiq sədri Cyan Cemin ilə görüş

Qədim Çin təbabəti dünyaya inteqrasiya edir

Çinin müxtəlif tarixlərə əsaslanmış qədim təbabəti də müasir dünyanın möcüzələrindəndir. Belə ki, məhz bu sahəyə də fəlsəfi olaraq yanaşan çinlilər müxtəlif zamanlarda bir çox xəstəliklərin dərmanlarını tapıblar. Əlbəttə ki, Çin təbibləri burada təbiətin bəxş etdiyi müalicəvi otlardan daha çox istifadə edirlər ki, bunun da insan orqanizminə qətiyyən ziyanı yoxdur. Görünür, bu baxımdan, Çini uzunömürlülər diyarı kimi dəyərləndirirlər.

Çağdaş Çində Ənənəvi Çin Təbabəti Akademiyası mövcuddur. Bu Akademiyanın nəzdində Çin təbabəti üzrə mütəxəssis hazırlayan 20 institut vardır. Ənənəvi təbabət üsulları ilə müalicə edən həkimlər ölkənin bütün yerlərində fəaliyyət göstərir və dövlət xəstəxanalarında işləyirlər.

Söz yox ki, insanların sağlam ruhda yaşamaları üçün Çinin sağlamlıq mütəxəssisləri fəaliyyətlərini davamlı şəkildə qururlar. Lakin bu ölkədə daha bir maraqlı cəhətlərdən biri də insanların hər gün küçələrə çıxaraq, qədim Çin fəlsəfəsinin tərkib hissəsi olan uşu idman növü ilə məşğul olmalarıdır. Yaşlı və cavan olmaqla, hər bir çinli bu növ idmanla məşğul olaraq, öz sağlamlıqlarının qeydinə qalmaqdadırlar. Əlbəttə ki, qədim Çin təbabətinin yaradıcıları bu gün də xalq tərəfindən hörmətlə, ehti-

ramla anılmaqdadır. Onların hər biri təbabət elmini dünyaya tanıtdıran şəxsiyyətlərdirlər. Çünki ölkənin istənilən bölgəsində fəaliyyət göstərən müalicə ocaqlarında onların adları, tibb sahəsindəki kəşfləri, ixtiraları əbədiləşdirilir. Bu gün Çin təbabətinin dünyaya inteqrasiya etdiyini, müasir insanların isə məhz Çin təbabəti vasitəsilə müalicə olunmalarını desək, yəqin ki, yanılmarıq.

Yaşar Əliyev xanımı Rəna Əliyeva ilə birlikdə ÇXR-in yaranmasının 60-cı ildönümü tədbirində

Daha bir maraqlı bənzərlik

Hazırda Çin Xalq Respublikası (ÇXR) adlandırılan bir dövlət - Şərq yarımkürəsində yerləşir. Çin dünyada əhalisinə görə birinci, ərazisinə görə isə Rusiya və Kanadadan sonra üçüncü ölkədir. Eyni zamanda, Çin 13 ölkə ilə -Rusiya, Qazaxıstan, Qırğızıstan,Tacikistan, Əfqanıstan, Hindistan, Nepal, Butan, Myanma, Laos, Vyetnam, KXDR, Monqolustan ilə həmsərhəddir.

Bu dövlətdə yaşamaq və işləmək mənə də nəsib olmuşdur. Azərbaycanın Çin Xalq Respublikasındakı fövqəladə və səlahiyyətli səfiri kimi çalışdı-

ğım illər ərzində mən daha bir maraqlı bənzərliyi kəşf etdim. Qədim Şərq mədəniyyəti kontekstində tarixi Azərbaycan-Çin yaxınlığı bu təsadüf olmayan bənzərliyin əsas atributlarındandır. Çünki nəhəng "İpək yolu"nun bir hissəsində Çin, digər hissəsində isə Azərbaycan dövlətləri yerləşmişdir. Bu baxımdan, demək mümkündür ki, Azərbaycanla Çin arasında tarixi köklərə dayanmış əlaqələr mövcuddur.

Tanınmış Çin şairi Ke Çjunpin Azərbaycandan aldığı təəssüratı "Bakı" adlı şeirində tərənnüm edərək belə təsvir etmişdir:

Seyr elədik biz Qafqazın başı qarlı dağlarını,
Coşqun axan çaylarını, bir də yaşıl bağlarını,
Gəlib çatdıq səhər çağı sahilinə göy Xəzərin,
Biz qovuşduq vüsalına Bakı adlı bir şəhərin...

İnkişaf edən və möhkəmlənən iqtisadi-diplomatik əməkdaşlıq

Dövlətin diplomatik fəaliyyətinin başlanğıcı onun bir suveren dövlət kimi tanındığı vaxtdan başlayır. Hər bir dövlət müstəqilliyini elan etdikdən sonra qarşısında duran ilk məqsədi beynəlxalq səviyyədə dövlət kimi tanınması və dünya dövlətləri ilə diplomatik əlaqələrin qurulmasından ibarətdir. Diplomatik əlaqələr dedikdə iki dövlət arasında dinc əsaslarla müəyyən məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün qurulan ikitərəfli əlaqələr başa düşülür. Məhz Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında da yaranmış əlaqələrin kontekstində bu kimi əhəmiyyətli faktorlar dayanmışdır. Mən də Milli Məclisin deputatı olarkən, fəaliyyətimi məhz bu kontekst üzərində qurdum. Xüsusilə, Azərbaycan-Çin parlamentlərarası dostluq qrupunda bu fəaliyyət geniş spektoru əhatə edirdi. Eləcə də, Ümumçın Xalq Nümayəndələri Məclisində də müvafiq qrup yaradılmışdır. Maraqlı nüans isə ondan ibarətdir ki, Çin parlamentində heç də bütün dövlətlər üzrə bu cür qruplar yaradılmır. Qeyd edim ki, Azərbaycan-Çin parlamentlərarası dostluq qrupunun əsas məqsədlərindən biri də iqtisadi diplomatiyanın inkişafı istiqamətini əks etdirməsidir. İqtisadi diplomatiya - dövlətlər arasında danışıqlar yolu ilə qurulan ikitərəfli və çoxtərəfli iqtisadi-ticarət əlaqələridir. İqtisadi diplomatiya sahəsində fəaliyyət hər bir müstəqil dövlətin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biridir. İqtisadi sahədə diplomatik fəaliyyət dövlət iqtisadiyyatının formalaş-

ması, onun inkişafı, dünya səviyyəsində tanınması və dünya iqtisadiyyatına qoşulması üçün mühüm istiqamət kimi qiymətləndirilir. Dövlətin iqtisadi diplomatik fəaliyyətinin formalaşması üçün bir çox işlərin görülməsi zəruri hesab olunur. İlk növbədə dövlət onun maraqlarına cavab verən, beynəlxalq səviyyədə nüfuza malik olan, dünya iqtisadi məkanında yeri olan dövlətlərlə iqtisadi diplomatik əlaqələrin qurulmasına xüsusi önəm verməlidir. Çünki bu kimi dövlətlərlə əlaqələr dövlət iqtisadiyyatının beynəlxalq səviyyədə inteqrasiyası üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Güclü dövlətlərlə iqtisadi əlaqələr qurulduqda dövlət bir çox profisariyalar əldə edir. Bu baxımdan, vurğulamaq istərdim ki, Çinin Azərbaycanın əsas iştirakçılarından biri olduğu layihələrə qoşulması ümumi tarixi və mədəni köklərdən əlavə, bu ölkələrlə iqtisadi və siyasi təmasın da daha sıx olmasına öz töhfəsini vermişdir. Həmin siyasətin nəticələrindən biri odur ki, Azərbaycan Çin üçün Avropa məkanına və bazarlarına etibarlı körpü ola bilmişdir. Çinin artan beynəlxalq nüfuzu və Avrasiyada onun mövqelərinin möhkəmlənməsi Azərbaycan-Çin münasibətlərinin intensivləşməsinə təkan verməkdədir. 2010-cu ildə iki ölkə arasında əmtəə dövriyyəsinin həcmi təqribən 630 mln. dolları əhatə edirdisə, 2011-ci ildə bu rəqəm 940 mln. həcmində olub. 2012-ci ildə isə bu rəqəm 1 milyard həddini aşmışdır. Bu, bir tərəfdən iqtisadi sahədə yaxşı səviyyəyə çatmağımıza, digər tərəfdən bu sahədə əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi üçün yaxşı imkanlar olmasına dəlalət edir. Artıq Çinin Sintszyan-Uyğur Muxtar Rayonu ilə Azərbaycan arasında ticari-iqtisadi əməkdaşlıq üzrə işçi qrupu da uğurlu fəaliyyət göstərməkdədir. Bu fakt isə ölkələrimizin iqtisadi əməkdaşlığı daha da inkişaf etdirmək əzmində olmasını bir daha təsdiq edir. Beləliklə, Azərbaycan-Çin iqtisadi-diplomatik fəaliyyətinin formalaşması prosesində dövlətin düzgün qurulan xarici siyasəti və bu siyasət nəticəsində onun əldə etdiyi iqtisadi uğurlar meyar olaraq qəbul olunmalıdır.

Prezident İlham Əliyevin 2005-ci və 2008-ci illərdə Çinə səfərləri əlaqələrimizin inkişafına böyük bir töhfədir

Artıq Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında diplomatik əlaqələrin yaranmasından 20 il ötür. Vurğulamaq istərdim ki, Çin Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk ölkələrdən biridir. SSRİ-nin dağılması və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini bərpa etməsindən sonra vəziyyət dəyişdi. Müstəqil dövlət kimi Azərbaycan Respublikasının

beynəlxalq münasibətləri və diplomatik əlaqələri genişləndi. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin gərgin əməyi nəticəsində Azərbaycan müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində layiqli yer tutdu, dövlətin mənafeyini tam əks etdirən xarici siyasət konsepsiyası hazırlandı. Heydər Əliyevin siyasətini uğurla davam etdirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin səyi ilə beynəlxalq münasibətlərdə Azərbaycanın mövqeyi daha da möhkəmlənib, güclü diplomatik xidmət formalaşdırılıb. İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasının diplomatik xidmət orqanları rəhbərlərinin üçüncü müşavirəsində (7 iyul 2008-ci il) demişdir: "Bu müşavirələr artıq ənənəvi xarakter daşıyır və hamımız yaxşı bilirik ki,

Çində keçirilən beynəlxalq tədbirdə

müşavirələrin çox gözəl nəticələri olur... Təbii ki, bizim xarici siyasətimiz çox açıqdır, aydındır, çox səmimidir və bizim bütün bəyanatlarımız, atdığımız addımlar bütün ictimaiyyət üçün aydındır. Amma eyni zamanda, müəyyən mərhələlərdə daha dəqiq siyasi kursun müəyyənləşməsi əhəmiyyət kəsb edir". Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemindəki fəal rolu və diplomatik əlaqələri problemin tarixinə də marağı genişləndirdi. Artıq bu sahə xüsusi tədqiqat istiqaməti kimi hərtərəfli inkişaf etməkdədir.

Bir nüansı da qeyd etmək istərdim ki, iki ölkə arasında əlaqələrin in-

kişafında Ulu Öndər Heydər Əliyevin 1994-cü ildə Çinə etdiyi səfəri böyük rol oynamışdır. Həmin səfər zamanı əməkdaşlığın hüquqi bazası yaradılmışdır. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 2005-ci və 2008-ci illərdə Çinə səfərləri də əlaqələrimizin inkişafına böyük töhfə vermişdir. Qeyd edim ki, Çin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü və suverenliyini, Azərbaycan isə "Vahid Çin" siyasətini dəstəkləyir. 1991-ci il dekabr ayının 27-də Çin Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini tanımış, 1992-ci il aprelin 2-də isə Azərbaycan ilə Çin arasında diplomatik münasibətlər qurulmuşdur. Belə ki, ÇXR-in Sinxua İnformasiya Agentliyinin müxbiri Van Dzuoka 2005-ci il martın 2-də Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevdən müsahibə almış, müsahibə zamanı Azərbaycan-Çin münasibətləri, müxtəlif sahələrdə ikitərəfli əməkdaşlıq, habelə regional və digər bir sıra mühüm məsələlərə aydınlıq gətirilmişdir.

Əbəs yerə deyil ki, bu gün Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində ÇXR ölkəmizin haqlı mövqeyini dəstəkləyir.

Prezident İlham Əliyevin bu ölkəyə səfərlərindən biri də Pekin Yay Olimpiya Oyunlarının keçirilməsinə təsadüf edir. Məhz həmin zaman Azərbaycan idmançıları dövlət bayrağımızı yüksəklərə qaldırarkən, ölkə rəhbərimiz də hər bir sadə vətəndaş kimi sevinc hisslərini bölüşürdü. Bu baxımdan, daha bir maraqlı məqama toxunmaq istərdim. İdmançılarımız Pekin Olimpiadasında qalib gələrkən, Çin rəhbəri bilavasitə prezident İlham Əliyevi bu münasibətlə təbrik etmişdi.

İdmançılarımızın ardıcıl uğurları, həm də ondan qaynaqlanırdı ki, onların yarışlarına şəxsən prezident İlham Əliyev və xanımı Mehriban xanım Əliyeva azarkeşlik edirdilər. Əlbəttə ki, bir dövlətin idmançısı öz bayrağını yüksəklərə qaldırmaqdan ötrü bütün gücünü səfərbər edir. Belə bir məqamda dövlət başçısının azarkeşlik dəstəyi onlara stimul, güc verirdi. Hər bir sadə Azərbaycan vətəndaşı kimi prezident və xanımı da tükənməz qələbə ruhunu ölkəsi ilə paylaşırdı.

Belə bir məqamda daha bir faktoru xüsusilə vurğulamaq istərdim. Artıq Azərbaycan bütün sahələrlə yanaşı, idman sahəsində də davamlı nailiyyətlər əldə edir. Avropada ilk olaraq, Avropa Olimpiya Oyunlarının birinci dəfə Azərbaycanda keçirilməsi qərarı qeyd olunan fikirləri kifayət qədər təsdiq edir. Bu, möhtərəm prezidentimiz cənab İlham Əliyevin və onun xanımı Mehriban xanım Əliyevanın ölkə inkişafına göstərdikləri qayğının və diqqətin məntiqi nəticəsidir.

Bir faktı da xüsusi olaraq qeyd etmək zəruridir ki, Azərbaycan Çinlə mədəni əməkdaşlıq sahəsində müstəqil qərar qəbul etmək, yaxud bu mədəni əlaqələrin prioritetlərini müəyənləşdirmək səlahiyyətlərindən məhrum idi. Digər xarici dövlətlərlə olduğu kimi Çinlə də mədəni əlaqələrin istiqamətləri yalnız "mərkəz"dən diqtə olunurdu. Lakin 1991-ci ildə Azərbaycanda müstəqilliyin bərqərarı və respublikada suverenliyin elan edilməsi Çinlə bütün əlaqələrin, eləcə də mədəni əlaqələrin yenidən qurulmasını təmin etdi.

Xüsusi ilə daha bir maraq doğuran məqama toxunmaq istərdim. Belə ki, səfir işlədiyim dövrlərdə Çində Azərbaycan mədəniyyət mərkəzi fəaliyyət göstərib. Mədəniyyət mərkəzində ölkəmizlə bağlı hər bir uğur, hər bir nailiyyət Çin ictimaiyyətinə çatdırılıb. Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin "Arşın mal alan" operettası bu ölkədə Çin dilində tamaşaçılara təqdim edilmişdi. Həmçinin, Çində Ulu Öndər Heydər Əliyevin xatirəsinə iki cür marka hazırlanmışdır.

Eyni zamanda 20 yanvar, Xocalı soyqırımı kimi faciələrin ildönümlərində tədbirlər keçirilir, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri vəhşiliklər bir daha ictimaiyyətin nəzərinə çatdırılırdı. Təsadüfi deyil ki, mədəniyyət mərkəzinin adı da "Şuşa" qoyulmuşdur. Çünki tarixi və əzəli torpağımız olan Şuşa da Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkar siyasəti nəticəsində işğala məruz qalmış ərazilərimizdəndir.

Çinin Sinxua agentliyinə məxsus "Sinxuanın gündəlik xəbərləri" qəzetində Azərbaycan haqqında bu sözlər yazılmışdı: "Azərbaycan elə bir ölkədir ki, burada mədəniyyətə böyük ehtiram bəsləyirlər. Biz bunu çoxdan eşitmişik... Bakılılar Çinə dərin hörmət hissi bəsləyirlər".

Bütün bunlar Çin xalqının Azərbaycan xalqına, Azərbaycan dövlətinə verdiyi ali dəyər və yüksək qiymətdir.

Çin – dinamiklik və müasirlik potensialı

Müasir mərhələdə Çin Xalq Respublikası böyük potensiala malik olaraq ən müasir texnologiyalar tətbiq etməklə yüksək sürətlə tərəqqi edir. Bu gün Çin Milli Neft Korporasiyası, ümumilikdə, Çin şirkətləri Azərbaycanın karbohidrogen ehtiyatlarının işlənilməsində fəal iştirak edir və bu sahəyə böyük sərmayə qoyurlar. Çin şirkətlərinin neft layihələrində iştirakı ilə Azərbaycanda neft hasilatı artır. Belə ki, Çin Milli Neft Korporasiyası-

nın vitse-prezidenti Çou Dzipinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin 2004-cü il iyul ayında Azərbaycana səfər etməsi bunu təsdiqləyən faktdır.

ÇXR-in sabiq sədri Xu Szintao Prezident İlham Əliyevin ölkəsinə səfərini Azərbaycan-Çin dövlətlərarası münasibətlərinin tarixində çox mühüm hadisə kimi dəyərləndirmişdir. Bu səfər iki ölkə arasında siyasi, iqtisadi və mədəniyyət sahələrində münasibətlərinin yeni səhifəsini açdı. Belə ki, bu rəsmi səfər çərçivəsində atılan ən mühüm addımlardan biri Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyi ilə Çin Mədəniyət Nazirliyi arasında 2005-2009-cu illər dövründə mədəniyyət və incəsənət sahəsində əməkdaşlıq haqqında protokolun imzalanması oldu. Səfər zamanı Çinin Kommersiya Nazirliyi, Azərbaycanın İqtisadi İnkişaf Nazirliyi və ölkəmizin Çindəki səfirinin təşkilatçılığı ilə keçirilən forumda respublikamızın 40 və Çinin 400-dək şirkətinin nümayəndələri iştirak etmişlər. Forumda Azərbaycanda Çin texnologiyaları ilə şüşə-liftlər, kompüterlər, neft sənayesi üçün səyyar qazma avadanlığı, kənd təsərrüfatında istifadə üçün qablar və qablaşdırma materialları üzrə müəssisələrin yaradılması, toxuculuq, ayaqqabı sənayəsi, tikinti materiallarının buraxılışı sahəsində əməkdaşlığı genişləndirmək məsələləri müzakirə olunmuşdur. Həmin səfər proqramı çərçivəsində Prezident İlham Əliyev Çinin ən möhtəşəm abidələri olan Böyük Çin səddi və dünyanın ən nadir tikintilərindən sayılan memarlıq abidələri ilə tanış oldu. Şanxay şəhərini ziyarət edən İlham Əliyev məşhur teleqüllə və Şanxay Planlaşdırma Muzeyinə də baş çəkmişdir.

İstər səfir olduğum illərdə, istərsə də bu gün Azərbaycan-Çin münasibətləri müxtəlif sahələrdə durmadan inkişaf edir. Beynəlxalq Təşkilatlar çərçivəsində iki ölkə arasında uğurlu əməkdaşlığın həyata keçirilməsi iqtisadi, siyasi, mədəni əlaqələrin güclənməsi üçün əlverişli zəmin yaradır. Hal-hazırda Azərbaycan-Çin mədəni əməkdaşlığının səmərəli bir dövrü yaşanmaqdadır. İki ölkə arasında dostluğun, yaxınlaşmanın əldə olunması kimi mühüm bir işdə mədəni əməkdaşlığın bütün imkanlarından kifayət qədər istifadə edilməkdədir.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının apardığı uğurlu ölçülüb-biçilmiş və tarazlaşdırılmış xarici diplomatik siyasət sayəsində Azərbaycan xalqının təhlükəsiz və xoşbəxt gələcəyini təmin edən xarici mühit yaradılıb-qorunaraq, Azərbaycanın həm dünya miqyasında mövqelərinin möhkəmləndirilməsi, həm də Xəzər-Qafqaz bölgəsində ən vacib ölkəyə çevrilməsinə nail olunur.

Çin iqtisadçı gözü ilə

Professor Ziyad Əliabbas oğlu Səmədzadə Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, iqtisad elmləri doktorudur.

O, 25 iyun 1940-cı ildə Bakının Buzovna kəndində anadan olmuşdur. 1961-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin iqtisadiyyat fakültəsini fərqlənmə ilə bitirmiş, 1971-ci ildə doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmişdir. 1977-ci ildə professor elmi adına layiq görülmüşdür.

1980-cı ildə Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının üzvü, 1989-cu ildə Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdir.1983-1993-cü illər ərzində Mərkəzi Komitənin İqtisad şöbəsinin rəhbəri, Azərbaycan Respublikası Ali Soveti sədrinin birinci müavini, baş nazirin birinci müavini və planlı iqtisadiyyat Dövlət Komitəsinin sədri, Azərbaycan üzrə TASİS və TRASEKA proqramlarının milli əlaqələndiricisi olmuşdur.

O, iqtisadi müstəqillik konsepsiyasının inkişafına və 1987-1991-ci illər ərzində müvafiq qanun layihələrinin hazırlanmasına əhəmiyyətli töhfələr vermişdir.

İqtisadi inkişaf, struktur, demoqrafiya, məşğulluq, regional inkişaf, effektivlik və bazar iqtisadiyyatı problemləri mövzusunda 500-dən artıq məqalənin və çoxsaylı monoqrafiyaların müəllifidir. Onlardan mütəxəssislərə tanış olanları sırasına – "Dünya iqtisadiyyatı: Çinin iqtisadi möcüzəsi", 2001-ci il, "Dağlıq Qarabağ: Naməlum həqiqətlər, "Yarım əsr üçün Azərbaycan iqtisadiyyatı, yeni reallıqlar və perspektivlər", 2004-cü il (rus dilində), "Çin qlobal iqtisadiyyatda", 2009-cu il (azərbaycan və rus dillərində) - aid etmək olar.

O, Azərbaycan İqtisadçılar Birliyinin sədri, iqtisadiyyat üzrə Beynəlxalq İttifaqın vitse-prezidentidir. 1999-cu ildə Səmədzadə ölkə və dünya iqtisadiyyatı ilə bağlı hadisələri bu gün də müntəzəm işıqlandıran "İqtisadiyyat" qəzetinin əsasını qoymuşdur.

Hal-hazırda akademik Ziyad Əliabbas oğlu Səmədzadə Milli Məclisin (Azərbaycan Respublikası Parlamentinin) İqtisadi Siyasət Komitəsinin sədridir və iqtisadi qanunvericiliyin möhkəmləndirilməsi, büdcə sisteminin təkmilləşdirilməsi və bütün iqtisadi inkişaf strategiyasının həyata keçirilməsinə öz fəal töhvəsini verir.

"Sarı əjdaha oyanır"

Mən Çinin iqtisadi artım səbəblərini açıqlamağa iddia etmədən, diqqəti faktın özünə yönəltmək, Çinin sürətli və indiyə qədər görünməmiş və demək olar ki, geniş mənada çox uğurlu inkişafı haqqında, Çinə səfərlərim zamanı şahidi olduğum və valeh olduğum məqamlar barədə bölüşmək istəyirəm. İqtisadi amillər – açıq iqtisadiyyat, güclü institutlar, makroiqtisadi sabitlik, ixrac yönümlü sənaye siyasəti – Çinin başgicəlləndirici müvəffəqiyyətinin yalnız bir qismini izah edir. Bəlkə də, mühüm əhəmiyyət kəsb edən qeyri-iqtisadi, mədəni-tarixi amillər vardır.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, dövlətlərin və xalqların yaxınlaşması üçün canlı ünsiyyət son dərəcə vacibdir. Həm də yalnız siyasi rəhbərlik səviyyəsində deyil, digər məqamlarda da bu ünsiyyət zəruridir. İnsanlar arasında "Bir dəfə görmək, yüz dəfə eşitməkdən yaxşıdır" ifadəsi təsadüfi olaraq işlədilmir. Mən hər dəfə xarici səfərlərdə olduğum zamanlarda bu

sözlərin həqiqətə uyğun olduğuna əmin oluram.

1993, 2000, 2002 və 2010-cu illərdə Çin Xalq Respublikasına səfərlər 30 ilə yaxın müddətdə ölkənin sürətli inkişaf yolu haqqında bir nəticəyə gəlməyə, öz tədqiqat və nəticələrimi dərinləşdirməyə, iqtisadi inkişaf modellərinə aid bir çox sualları yenidən düşünməyə imkan yaratdı. Çinə ilk səfərim zamanı (1993-cü ildə) mən böyük miqyaslı islahatlara heyran oldum və o vaxtdan islahatda Çin təcrübəsi mənim elmi fəaliyyətimin tərkib hissəsinə çevrildi.

Bu ölkəyə mənim çoxsaylı səfərlərimin nəticəsi olaraq, 3 kitab hazırlanıb çap edildi ("Çinin iqtisadi möcüzəsi", "Çin qloballaşan iqtisadiyyatda"- rus və azərbaycan dillərində), Çin iqtisadiyyatı haqqında ondan artıq məqalə və ÇXR-in 55 illik yubileyinə həsr edilmiş "İstiqlaliyyət"adlı qəzet nəşr edildi. Bu işlərdə Çin Xalq Respublikasının iqtisadi sahədə uğurları araşdırılır, bu böyük və gözəl ölkənin təcrübəsindən real istifadə imkanları müəyyən edilir.

Çinli dostlarım ilə keçirtdiyim görüşlər, müəssisələrin işi ilə tanışlıq, dövlət qurumlarını ziyarət mənə Çin Xalq Respublikasının iqtisadi siyasəti ilə tanış olmağa kömək etdi və üzərində işlədiyim araşdırmalar üçün əhəmiyyətli rol oynadı. Qeyd etməyə borcluyam ki, çinli dostlarım tərəfindən həmişə səmimiyyət, qonaqpərvərlik və xeyirxahlığın şahidi olmuşam.

Böyük məmnuniyyət hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, Bakı şəhərində 2001-ci ilin aprel ayında Azərbaycan İqtisadçılar Birliyi, ÇXR-in Azərbaycandakı səfirliyi və Çinin Milli Diplomatiya İnstitutunun təşkilatçılıqları ilə "Planlı təsərrüfatçılıqdan bazar iqtisadiyyatına keçid və iqtisadi inkişaf modelləri" adlı Beynəlxalq elmi-nəzəri konfrans keçirilmişdir. Bu konfrans kütləvi informasiya vasitələri tərəfindən geniş işıqlandırılmış və mütəxəssislərin böyük marağına səbəb olmuşdur. Eyni zamanda, Azərbaycan – Çin iqtisadçı alimlərinin təşəbbüsü ilə, Din Syaopinin 100 illiyinə həsr edilmiş konfransı qeyd etmək istəyərdim ki, harada ki, ikitərəfli əlaqələrin möhkəmləndirilməsi məsələləri geniş müzakirə olunmuşdur.

Bu gün Çin iqtisadiyyatı ÜDM həcminə görə dünya iqtisadiyyatında ikinci yeri tutur (2006-cı ildən bu vaxta qədər həmin mövqeni Yaponiya tuturdu). Çin XXI əsrin əvvəllərində qlobal sənaye dövləti olaraq, kosmik və nüvə ölkəsi kimi kömür, dəmir, manqan, sink, qurğuşun, sürmə və volfram filizləri, həmçinin ağac istehsalına görə liderlik edir. Çində dünyada sürətli və ən yüksək sürətli dəmir yolu şəbəkəsi vardır ki, bu da Avropa və Yaponiyanın bu sahədə birlikdə olan imkanlarını da geridə qoyur. Çin dünyanın

vacib valyutalarından birinə sahibdir və dünya valyuta ehtiyatlarının yarısına malikdir.

2012-ci ildə Çində əsas vəsaitlərin investisiya həcmi 5,81 trilyon dollara çatmışdır. Ötən il kənd təsərrüfatı sahəsində investisiya 32,2% artaraq 145 milyard dollara yüksəlmişdir. Sənaye sektoruna kapital qoyuluşu 2,55 trilyon dollara çatmışdır. Xidmət sahələrinə kapital axını 2012-ci ildə 3,17 trilyon dollar artıb. Sosial inkişaf məsələləri yüksək sürətlə həyata keçirilir.

Çinin belə fenomenal nailliyətlərinə təkan verən qüvvə nədir? Həyata keçirilmiş islahatların əsasını nə təşkil edir? Çin qloballaşmış dünyada yaxın gələcəkdə hansı mövqeni tuta bilər? Bu məqalədə mən bu və ya digər suallar ətrafında cavablarımı oxucular ilə bölüşmək istəyirəm.

Pekinin, Şanxayın, Şen Cjenin mərkəzi küçələri boyunca hərəkət edərkən təcrübi olaraq "islahat və açıqlıq" siyasətinin şahidi olmaq olur. Keyfiyyətli çoxzolaqlı yollar boyunca çox gözəl otellər, şüşəli göydələnlər, çoxmərtəbəli ofis və inzibati binalar inşa edilib və edilir, körpü və yolütürücülərlə müasir avtomobillər və ikimərtəbəli avtobuslar hərəkət edir. Çin bütövlükdə böyük bir tikintiyə bənzəyir. Orta və iri şəhərlərin ardınca kiçik əyalət şəhərləri salınır və onların hamısını nadir nəqliyyat infrastrukturu birləşdirir (sürətli avtomobil və dəmir yolları, yeni aeroportlar).

Nəhəng və həmişə yüksələn ÜDM Çin iqtisadiyyatının sıçrayış rəmzidir. 2012-ci ildə o, 8,28 trilyon ABŞ dolları təşkil edib və bu, ABŞ-dan sonra dünyada ikinci ən yüksək göstəricidir. Onun orta illik artımı on ilə yaxındır ki, 8-10% təşkil edir. Belə iqtisadi uğurlar insanların çoxunda suallar yaradır və sovet keçmişi ilə paralellər gətirməyə çağırır: Çin ilə Sovet İttifaqı arasında siyasi oxşarlıq olmasına baxmayaraq, necə olur ki, bir halda iqtisadi möcüzə baş verir, digərində isə yox? Dövlətin iqtisadi planlaşdırılması, dövlət əmlakının və böyük dövlət müəssisələrinin inzibati idarəçiliyi necə belə müxtəlif nəticələrə gətirib çıxara bilər?

Çinin başqa dünya nəyinə gərəkdir? Düşünmək olardı ki, bir milyard nəfərdən çox əhalisi olan bir ölkə digərlərinə nisbətən özü-özünü təmin etməyə meyllidir. Amma Çində kiçik iqtisadiyyat 1978-ci ildə Belçikadan da az idi və islahatçılar başa düşürdülər ki, dünyaya çıxış ölkəyə xeyir gətirəcək. Belə addım 3 üstünlüyə malikdir. Birincisi, Çin bütün dünyanın intensiv əmək malları bazarına (oyuncaq, geyim, ayaqqabı) çıxış əldə etdi. İkincisi, ixracdan əldə edilmiş valyuta hesabına iqtisadiyyatın inkişafı üçün xammal və yeni texnologiya əldə etmək olar.

Ququn imperator sarayı

Nəhayət, xarici investorların imkanı hesabına çinlilər onlardan müasir istehsal metodlarını və biznesin əsaslarını öyrənə bilər ki, bu da onilliklərlə kommunist prinsipləri ilə yaşayan bir ölkə üçün çox vacibdir. Bu gün Çin elektronika mallarının istehlakı üzrə ən böyük istehsalçıdır. Dünyanın yarıdan çox məişət texnikası orada istehsal edilir.

Xarici investisiyalar Çin islahatlarını dəstəkləyən vacib amil olmuşdur. Xarici investorlar ölkə iqtisadiyyatına bilik, dünya ilə əlaqələr, kapital gətirir, islahatçıların təşəbbüslərini davam etdirərək yerli firmalar üçün rəqabət yaradır və bununla da onlarda səmərəliliyi daha da artırmağa həvəs oyadırdılar.

Qədim tarixə malik olan Çin Asiyanın şərq hissəsində yerləşir. Çinin ərazisi 9,6 milyon kvadrat kilometrdir. Bu ölkə ərazisinə görə Rusiya və Kanadadan sonra dünyada 3-cü yeri tutur. Əhalisinin sayına görə (1,3 milyondan artıq) birinci yeri tutan ÇXR Rusiya, Monqolustan, Əfqənistan, Hindistan, Laos, Nepal, Butan, Birma və Vyetnamla həmsərhəddir. İnzibati baxımdan Çin 21 əyalət və 5 muxtar rayona bölünüb.

Bütün qədim mədəniyyətlər içərisində yalnız Çin mədəniyyəti inkişafa müvəffəq oldu və məhv olmaqla nəticələnən ağır çevrilişdən qurtula bildi. Bildiyimiz kimi “dünyanın dörd böyük kəşfi” Çinə məxsusdur: kağız, kitab çapı, kompas və barıt.

XX əsrin çox hissəsi boyunca Çin Kamerundan da yoxsul ölkə idi. 1949-

cu ildə yaradılan dünyanın nəhəng ölkəsi – Çin Xalq Respublikası vətəndaş müharibəsi ilə müflis olmuşdur. Çin bundan sonra bütün dövrlərdə nəzərə çarpacaq şəkildə uğur əldə etməyə nail olmuşdur.

Mütəxəssislərin hesablamalarına görə, ÇXR-in təbii sərvətləri 16,5 trilyon dollardan artıq qiymətləndirilir. Bu göstəriciyə görə Çin dünyada üçüncü yeri tutur. Əgər əhalinin sayını nəzərə alsaq, onda ən sadə hesablamalara əsasən, adambaşına yalnız 15,1 min dollardan artıq təbii sərvət düşmür. Bu dünya göstəricilərinin 58%-ə qədərini təşkil edir. Düşünürəm ki, bu rəqəmlər şərtidir. İqtisadiyyat inkişaf etdikcə yanacaq ehtiyatlarının qiymətlərinin yüksəlmə və enişindən asılı olmayaraq, gələcəkdə təbii ehtiyatların qiymətləndirilməsi digər meyarlar əsasında həyata keçiriləcək. Ölkə dünyada neft istehsalına görə 2-ci, polad istehsalına görə isə 3-cü yeri tutur. Məhdud resurs bazasına (neft və qaz) baxmayaraq, ÇXR-in iqtisadi inkişafı digər dünya ölkələrinə nisbətən yüksək olacaq.

Çinin iqtisadi inkişafının əsas xüsusiyyətlərindən biri də onunla bağlıdır ki, iqtisadiyyatda edilən islahatlar siyasi sistemdə oxşar dəyişiklikləri nəzərdə tutmur. Əksinə, Kommunist partiyası bir partiya kimi öz təsirini artıraraq, Çinin iqtisadi inkişafına xüsusi diqqət yetirmiş, islahat prosesinə ideoloji dəstəyi təmin etmişdir.

Onlar yaşlı nəslin üzərinə mənəvi zərbə qoymamış, islahat prosesində təmtəraqlı şüarlardan istifadə etməmişlər, əksinə, məharətlə sosialist və bazar iqtisadiyyatının qovuşmasına, başlıca olaraq, reallıqdan doğan forma və metodları tətbiq etmişlər.

Çin islahatının memarı Din Syaopin hesab edirdi ki, Çinin Kommunist Partiyası tarixi inkişafın təkanverici qüvvəsi kimi sinfi mübarizədən imtina etməli və cəmiyyətdə konsensusun yaradılması və himayəsini önə çıxarmalıdır. Bu baxımdan, Çin Kommunist Partiyası öz ideya-nəzəri müstəvisinə bir çox keyfiyyət dəyişiklikləri etmişdir.

Çində islahatlar qərb tövsiyyələrinin əksinə olaraq, kəndlərdən başlamışdır, amma bu doğru bir addım idi. Çin kəndlərində vəziyyət çox ağır olaraq qalırdı. 1970-ci illərin axırlarında onlar o qədər inkişafdan qalmış idilər ki, sənayenin inkişafı üçün xammal bazası da ola bilmədilər. Şəhərlərdə ərzaq məhsulları talonlarla verilirdi. 250 milyon kənd sakinlərinin gəlirləri isə yoxsulluq dərəcəsindən də aşağı olaraq qalırdı. Buna görə də, Çin Kommunist Partiyası bazar iqtisadiyyatı münasibətlərinin tətbiq edilməsinə məhz kənd təsərrüfatı sahəsindən başlamağa qərar verdi.

Tez-tez sual olunur ki, nə üçün Çində bazar iqtisadiyyatı islahatları zamanı Rusiya, MDB və Şərqi Avropa ölkələrində olduğu kimi, istehsalın zəifləməsi olmayıb? Bu mövzuda bir çox məqalə və kitablar yazılmış, lakin tədqiqatçılar arasında indiyə qədər hələ də vahid fikir yoxdur. Çin bazar iqtisadiyyatı münasibətlərini (Sovet Yeni İqtisadi siyasəti nəzərə alınmadan) Şərqi Avropa ölkələrindən və SSRİ-dən 10 il əvvəl işə salan ilk planlı iqtisadiyyatı olan ölkə olmuşdur. Nəticələr heyranedici idi – taxıl istehsalının kollektivdən ailəyə keçməsinə görə, plandan artıq məhsulun bazar qiymətinə satışına icazə 10 il ərzində ikiqat artmış, ÜDM-in investisiya payı 40%-ə, artım sürəti 10%-ə qədər yüksəlmişdir. Keçmiş Sovet İttifaqının təcrübəsi istehsalatın 10 il ərzində, kobud hesablamalara görə, 2 dəfə aşağı düşməsi çox şeyləri yenidən düşünməyə vadar etdi.

Mənim fikrimcə, Çində uğurlu islahat üç zəruri addımın unikal birləşməsi ilə müəyyən edilir – azad bazarlar, keyfiyyətli dövlət və düzgün makro iqtisadiyyat (aşağı inflyasiya), sənaye siyasəti (ixrac yönümlü sahələrə dəstək). MDB-də 90-cı illərdə, Çində kommunizmdən əvvəlki dövrdə olduğu kimi bazarların olmasına baxmayaraq, güclü institutlar, ixraca yönümlülük yox idi; SSRİ-də 1929-cu ildə Yeni İqtisadi Siyasətin dağılması ilə və kommunist Çində bazar islahatlarına qədər güclü institutlar olmuş, amma bazar olmamışdır.

Bütövlükdə, Çinin iqtisadi inkişafında ağıllı, dünyada bənzəri olmayan inkişaf modelinə əsaslanır. Bu gün Çin elmi sahədə surətlə inkişaf edən ölkələr arasında mühüm yer tutur ki, bu da ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin güclü zəmanətlərindən biridir.

Çin mütəxəssisləri hesab edirlər ki, əgər onların ölkələri digər SSRİ-nin tərkibindən ayrılmış ölkələr, xüsusilə Rusiya kimi olsaydı, ölkə öz inkişaında geriyə gedərdi və onun bugünkü vəziyyəti bəzi post-sovet respublikalarından və bir çox zəif inkişaf etmiş ölkələrdən də pis olardı. Məhz islahat zamanı dövlətin dəstəyi ilə on milyonlarla iş yeri açılmışdır. Çin üçün məşğuliyyət yerlərinin olmasının əhəmiyyəti barədə danışmaq artıq olar.

Çin islahatları bir daha həqiqəti təsdiq etdi: islahatların uğuru xüsusi mülkiyyətdən deyil, rəqabətdən aslıdır.

Din Syaopin tərəfindən irəli sürülmüş mərhələli şəkildə həyata keçirilən islahatlar, dövlət tərəfindən öncədən nəzərdə tutulmuş radikal olmayan mövqelər yaxın zamanlara qədər xaricilər üçün müəmmalı qalmışdır. İlk vaxtlar bir çox xarici ekspertlər Çin islahatlarına sarkazmla yanaşırdılar. La-

kin reallıq bütün şübhələrin düzgün olmadığını sübuta yetirdi.

Özəlləşdirmə ilə bağlı Din Syaopin və hökumət çox ağıllı mövqe tutdular. Rusiya və bir sıra MDB ölkələrinin təcrübələrinin nəticələri göz önündədir – yüzlərlə şirkətin islahatlarının əsl mahiyyətinə, sosial tələblərinə və siyasi mahiyyətinə uyğun olmayan sonrakı özəlləşdirmə islahatlarıdır.

Çin iqtisadiyyatında dövlət sektoru yüksək səmərəlik, gəlirlilik və özünü himayələşdirməklə xarakterizə edilir. Diqqətə layiq haldır ki, Çinin 20-dən artıq dövlət müəssisəsi dünyanın 500 nəhəng transmilli korporasiyaları sırasına daxildir. Çinin dövlət sektoru əsasən neft-kimya, qaz, kömür, elektrik, əlvan metallurgiya, kosmos və digər strateji əhəmiyyətli sahələrlə təmsil olunur.

Lakin, buna baxmayaraq, Çin miqyasında tamamilə dövlətə aid olan müəssisələrin bu qədər az sayda olması təəccüb doğurur. Bundan əlavə dövlət hələ də bəzi şirkətlərin səhmlərinə sahiblik edir. Lakin onların əksəriyyətində dövlətin rolu divident olmaqdır, şirkətlərin fəaliyyətlərinə nəzarət isə digər səhmdarlar və idarələr tərəfindən həyata keçirilir. Çinin dövlət müəssisələrinin fəaliyyətlərinin yüksək səmərəliliyi – islahatların nəticəsidir.

Çində qeyri-dövlət sektoru əsasən kiçik və orta bizneslə təmsil olunub ki, bu da həm ÜDM-in, həm də ixracın 60%-ni təmin edir. Çin şəhərlərinin kiçik küçə və dalanlarına nəzarət xırda ticarətin üstünlüyünü təsdiqləyir. Bir çox kiçik kafe, restoran, bərbərxana, mağaza, anbar, ayaqqabı təmir sexləri, açar istehsalı əgər əvvəl göydələnlərin kölgəsində qalmışdısa, indi artıq önə çıxaraq mərtəbələr və bütün tikilini əhatə edə bilirlər.

Bütövlükdə, dövlətin şəxsi sahibkarlara münasibəti maraq doğurur. 2009-2010-cu illərdə qlobal maliyyə böhranı zamanı məhz kiçik sahibkarlıq dövlət qayğısı aldı: vergilər azaldıldı, bir sıra inzibati haqqlar ləğv edildi, güzəştli kreditlər təqdim edildi.

Kiçik ticarət Çinin demək olar ki, bütün xidmət sahələrini təmin edir. Bütövlükdə, ÇXR-də xidmətlər ÜDM-in 40, sənayenin – 47, kənd təsərrüffatının – 13%-ni təşkil edir. Kiçik ticarətin dinamik inkişafını nəzərə alaraq, Çinin xidmət sahələrinin 2020-ci ildə ÜDM-in 50%-dən artığını təşkil edəcəyi planlaşdırılır. Çin sənayesində bir çox şeylər özəl sahəyə aiddir. Huawei, Lenovo, ZTE kimi özəl Çin şirkətləri dünyada məşhurdular. Ümumiyyətə, Çin bir çox malların istehsal və istehlakı üzrə dünyada lider olmuşdur.

Müasir Çin yolları

Çində son 30 ildə başlanan və bu günə qədər davam edən struktur, investisiya siyasəti öz müxtəlifliyi və əhatə dairəsi ilə seçilir. Hazırda Çin ölkə iqtisadiyyatına Rusiya və ABŞ-dan çox kapital yatırır. Proqnozlara görə, 2015-ci ildə bu göstərici ABŞ göstəricilərindən 4 dəfə artıq olacaq. Müasir texnika və texnologiya əsaslanan yeni zavodlar tikilir, sənaye, sosial infrastruktur nizama düşür.

Bu sahədə həyata keçirilən "açıq qapı" siyasəti ideologiyasının mahiyyəti qloballaşan iqtisadiyyatda milli maraqların qorunması ilə dünya bazarına çıxışı və dövlətin mövqeyinin möhkəmləndirilməsini təmin edir.

Çin banklarının son illər keçdiyi inkişaf yolu adətən maraq oyadır. Əgər əvvəl banklar səmərəsiz, inzibati cəhətdən vəsaitləri dövlət proqramına uyğun bölüşdürən və öz portfelində 40% müddəti keçmiş kreditləri olan maliyyə idarələri idilərsə, indi belə kreditlər 5%-dən azdır, bankların çoxu müasir, böyük, beynəlxalq standartlara cavab verən, daha yaxşı qərb təhsili almış peşəkar işçi kollektivi olan müəssisələrdir.

Belə nəticənin əldə edilməsi üçün Çində 1990-cı ilin sonlarında bank isla-

hatı keçirildi. Misal olaraq, 1999-2000-ci illər islahatını göstərmək olar. Çin Xalq Bankı ilə Maliyyə Nazirliyi Çinin hər bir böyük bankında fəallarla iş üzrə dövlət şirkətləri yaratdı ki, müddəti keçmiş “pis kreditlər”i (ümumi miqdarı 400 milyardan çox olan) təhvil verdilər. Bundan başqa, hər bir böyük bankın kapitalı, ölkənin valyuta ehtiyatları hesabına 1,2 milyard dollar artmışdır. Bütün bunlar banklara 2004-cü ildə öz balanslarını təmizləmək və artıq 2006-cı ildə yeni strateji investorlar qismində tanınmış dünya banklarını (Bank of Amerika, Goldman Sachs) cəlb etməyə və 2005-2012-ci illərdə xarici kapitalı cəlb etmək məqsədilə dünya birjasına daxil olmağa imkan yaratdı.

Bu gün Çin bank sistemi davamlı işləyir, iqtisadi təhlükəsizlik, maliyyə sabitliyi üçün aydın strategiyaya malikdir. ÇXR artıq 25 ildir ki, illik xarici investisiya baxımından inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında liderlik edir. 2001-ci ildən ölkəyə birbaşa xarici investisiyaların axını 50 milyard, 2007-ci ildən – 70 milyard, 2012-ci ildən 100 milyard dolları keçmişdir. Çinə olan investisiya marağının əsas səbəbini demək çətindir. Bu səbəblər çoxdur və hamısı bir-birini tamamlayır, zaman və vəziyyətə uyğun olaraq ölkədə nadir investisiya mühiti yaradırlar.

Çinin əldə etdiyi uğurun əsas şərti – dövlətin və ticarətin bacarıqlı əməkdaşlığıdır. Gələcəkdə Çinin bir çox qonşuluqda, eləcə də bütün dünya ölkələri ilə əməkdaşlığını uğurlu hesab etmək olar.

Bu prosesə şahidlik edən çox xarici iş adamları var: Çin bazarının dinamik yüksəlişi, əsaslandırılmış analitik təlimin yaradılması və marketinq infrastrukturunun möhkəmləndirilməsi istehsalçılara olan tələbləri artırır.

Çin mütəxəssisləri təsdiq edirlər ki, heç bir ideoloji məzmunu olmayan bazar universal, dünyəvi xarakter daşıyır və ona keçid Çin hökuməti üçün nə sosial inkişaf yolunun, nə də hər hansı bir xarici modelin dəyişməsi demək deyil. Əgər Çin hökuməti digər ölkələrin təcrübəsini qəbul edirsə, bu o demək deyil ki, həmin ölkənin mədəniyyəti daha öndədir və ya həmin ölkə daha demokratikdir, bu yalnız hər hansı bir təklifin səmərəli və məqsədyönlü şəkildə, milli maraqları nəzərə almaqla istifadəsidir.

Ümumiyyətlə, iqtisadiyyata dövlət müdaxiləsi məsələsi yaxın və uzaq gələcəkdə, inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə, o cümlədən Çində də aktual olacaq. Dünyada axırıncı qlobal iqtisadi böhranın olması buna sübutdur. Çin bu böhrandan minimal itkilərlə çıxdı, çünki dövlət səmərəli tənzimləmə mexanizmlərindən istifadə edə bildi.

Çinə hər səfərim zamanı sahibkar mühitinin necə sürətlə dəyişdiyinin,

dövlət və ticarət münasibətlərinin yaxşılaşmasının şahidi olurdum. Çinli mütəxəssislər deyirdilər: "Biz qeyri-adi heç nə etmirik, prinsiplərimiz üzrə işləyirik, dövlətimizin və xalqımızın marağına uyğun gələn beynəlxalq standartları nəzərə alırıq.

Çinli mütəxəssislərlə söhbət zamanı biz dünya təcrübəsi, demoqrafik inkişaf, şəhərlərin qarşılaşdıqları çətinliklər, bu problemlərin həlli istiqamətində proqramların həyata keçirilməsi məsələlərini hərtərəfli müzakirə etdik. Qeyd edim ki, urbanizasiya problemləri haqqında bir çox məsələlərdə bizim fikirlərimiz üst-üstə düşürdü. Çinin və onunla qonşu olan ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, XXI əsrdə urbanizasiya faktoru dinamik inkişafın güclü amilinə çevrilib. Buna görə də urbanizasiya probleminin həlli istiqamətində, mən belə deyərdim ki, urbanizasiya siyasətində dövlət öz fəal iştirakını vacib hesab edir. İdarəedici strukturun çinli ekspertlərini şəhərlərdə müvafiq şərait yaradılması, iqtisadi potensialın optimal sərhəddinin müəyyənləşdirilməsi, onların ekoloji problemləri, nəqliyyat axının təyin edilməsi məsələləri narahat edir.

Çinlilər yaxşı başa düşürlər ki, iqtisadi təhlükəsizliyi yalnız daxili ehtiyatlar hesabına təyin etmək olar. Onlar yaxşı bilirlər ki, heç bir dövlət bu nəhəng ölkənin ərzaq təminatı funksiyasını öz üzərinə götürməz və əgər götürmüş olsa da onun bütün səyləri uğursuzluqla nəticələnər. Buna görə də 30 il ərzində islahatların ən səmərəli nəticələrindən biri ölkədə məhsul bolluğunun yaradılması və ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi olmuşdur.

Əlbəttə, Çinin inkişafı üçün hələ də həllini gözləyən bir çox problemlər vardır. Çin hökuməti bütün bunları dərk edir və problemləri həll etmək üçün müvafiq proqramlar hazırlayır. Bu gəlirlərin differensasiyası, regionların ekoloji cəhətdən tarazlı inkişafı və s. ilə bağlıdır. Amma dəyişməz həqiqət ondan ibarətdir ki, Çin uğurlu islahatların nəticəsi olaraq, təhlükəsizliyini, stabil inkişafını təmin edə bildi və qloballaşan dünyada nəhəg ölkənin siyasi həyatının iqtisadiyyatında öz mövqeyini nəzərə çarpacaq şəkildə möhkəmləndirdi, beynəlxalq terrora qarşı fəal müqavimət göstərməyə başladı.

2008-ci ilin əvvəllərində Çin bir daha ölkə iqtisadiyyatının inkişaf etdiyini və bir çox qərb ölkələrinə, Rusiyaya nisbətən daha az təhlükədə olduğunu sübut etdi. Əlbəttə ki, qlobal iqtisadi proseslər də ona öz təsirini göstərir. Bununla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, Asiyanın digər ölkələrinin fond bazarlarında bu dövrdə maliyyə böhranının nəticəsi olaraq, maliyyə enişi və

yüksəlişi oldu, ABŞ-ın fövqəladə ehtiyat sisteminin Çin kimi nəhəng ölkə ilə qarşılaşmasını müstəsna hal kimi qəbul etmək təbiidir.

Hal-hazırda dünyada elə ölkələr vardır ki, orada adambaşına düşən xarici borc ümumi daxili məhsulun adambaşına düşən həcmindən artıqdır. Uzun müddət belə bir tendensiyanın olması ölkəni xarici kapitaldan aslı salar, müstəqilliyi itirməyə katalizator ola bilər.

Çin son 30 ildə iqtisadiyyatda təsiredici nailiyyətlər əldə etmiş və borc götürmədən mümkün olmayan hərbi potensialı gücləndirmişdir. Amma Çin hökuməti fikirlərini ölçülü şəkildə həyata keçirir, müasir texnologiyalar əsasında borcları səmərəli şəkildə iqtisadiyyatın inkişafı üçün sərf edir.

Çinə xarici investorları cəlb etmək üçün əhəmiyyətli vergi maqniti Xüsusi İqtisadi Zonalar (XİZ) oldu.

Onların əldə etdikləri nəticələr bütün dünyanı heyran edir. Çin hökuməti Xüsusi İqtisadi Zonaların inkişaf strategiyasını onların normal fəaliyyəti üçün əsas istiqamət kimi qiymətləndirərək, hüquqi baza, maliyyə-vergi, gömrük və digər mexanizmlər formalaşdırdı.

Xüsusi İqtisadi Zonaların hökumətə tabe olmasına baxmayaraq, onlar müstəqil idarə formasına malikdirlər. Onların inkişafı üçün həlledici amil – xarici kapitalı cəlb etməkdir. Prinsipial xüsusiyyət bundan ibarətdir ki, xarici kapital hesabına yaranan müəssisələr ixraca xidmət edir. Xüsusi İqtisadi Zonalar, mərkəz tabeliyində olan şəhərlər kimi öz fəaliyyətində hüquqi haqlarından istifadə edə bilərlər.

Xüsusi İqtisadi Zonaların yaradılmasının məqsədlərindən biri onların əlverişli coğrafi mövqeyindən tam istifadə imkanının olmasıdır. Qeyd olunan məqsədə yüksək həcmdə xarici investisiyaların cəlb edilməsi, digər ölkələr ilə iqtisadi və texniki əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi üçün güzəştli siyasətin həyata keçirilməsi, idxal, qabaqcıl texnologiyaların tətbiqi, ixracın genişləndirilməsi, xarici valyutanın mənfəətinin genişləndirilməsi, qənaətin artırılması aiddir. Eyni zamanda, Xüsusi İqtisadi Zonalar dünya iqtisadiyyatının , xüsusilə dünya bazarının nailiyyətlərindən geniş istifadə etməyə imkan yaradır. Ən maraqlı odur ki, burada dövlətin marağına zərər yetirmədən xarici kapitalın səmərəli istifadəsi üçün şərait yaradılıb.

Ölkədə cəmi yüzdən çox XİZ yaradılmışdır ki, xüsusi iqtisadi rayonlar, emal zonaları, sənaye parkları, azad ticarət sahələri, trans-sərhəd əməkdaşlığı və s. əhatə edir. Onlardan ən məşhurları – Şen Cjen, Cuxay, Tyencin, Şanxayın Pudun rayonu, Sucou şəhərində Çin-Sinqapur sənaye

parkıdır. Maraqlıdır ki, son iyirmi il ərzində Çinin şərq və cənub sahili əyalətlərində yerləşən XİZ-i bütün xarici sərmayələrin 70%-ni ölkəyə cəlb etmişlər. Bir çox Çin Xüsusi İqtisadi Zonalarında hələ də vergi tətilləri fəaliyyət göstərir, gəlirə görə vergi dərəcəsi 15%-dir, böyük məbləğdə (məsələn, 10 milyon dollardan çox) və uzun müddətə (10 ildən yuxarı) vergi güzəştləri nəzərdə tutulur, torpağa, suya, elektrik ödənişinə də güzəştlər vardır. Çin XİZ-də öz istehsalatını açan investor faktiki olaraq həmin vaxt əsaslandırılmış yollar, elektrik xətləri, su xətləri və infrastruktur paket əldə edir. Bir çox Xüsusi İqtisadi Zonalar "vahid pəncərə" sistemi əsasında fəaliyyət göstərir, bu da eyni məkanda bütün lazımi icazələri almağa, layihəni ekspertizadan keçirtməyə və müəssisəni qeydiyyata götürməyə imkan yaradır.

Çin XİZ-i bir də onunla maraq doğurur ki, onlarda tez-tez eyni istehsal silsiləsinə aid olan, bir-birini tamamlayan müəssisələr yerləşdirilir. Onların coğrafi cəhətdən yaxınlığı sayəsində nəqliyyat məsrəfləri, tədavül xərcləri azalır, texniki və idarəetmə təcrübəsinin ötürülməsi sürətlənir. Nəticədə, yalnız bir əməliyyat və ya eyni sənaye sahəsində ixtisaslaşmış olan şəhərlər meydana gəldi. Məsələn, Çhendu şəhəri (Sıçuan əyaləti) qadın ayaqqabı modelləri istehsalı üzrə dünya mərkəzi, Vencou (Cijcyan əyaləti) dəri kəmərlər istehsalı üzrə paytaxt şəhəri hesab edilir, Cijcyan əyalətinin özünü "corab sənaye mərkəzi" adlandırırlar, Sicyao şəhəri (Quandun əyaləti) dünyada parça istehsalı üzrə ən böyük mərkəzə çevrilmişdir və s. Quandun əyalətinin şəhərləri – oyuncaq, məişət texnikası, elektrik cihazları istehsalı üzrə məşhurdur.

Çinə səfərim zamanı mən bir sıra iqtisadi zonaların, o cümlədən Pudun zonasının fəaliyyəti ilə tanış oldum. 1 milyondan çox əhalisi və 6340,5 min kvadrat kilometr ərazisi olan Şanxay Çinin cənubi-şərqində, Sakit okeanın qərb sahilində yerləşir. Şanxay dünya mədəniyyətinin beşiyi, Çinin ən mühüm iqtisadi mərkəzi hesab edilir.

1980-cı ilin birinci yarısına qədər Pudun Çinin ən kasıb bölgələrindən hesab edilirdi. İnfrastrukturu zəif olduğu üçün bura varlı xarici sahibkarlar üçün cəlbedici deyildi. Lakin, ucuz işçi qüvvəsinin mövcudluğu burada xüsusi iqtisadi zonanın yaradılması üçün bir vacib amil oldu. 18 aprel 1990-cı ildə Çin hökuməti Pudunun gələcək inkişafı haqqında qərar qəbul edərək, ona Yantsızı boyunca şəhərlərin inkişaf etdirilməsi üçün "lokomotiv" rolunu həvalə etdi. Bir neçə il ərzində keçirilən irimiqyaslı islahatlar nəticəsində

Pudun ticarətin “qızıl açarı” adını alaraq, iqtisadi nöqteyi-nəzərdən müasir və abad bölgəyə çevrildi.

Burada iqtisadiyyatın əsasını sənaye təşkil edir. Şanxay sənayesinin əsasını təşkil edən - maşınqayırma, elertronika, informatika, məişətdə istifadə edilən elektrik cihazları, kimya və digər bir sıra sahələr yüksək inkişaf səviyyəsinə çatıblar. Burada 100 min kvadrat kilometr sahəyə malik olan və 36,000 ticarət salonu, 1608 ticarət yeri olan Şanxay Birjası yerləşir.

Çin hökuməti burada keçirilən iqtisadi siyasəti həmişə nəzarət altında saxlayır. Təkcə 1990-cı ildən bu günə kimi Pudunla bağlı 100-dən artıq tənzimləyici qərarların qəbul edilməsini qeyd etmək kifayət edir. Şanxay bələdiyyəsi və yeni hökumət rəhbərliyi Pudun sakinlərinin və iş adamlarının maraqlarının müdafiəsini gücləndirib. İndi beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq, intellektual mülkiyyətin qorunması, hüquqi xidmətin təşkili, təhsilin səviyyəsinin və yerli sakinlərin peşəkarlığının artırılması üçün böyük işlər aparılır.

Səfər etdiyim digər iqtisadi zonalar haqqında da məlumat vermək olar, amma oxucuları informasiya artıqlığı ilə yormaq istəmirəm.

Təbii olaraq, belə bir sual ortaya çıxır: Çinin müstəqil iqtisadi sahələrdə fəaliyyət təcrübəsi digər ölkələr üçün maraqlı ola bilər? Şübhəsiz, Çin xüsusi iqtisadi zonaları üçün yaradılmış təcrübə məntiqliyi, qarşıya qoyulan problemin həllinə sistemli münasibəti, elmi yanaşmaya bağlılığı və təhlili ilə seçilir. Hökmət süründürməçiliyin qarşısını almaq, investorların normal fəaliyyətinə şərait yaradılması üçün bütün gücünü sərf edir. Şanxay vitse-meri, eyni zamanda Pudun xüsusi zonasının rəhbərliyi, onların mütəxəssisləri ilə görüş zamanı, mən tamamilə əmin oldum ki, ölkəmiz üçün də xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması məsələsi diqqət mərkəzində olmalıdır.

Ölkəyə birbaşa xarici investisiyaların cəlb edilməsi üçün mühüm stimul ölkənin ÜTT-yə daxil olduqdan sonra xarici şirkətlər üçün açıq olan nəhəng daxili bazarının olmasıdır. Bu gün Çin dünyada avtomobil, mobil telefon, kondisioner, fərdi kompüter və başqa məhsulların nəhəng istehlakçısı və müvafiq olaraq ən böyük istehsalçısıdır.

Alıcılıq qabiliyyətinin artması ilə daxili istehlakı stimullaşdırmaq üçün dövlət siyasəti Çinin nəhəng daxili bazarını yaratmışdır. Çin investisiyalarına olan marağın səbəblərindən biri də aşağı istehsal xərclərinin olmasıdır. Əgər 1990-cı illərdə xarici investorları Çinə işçilərin aşağı əmək haqqı, kiçik enerji xərcləri, ətraf mühitin və əməyin təhlükəsizliyi cəlb edirdisə, 2000-ci

illərdə aşağı əmək haqqı ilə yanaşı, əmək məhsuldarlığının da əhəmiyyəti artmışdır.

Diqqətəlayiq haldır ki, bu gün Çin yalnız xarici investisiyaları öz ölkəsinə cəlb etmir, həm də xarici ölkələrə öz investisiyalarını yatırır. 2012-ci ildə Çin xarici ölkələrə 60 milyard dollardan artıq kapital qoymuşdur .

Xarici investisiyalaşma üçün 2007-ci ildə Çin Xalq Bankı 200 milyard dollar həcmində xüsusi investisiya fondu yaratmışdır. Bu fonddan Blackstone Group Amerikan şirkətini və Morgan Stanley Bankını almaq üçün vəsaitlər yönləndirilmişdir.

Çin birbaşa xarici investisiyaların irəliləyişi üçün xarici ölkələrdə sənaye zonaları (sənaye parkları) yaradır. Hökumətin dəstəyi ilə Çin şirkətləri, bir qayda olaraq, müəyyən xarici əraziyə güzəştli vergi ilə investisiya qoyurlar. Çin artıq Tayland, Pakistan, Misir, Nigeriya və başqa ölkələrdə də belə zonalar yaratmışdır.

Qlobal maliyyə böhranının başlanğıcı ilə çox şey dəyişdi. Çin digər ölkələrə nisbətən az da olsa öz məhsullarına xarici tələbatın dəyişdiyini hiss etdi. Bu böhran Çin üçün iqtisadiyyatın yönümünü ixracdan daxili istehlaka çevirmək üçün əlverişli şərait yaratdı. 2009-2010-cu illərdə Çin hakimiyyət orqanları daxili tələbatı stimullaşdırmaq üçün bir sıra tədbirlər görmüşlər. Bu əsasən Çin iqtisadiyyatının yüksəlişini stimullaşdırmaq planı idi və bunun reallaşdırılması üçün 4 trilyon yuan (586 milyard dollara yaxın) vəsait ayrılmışdır ki, bu da Çinin ÜDM-in 20 %-ni və 2007-ci il üçün dövlət xərclərinin 80 %-ni təşkil edir.

Daxili istehlakı stimullaşdırmaq üçün başqa bir tədbir kasıb təbəqə (təqaüdçülər, işsizlər, tələbələr) arasında supermarketlərdə alış-veriş, restoranlara gediş və turistik səfərlər üçün istehlak kuponlarının yayılması idi.

Çin istehlakçıları arasında malların endirimli qiymətlərlə satışının da həyata keçirilməsi məhşurdur. Endirimin məbləği məhsulun ilkin qiymətinin 20 %-dən 50%-dək ola bilər. Bir endirim aksiyası bitəndən sonra digər ölçüdə endirim aksiyası başlaya bilər. İstehlakı stimullaşdırmaq üçün vaxtaşırı satış vergiləri azaldılır. Bundan əlavə daxili istehlakı stimullaşdırmaq və böhran dövründə kreditin mövcudluğunun artırılması üçün Çin Xalq Bankı depozitlər və kreditlər üzrə faiz dərəcələrinin hesablanması üçün baza faizlərinin azaldılmasını tətbiq edir.

Daxili istehlakı stimullaşdırmaq üçün görülən tədbirlərin nəticəsində Çinin müasir iqtisadiyyatı göz önündə dəyişilir və getdikcə ixrac yönümlü olur.

Çinin müasir iqtisadiyyatına nəzər yetirdikdə onun sabah necə olacağı haqqında fikir yürütmək çətin olur. Son illər Çin hökumətinin iqtisadi siyasətinin demək olar ki, həmişə uğurlu nəticələrə gətirib çıxardığını nəzərə alaraq, Çinin bugünkü plan və prioritetlərinin yaxın gələcəkdə həyata keçəcəyinə ümid bəsləyirsən.

Bu gün görülmüş tədbirlərin nəticələrindən çıxış edərək əminlikdə demək olar ki, sabahki Çin iqtisadiyyatı innovasiyaya əsaslanacaq. Belə iqtisadiyyatın yaradılması sistemləşdirilmiş və hərtərəfli prosesdir. Çində onilliklər ərzində tədricən innovasiya infrastrukturları yaradılır, innovativ fəaliyyət təbliğ və tətbiq edilir.

Çin çox geniş bazarı olan qüdrətli ölkədir. Təbii ki, ölkənin ekoloji təhlükəsizliyini təmin edən, habelə onun dünyaya inteqrasiya kontekstində inkişafına zəmin yaradan xarici-iqtisadi siyasəti təkmilləşdirməyə ehtiyac vardır. Bir sözlə, bu gün Çin beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə, dünyada ticarət siyasətinin formalaşmasında fəal iştirak edir və bu uğurlara dövlətin milli maraqlarına heç bir zərbə vurmadan nail olunmuşdur.

Çin Qərb təcrübəsini rədd etmir, eyni zamanda kor-koranə də qəbul etmir, bu təcrübəni milli maraqlar mövqeyindən qiymətləndirir və buna görə də inamlı və sürətli inkişaf edərək dünya iqtisadi inkişafında və siyasətində yüksəlir.

Çinin qeyri-adi ölkə olması birmənalıdır. Eləcə də, Çin haqqında qısa bir məqalədə danışmaq çətindir. Amma ən böyük təəssüratım burada olduğum müddətdə heç vaxt məni tərk etmir: Çin – sürətli inkişaf edən, çox əməksevər və öz işıqlı gələcəyinə inamı olan bir ölkədir.

Azərbaycanın Çində ilk səfiri olmaq böyük şərəfdir

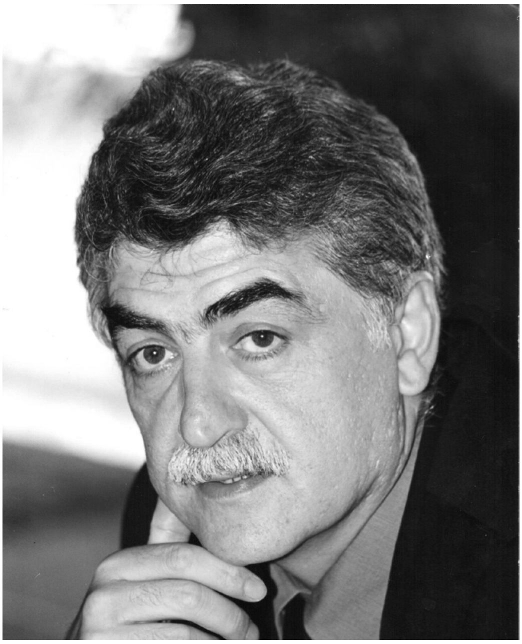

Qarayev Tamerlan Elmar oğlu 1952-ci ildə anadan olmuşdur. 1973-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsini, 1980-cı ildə isə Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun aspiranturasını bitirmişdir.

1973-1978-ci illər ərzində hüquq mühafizə orqanlarında işləmişdir. 1978-1993-cü illər müddətində Azərbaycan Dövlət Universitetində müəllim, dosent, hüquq fakültəsinin dekan müavini vəzifələrində çalışmışdır.

1998-ci ildən 1991-ci ilə kimi Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin üzvü, 1990-1991-ci illərdə isə Xalq Cəbhəsi Məclisinin sədri olmuşdur.

1990-cı ildə Azərbaycan Ali Sovetinin deputatı, 1991-ci ildə isə Ali Sovetin sədr müavini seçilmişdir. 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin (parlamentinin) sədrinin 1-ci müavini seçilmişdir.

1993-cü ildə Çin Xalq Respublikasına səfir təyin edilmişdir.

2004-cü ildə Hindistan Respublikasına səfir təyin edilmişdir. Eyni zamanda Banqladeş Xalq Respublikasında, Nepal Federativ Demokratik Respublikasında, Şri-Lanka Demokratik Sosialist Respublikasında və Maldiv Respublikasında səfir olmuşdur.

2011-ci ildə İndoneziya Respublikasına səfir təyin edilmişdir. Eyni zamanda Sinqapur Respublikasında, Fillipində və Şərqi Timor Demokratik Respublikasında səfir kimi çalışmışdır.

Fövqəladə və Səlahiyyətli səfir rütbəsi və hüquq elmləri doktoru elmi adının sahibidir.

Evlidir, iki oğlu var.

Parlamentdən səfir pilləsinə doğru

Azərbaycan Respublikasının Çin Xalq Respublikasında Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri olmaq kimi böyük bir şərəf ilk dəfə mənim üzərimə düşmüşdür. Mən orada ilk dəfə olaraq üzərində üçrəngli bayrağımız yüksəldilən

ÇXR-in sədri cənab CyanEminə etimadnamənin təqdim edilməsi

və giriş qapısı önündə milli gerbimiz olan Azərbaycan səfirliyini açdım.

Bu vəzifədə demək olar ki, uzun müddət - 8 ilə yaxın çalışmışam və bu yaxınlarda Çinlə bağlı xatirələrimi bölüşməyimi xahiş edəndə, çox böyük çətinlik çəkdim. Üst-üstə yığılmış xatirələr olduqca çoxdur. Mən qərara gəldim ki, həmin xatirələrdən ən parlaqlarını qısaca şəkildə də olsa anladım.

Mən 1993-cü ilin dekabr ayında Pekinə gəldim, artıq növbəti ilin yanvar ayında ÇXR-in sədri cənab Cyan Ceminə etimadnaməmi təqdim etdim. Təntənəli şəkildə keçən təqdimatdan sonra, cənab sədrlə şəxsən görüşə dəvət edildim. Tərcüməçi vasitəsilə qarşılıqlı rəsmi salamlaşmadan sonra məlum oldu ki, cənab Cyan Cemin özü də rus dilini pis bilmir və bu bizim gələcək ünsiyyətimizi çox asanlaşdırdı. Adətən bu tip görüşlərə 15 dəqiqədən artıq vaxt ayrılmır, amma protokolun tələblərinə əks olaraq, bizim söhbətimiz, demək olar ki, bir saat davam etdi.

Sədr həm Azərbaycanın tarixi, həm də respublikada yaranmış vəziyyətlə maraqlanır, amma SSRİ-nin dağılmasına gətirib çıxaran hadisələr onun maraq dairəsinin əsasını təşkil edirdi. Mən başlanğıcdan söylədiklərimin mənim subyektiv fikrim olduğunu xüsusi qeyd edərək, çalışırdım ki, onun bütün suallarını cavablandırım. Məni ətirli çin çayına və şirniyyatlarına qonaq edən Cyan Cemin toxunduğumuz məsələlərdə fikirlərimizin bütövlükdə üst-üstə düşdüyünü müşahidə etdi və zarafatyana mənim xarici görünüş baxımından ona Stalini xatırlatdığımı qeyd etdi. Sonralar, bizim müxtəlif tədbirlərdə görüşlərimiz zamanı o mənə xüsusi diqqət göstərər və həmişə gülümsəyərək, mənə "yoldaş Stalin" kimi müraciət edərdi. Çində olduğum uzun illər boyunca, onun verdiyi bu ləqəb mənimlə birgə addımladı.

Xüsusi olaraq qeyd etmək istəyirəm ki, cənab Cyan Cemin mənim yaddaşımda özü haqqında unudulmaz təəssüratlar qoymuşdur. Görkəmli ideoloq və siyasətçi kimi o, ən məsuliyyətli zamanda, bu gün şahidi olduğumuz dəyişikliklərin əsası qoyulan vaxtlarda, ölkənin başında olmuşdur.

Həmin gün Hökumət Evində mənim şərəfimə düzənlənən naharın sahibi qismində vəzifəyə demək olar ki, elə o gün təyin edilmiş Xarici işlər nazirinin müavini cənab Dai Binqo çıxış etdi. O, tutduğu yeni mövqedə iştirak etdiyi ilk tədbir olduğunu qeyd edərkən, mən zarafatyana ona uğur gətirdiyimi söylədim. Zarafatın davamı olaraq, o mənimlə razılaşdığını və bundan sonra özünü mənə borclu saydığını vurğuladı. Elə həmin into-

Sədr Cyan Cemin ilə söhbətim

nasiya ilə davam edərək, əlimin yüngül olduğunu və mənimlə dostluğun ona karyera yüksəlişində uğur gətirəcəyini söylədim. Biz həqiqətən onunla dostlaşdıq. Demək olar ki, nisbətən qısa vaxt ərzində, o özünə həqiqətən parlaq karyera qurdu. Hal-hazırda cənab Day Binqo ölkə rəhbərlərindən biri kimi, ÇXR-in dövlət şurasının üzvüdür.

Həm onu və həm də sonradan həmin vəzifədə çalışan Xarici İşlər nazirinin müavini Can Dequanı mənim xahişlərimin hətta öz səlahiyyətləri xaricində olsa da belə, həyata keçirilməsi üçün göstərdikləri kömək və dəstəyə görə xüsusi razılıq və minnətdarlıqla xatırlayıram. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, İndoneziya və Hindistanda səfir olduğum vaxtlarda da mənə onlarla görüşmək nəsib oldu və mən bizim dostluğumuz və qarşılıqlı rəğbətimizin elə əvvəlki kimi qaldığına bir daha əmin oldum.

Qeyd etmək lazımdır ki, Xarici İşlər Nazirliyinin rəhbərliyi tərəfindən belə xüsusi diqqət yalnız mənə göstərilməyib. XİN ölkədə xarici diplomatların qalma şərtlərinin asanlaşdırılması və öz funksiyalarının yerinə yetirə bilməsi üçün mümkün olan hər bir şeyi edirdi. Bir sıra ölkələrin səfirlikləri müxtəlif səbəblərə görə, müvəqqəti olaraq öz diplomatik

nümayəndələrinin öhdəliklərini təmin etmək imkanında olmadıqları halda, Çin hökuməti onları tamamilə təmənnasız olaraq, idarəyə yaxın yaşayış yeri və prestijli avtomobillərlə təmin etmişdir. Bu ölkənin diplomatlarının övladları ödənişsiz orta və ali təhsil alırdılar.

Bundan əlavə, ildə bir neçə dəfə səfir təyin edilmiş şəxslər və başqa diplomatik nümayəndələr, bir qayda olaraq, istirahət də daxil olmaqla, tanışlıq məqsədilə Çinin müxtəlif əyalətlərinə çoxgünlük səfərlərə dəvət olunurdular. Belə səfərlər zamanı səfirlər qrupunu həmişə Xarici İşlər nazirinin müavinlərindən biri müşayət edirdi. Səfərlərin bütün xərcləri, uçuş biletləri, otel və yemək xərcləri də daxil olmaqla, nazirlik tərəfindən ödənilirdi. Hətta səfir öz şəxsi istəyi və təşəbbüsü ilə hər hansı bir görməli yerlərə səfər edəndə də yerli hakimiyyət ona yüksək səviyyədə diqqət göstərirdi.

Buna nümunə olaraq, bir misal göstərmək istəyirəm. Çinin ən cənub nöqtəsinə - eyni adlı adada yerləşən Haynan əyalətinin paytaxtı – Haykou şəhərində qubernatorla görüşüm zamanı, ona həmin gün mənim doğum günüm olduğu xəbəri çatdırılmışdı. Məni təbrik edərək, göstəriş verdi ki, bu münasibətlə axşam möhtəşəm ziyafətlə bərabər konsert proqramı da təşkil edilsin. Növbəti gün isə o, hədiyyə olaraq, israr etdi ki, mən həyat yoldaşımla birlikdə bir neçə günlük adanın cənubunda dənizkənarı Sanya şəhərində istirahət edim. Bizi ora bələdçi funksiyasını yerinə yetirən onun köməkçisi və tərcüməçisinin müşayəti ilə, qubernatorun şəxsi avtomobili ilə çatdırdılar. Nazirin köməkçisi bizi yolda əyləndirərək, çin dilində böyük Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyovun "Arşın mal alan" operettasından ariya oxuması ilə heyrətləndirdi. Belə bir anı necə unutmaq olar?!

Bu arada, qeyd etmək istərdim ki, həmin ariyalar unudulmaz müğənni Rəşid Behbudovun ifasında Çinin yaşlı nəslinin nümayəndələri arasında çox məşhurdur. Hətta Çinin nazirləri, digər yüksək vəzifəli şəxsləri bizim görüşlərimiz zamanı hər dəfə bu ariyaları ifa edir və həm operettanın musiqisinin ahəngi, həm də Rəşid Behbudovun lətafətli səsinə məftun olurdular.

Etimadnamənin təqdimatından qısa bir müddət sonra Azərbaycanın Xarici İşlər naziri Həsən Həsənovun ÇXR-ə səfəri baş tutdu. O, səfər zamanı öz həmkarı – Çinin Xarici İşlər naziri cənab Tyen Tiçen tərəfindən qəbul edildi. Həsən Həsənov xahiş etdi ki, ÇXR hökumət başçısı ilə onun görüşünü təşkil edim. ÇXR-in XİN nümayəndələri müraciətimə cavab olaraq,

Nazir Li Penlə görüş

bizim nazirin ÇXR-ə səfər proqramı çərçivəsində belə görüşün nəzərdə tutulmadığını bildirdilər. Ölkədə hələ kifayət qədər əlaqələrim olmadığından, mən Pakistanla ÇXR arasında xüsusi münasibətlərdən çıxış edərək, ölkənin idarə edilməsində böyük nüfuzu olan və artıq dostlaşmağa imkan tapdığım Pakistanın səfirinə müraciət etməli oldum. Səfir mənim xahişimə cavab verdi və növbəti gün H.Həsənovun ÇXR-in Dövlət Şurasının naziri Li Penlə təntənəli görüşü təşkil edildi. Nazirimizi müşayət edərkən, mən müasir Çinin təşəkkülü və inkişafı üçün böyük işlər görmüş, ölkənin digər görkəmli rəhbəri – Li Penlə ilk dəfə görüşüb tanış oldum. Sonralar mənim cənab Li Penlə müxtəlif səbəblərə görə bir çox görüşlərim oldu və bu görüşlər zamanı o, həmişə Dağlıq Qarabağ mövzusu ətrafında hadisələrin inkişafı ilə maraqlanardı. Yeri gəlmişkən, 2000-ci ildə biz cənab Li Penin Azərbaycana səfərini təşkil etdik və ona minnətdar olmalıyıq ki, Azərbaycana və Bakıya xarici səfəri zamanı o, ciddi bəyanatla çıxış edərək, bildirdi ki, bu regionda Azərbaycanla Çinin münasibətləri prioritet olaraq qalır və ÇXR birmənalı şəkildə ölkəmizin ərazi bütövlüyünü dəstəkləyir və Dağlıq Qarabağı Azərbaycan Respublikasının tərkib hissəsi kimi qəbul edir və tezliklə

dövlətimizin ərazi bütövlüyünün bərpasının tərəfdarıdır.

1994-cü ilin mart ayında Çin Xalq Respublikası ilə bizim münasibətlərimiz tarixində ən əhəmiyyətli hadisə - Azərbaycan Respublikasının prezidentinin ÇXR-ə rəsmi səfəri baş tutdu. Qeyd etmək vacibdir ki, bu, Heydər Əliyevin prezident seçiləndən sonra xaricə ilk rəsmi səfəri idi. Əlbətdə ki, Çində Heydər Əliyevi yaxşı tanıyırdılar, onu SSRİ-nin rəhbələrindən biri kimi xatırlayır və ona hörmət göstərmək üçün səy göstərirdilər. ÇXR-in sədri cənab Cyan Cemin görüş zamanı, cənab sədrin özünün şəxsən prezidentimizin görüş proqramına dəyişiklik etməsi də bunun bariz nümunəsidir. Heydər Əliyevin ÇXR-in sədrinin təkidi ilə, onun qüruru olan Şanxayın yeni azad iqtisadi zonasına səfəri təşkil edildi və o bu barədə prezidentimizi ətraflı məlumatlandırdı. Görüşdə iştirak edən ÇXR-in XİN-in nümayəndələri, Şanxayın bütün rəhbərliyinin Çinin kommunist partiyasının Mərkəzi komitəsinin sabahkı iclası üçün artıq Pekinə gəldiklərini əsas tutaraq, cənab Cyan Cemini bu fikrindən daşındırmaq istədilər. Amma Çinin sədri qəti şəkildə onlara dərhal Şanxaya qayıtmaları və Heydər Əliyevi qonaqpərvərliklə qarşılamaları haqqında göstəriş verdi.

O zaman ÇXR-in Xarici İşlər Nazirliyi və Şanxayın rəhbərliyinin necə təlaş içində olduqlarını təsəvvür edirəm, ən azından onlara yuxusuz gecə təmin olunmuşdu, buna baxmayaraq sədrin göstərişi nöqsansız yerinə yetirildi və səhər tezdən bizim Şanxaya qayıtmağımız üçün xüsusi layner təşkil edildi. Doğrudur, bu vaxt maraqlı bir hadisə də baş verdi. Bizim nümayəndə heyətinin bəzi üzvləri şəhərə girmədən Pekin aeroportundan birbaşa Bakıya gələcəklərini bilərək səhər tezdən suvenir almağa getdilər və reysə gecikdilər. Onlar nümayəndə heyətinin Şanxaydan qayıtmasını və vətənə dönmək üçün onlara qoşulmağı gözləmək məcburiyyətində qaldılar. Hansısa “mərhəmətli insan” bu barədə Heydər Əliyevə artıq məlumat çatdırmışdı, amma o, deyəsən, ÇXR-ə səfərindən o qədər məmnun idi və onun əhvalı o qədər yaxşı idi ki, olanlara yumor hissi ilə yanaşdı və günahkarlar töhmətdən qaça bildilər. Bir sözlə, səfər baş tutdu. Əslində, bu səfər siyasət, ticarət-iqtisadi və mədəni sahələrdə dövlətlər arasında ikitərəfli münasibətlərin sürətli inkişafının əsasını qoydu.

Sonralar parlamentlərarası əlaqələr qaydaya salındı. Azərbaycan Respublikası Milli məclisinin sədri Murtuz Ələsgərov böyük parlament nümayəndə heyətinin rəhbərliyi ilə Çinə səfər etdi. Müxtəlif vaxtlarda Xarici İşlər naziri Vilayət Quliyev, Azərbaycan Respublikasının baş pro-

kuroru Eldar Həsənov, hekayələri çin dilinə tərcümə edilən və səfirlik tərəfindən kitabxanalara geniş yayılan baş nazirin birinci müavini Elçin Əfəndiyev, eləcə də idarə və nazirliyin bir sıra rəhbərləri Çinə rəsmi səfər etmişlər. Çinə Elmlər Akademiyasının görkəmli üzvlərindən olan Azad Mirzəcanzadə, Arif Mehdiyev, Bəkir Nəbiyev, Asəf Nadirov, şair Nəbi

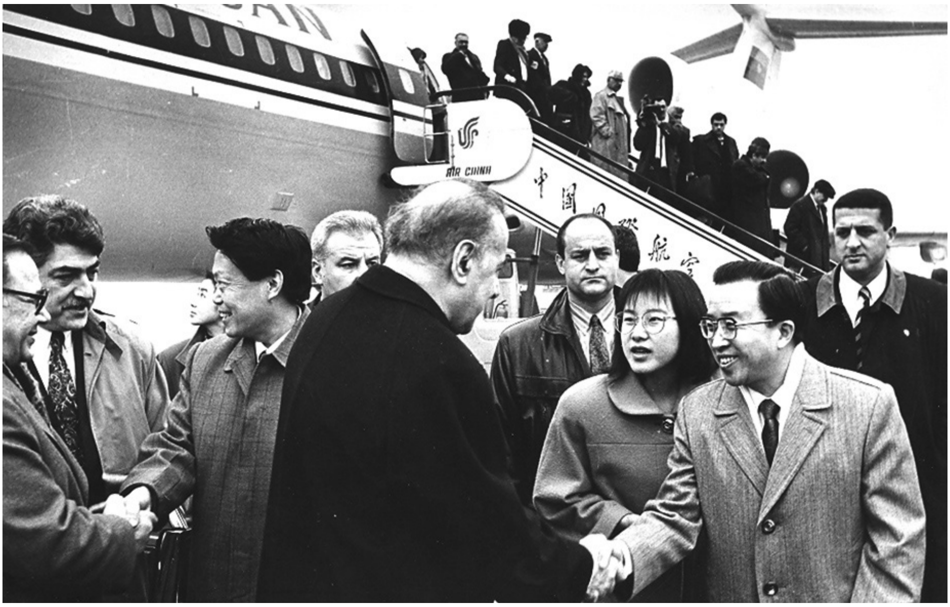

ÇXR-in Xarici İşlər nazirinin müavini Day Binqonun Çinin hava limanında Heydər Əliyevi salamlaması

Xəzri də səfər etmişdir.

Çində mədəniyyət tədbirlərinin keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Azərbaycanın və SSRİ-nin xalq artisti Zeynəb Xanlarovanın da bura qastrol səfəri uğurla keçmişdir. Demək olar ki, onu səhnədən buraxmaq istəmirdilər. Zalda çox sayda xarici ölkə səfirlərinin olduğunu nəzərə alan Zeynəb xanımın müxtəlif dillərdə mahnılar oxumasını konsert zalındakı tamaşaçılar böyük coşquyla qarşıladılar. ÇXR-in Mədəniyyət naziri Zeynəb xanımın eyni zamanda Parlamentin deputatı olduğunu öyrənəndə, səfirliyimiz tərəfindən onun şərəfinə təşkil edilmiş məclisə şəxsən təşrif

buyurmuşdur. Yeri gəlmişkən, orada maraqlı bir hadisə də baş vermişdi. Tədbir iştirakçılarının bütün çıxışlarının sinxron tərcüməsi səfirliyin gənc əməkdaşı, Pekin institutunun məzunu və çin dili üzrə aspirantı Elcan Həbibzadə tərəfindən həyata keçirilirdi. Orada qonaq qismində iştirak edən Rusiya səfiri İ.A.Roqaçev, tərcüməçinin çox ehtimal ki, çinli olduğunu zənn edərək mənə yaxınlaşdı və ÇXR-in Mədəniyyət naziri ilə mübahisəsinin həll edilməsini xahiş etdi, belə ki, tərcüməçi çin dilində, bildiyimiz kimi, heç bir xaricinin nail ola bilmədiyi kimi, tamamilə aksent hiss edilmədən danışırdı. Mən onlara tərcüməçinin azərbaycanlı olduğunu bildirdim. Görkəmli çinşünas və çin dilini gözəl bilən İqor Alekseyeviç bunu çox yüksək qiymətləndirdi və o, bu verilən dəyərlə fəxr edə bilər, cənab nazir isə öz növbəsində, heyranlıqla qeyd etdi ki, ilk dəfədir ki, çinli olmayan bir şəxsdən çin dilinin belə təmiz tələffüzünü eşidir. Əlavə olaraq, qeyd etdi ki, görünür, siz azərbaycanlılar çox zərif eşitmə və həssas musiqi hissiyyatına malik olduğunuzdan, Zeynəb xanım kimi belə parlaq müğənniniz var.

Bu baxımdan, digər bir azərbaycanlı aktyor – Qafar haqqında xatirələrimi də bölüşmək istəyərdim. Onun əsli Bakıdandır və bir vaxtlar Cənubi Azərbaycana mühacirət etmişlər, sonradan valideynləri nəticədə Qərbi Avropada məskunlaşmışlar. Qafar Təbrizdə dünyaya gəlməsinə baxmayaraq, Avropada böyümüş və təhsil almışdır. Bizim ünsiyyətimizdə heç bir problem olmurdu, belə ki, Qafar valideynlərinin sayəsində azərbaycan dilini o qədər də pis bilmirdi. O, ölkəmizin vətəndaşı olmamasına ramən, tez-tez bizim səfirliyə gəlir və buranı özünə doğma yer kimi qəbul edirdi. Biz onunla dostlaşdıq və burada nə ilə məşqul olduğu sualına cavab olaraq danışdı ki, hələ gənc yaşlarından ənənəvi çin opera sənəti ilə ciddi məşğul olurdu, Pekinə gələndən sonra bu sahədə müvafiq təhsil alır və elə bitirdiyi tədris binasının studiyasında aktyor işləməyə başlayır. O, Çin operasında akrobatik səhnələr qurur və ifa edirdi. Məlumatı olanlar bilirlər ki, Çin operası vokal hissə və akrobatik rəqslərin bir qarışığıdır və onların ifası yüksək dəqiqlik və Çin incəsənətinin incəliklərini dərindən bilməyi tələb edir, belə ki, hər bir hərəkət yalnız bu qədim mədəniyyəti bilən çinliyə və ya digər tamaşaçıya bir məna çatdırır. Biz Qafarın iştirak etdiyi tamaşaları izləməyə getdik, necə uğur sahibi olduğunu görərək, qürur hissi ilə tamaşaçılara onun azərbaycanlı olduğunu bildirdik. Qafar bənzərsiz idi, belə ki, bildiyimiz qədərincə, o, Çin milli operasında yeganə

professional xarici aktyor idi. Bizim təklifimiz ilə, onun haqqında hələ o vaxtlar qəzetlər yazdı və səhnədə çıxışlarından fotoşəkillər dərc edildi.

Öz kökləri ilə qədim keçmişə gedən, təkrarolunmaz xüsusi mədəniyyətə malik Çin xalqı hər zaman digər xalqların mədəniyyətlərini anlamaq və incəsənətlərindən zövq almaq xüsusiyyəti ilə fərqlənmişdir. Çinlilər Tahir Salahovun və Səttar Bəhlulzadənin rəsm əsərləri qarşısında donub qalan zaman ürəyim iftixar hissi ilə dolub-daşırdı. Fərhad Bədəlbəylinin konsert proqramlarında fortopiano ifaçılığına yüksək dəyər verən çinli dinləyicilər o vaxt məşhur olan, sahibinin müvəffəqiyyət göstəricisi və uğuru sayılan, elə buna görə də zaman və məkandan aslı olmayaraq aramsız zəng çalan mobil telefonlarını söndürməsi, Çində uzun illər bir çox musiqi təqdimatlarının iştirakçısı kimi, inandırım sizi ki, şübhəsiz ifaçının bacarığına verilən çox böyük qiymətdir. Alim Qasımovun ifasından zövq almaq üçün muğam sevərlər xüsusi olaraq, Sintszyan-Uyğur muxtar vilayətindən gəlmişdilər. Biz şahidik ki, dinləyicilər Fidan və Xuraman Qasımovaların çıxışlarını necə həyəcan və coşqu ilə qarşılayırdılar. Bu Çində xalqımız haqqında gözəl fikirlər oyatmaq üçün təşkil etdiyimiz mədəni tədbirlərin hələ tam siyahısı deyil.

Eyni zamanda Çin mədəniyyəti və incəsənəti ilə də yaxından tanışlıq sadəcə məni valeh etdi.

Bir nümunə ilə fikrimi izah etmək istəyirəm. Bir dəfə bir qrup səfirlər ilə mən YUNESKO-nun xatirə irsi olan, şəhərətrafı Litszyan mahalının Yunyan cənubi Çin əyalətində yerləşən qədim Daiyan şəhərində oldum. Bu şəhər bizim İçəri şəhər kimi şəhər-muzeydir. Biz orada şəhərin bütün yollarını örtən çay daşları üzərində at dırnaqlarının izlərini gördük və yerli bələdçinin sözlərinə görə, həmin izlər Çinin Yan imperiyasının yaradıcısı Çingiz xanın nəvəsi – Hubilay xanın qoşunları tərəfindən qalmış izlərdir.

Bir gün axşam bizi 80 yaşından yuxarı aktyorları olan yerli teatrda tamaşaya dəvət etdilər. Xalq çalğı alətlərində ifa edən qrup nəğmə ilə müşayət olunurdu. Onların nə oxuduqlarını anlamasam da, amma melodiya mənə çox doğma və tanış gəlirdi. Bir anlıq gözlərimi yumdum və xəyala daldım. Bəli, bu elə demək olar ki, bizim muğamdır!!! Melodiya məni xəyalən vətənimə, Qarabağa apardı.

Konsertdən sonra mən teatrda ləngidim və aktyor truppası ilə uzun müddət söhbət etdim. Onlara muğam haqqında, vətənimdə muğamı, bir qayda olaraq, gözü qapalı necə dinləmək bacarığından danışdım. Ağsaq-

ÇXR-in Milli Müdafiə naziri general Çi Xaotyan ilə tanışlığım

qallar uzun əsrlər nəsildən-nəslə ötürülmüş nəğməni, instrumental ifanı elə belə də dinləmək lazım olduğu ilə razılaşdılar, çünki bu sadəcə musiqi yox, özünəməxsus meditasiya forması, Tanrıyla ünsiyyət vasitəsidir.

Ayrılarkən mən ağsaqqallara ən gözəl muğam ifaçılarının yazılarını göndərməyi söz verdim. Onlar da öz növbəsində öz ifa yazılarını mənə göndərdilər.

Bu gözəl ağsaqqallarla görüşümü xatırlayarkən, mən qeyri-ixtiyari olaraq, çinlilərin öz ahıl yaşlı qocaları ilə bənzərsiz rəftarları haqqında düşündüm. Dünyanın bir çox ölkələrinə səyahət etməyimə baxmayaraq, yaşlılara onlar kimi qayğı göstərilməsini heç bir yerdə müşahidə etməmişəm. Axşam vaxtları Çinin müxtəlif şəhərlərinin parklarında gəzərkən, çox həssas mənzərəni müşahidə etmək olar: yüzlərlə cavan işdən sonra sərbəst hərəkət edə bilməyən valideynlərini əlil arabalarında gəzdirirdilər.

Bununla əlaqədar olaraq, Pekindən avtomobillə bir neçə saatlıq yolu olan Çhendı şəhərciyində mənə danışılan əhvalat yadıma düşdü. Bir neçə əsr əvvəl orada Tsin sülaləsinin imperatorlarının yay iqamətgahı yerləşirdi. Erkən yaşlarından buddizmə sitayiş edən imperator Çian Lunun

anası uzun illər Tibetdə Lasa şəhərində yerləşən buddistlərin müqəddəs Potala sarayını ziyarət etməyə ümid bəsləyirdi. Mən Tibetə səyahət zamanı oraya da getdim və bugünkü günə qədər həmin sarayın dünyanın müxtəlif yerlərindən olan buddistlərin ziyarət yeri olduğunun şahidi oldum. İmperator anasının ahıl yaşını nəzərə alaraq, başa düşürdü ki, o, bu uzun və çətin yolu gedə bilmək iqtidarında deyildir. Eyni zamanda o, anasının arzusunu yerinə yetirməkdən imtina edə bilməzdi. O, bu sarayı Çhendıdən Lasa köçürtmək qərarına gəldi. Əlbətdə ki, hərfi mənada deyil. Sadəcə onun əmri ilə Çhendıdə Puto və ya Putotzuçen adını almış, Potala sarayının eynisi ucaldıldı. Anası Çian Luna belə övlad məhəbbəti göstərdiyi üçün minnətdar oldu və ömrünün qalan hissəsini həmin sarayda, oğlunun xoşbəxtlik və uğurlu idarəçiliyi üçün dua etməklə keçirtdi.

Yaşlı nəslə xüsusi diqqətdən danışarkən, mən Pekindən partiya və hökumətin yaşlı veteranlarının ölkə üçün vacib qəbul edilən bayramlara, qurultay və iclaslara dəvət olunduqlarını xatırlayıram. Sərbəst hərəkət edə bilməyənləri oraya arabalarda gətirir və ön cərgədə yerləşdirirdilər. Onlarla məsləhətləşir və onların fikirləri, şahid olduğum qədərincə, qərarların qəbulunda həlledici rola malik idi.

Məsələ yalnız yaşlılara göstərilən diqqətdə deyil. Ümumiyyətlə, çinlilər həm ailə üzvlərinə, həm də digər yaxınlarına, o cümlədən həmkarlarına qayğıkeş münasibət göstərmələri ilə fərqlənirlər. Ailə onlar üçün hər şeyin əsasıdır.

Ənənəvi çin müalicəsi üzrə mütəxəssis olan bir tanış məşhur həkimin qəbulunda olarkən, diqqət yetirdim ki, xəstələrin qəbulu zamanı o, bütün tələbələrini otaqdan çıxardır və ona yalnız bir cavan qadın assistentlik edir. Xəstələrin müalicə prosesinin tələbələr üçün əlavə təcrübə olduğunu nəzərə alaraq, onun nə səbəbə belə etdiyi ilə maraqlandım. O, gülümsəyərək izah etdi ki, tələbələrə yalnız hamıya məlum olan bilikləri verir, xəstələrin qəbulu prosesində isə o, ixtira etdiyi və gizli saxladığı müalicə metodlarını tətbiq edir. Bəs sizin assistentiniz? Yəqin ki, o sizin qızınızdır –deyə, ehtimal yürütdüm. Xeyr, deyə cavab verdi. O öz qızını ona görə öyrətmir ki, fikirləşir ki, qızı tezliklə ailə quracaq və onun sirlərini həyat yoldaşına və eləcə də özgə ailəyə ötürə bilər. Oğlum isə tibb işçisi olsa da, tibbin digər ənənəvi sahəsində çalışır – deyə, o davam etdi. Ona görə o, gizli saxladığı müalicə metodlarını yalnız öz gəlininə, indi ona assistentlik edən və nəticədə gələcəkdə bu bilikləri nəvəsinə ötürəcək, oğlunun həyat

yoldaşına öyrədir. Bu biliklər onun şəxsi ixtiraları, öz şəxsi mülkiyyətidir və yalnız ailəsinə gəlir gətirməlidir. Qızı yetkin olmasına, artıq çoxdan işləməsinə baxmayaraq, o, qızına maddi dəstək olmağa davam edir və lazım gələrsə, ailə qurduqdan sonra da böyük məmnuniyyətlə köməklik göstərəcək. Mənə yalnız onun məntiqi ilə razılaşmaq qalırdı.

Bununla əlaqədar olaraq, digər bir hadisəni də xatırladım...1990-cı ildə Fransada Azərbaycan mədəniyyət mərkəzinin dəvəti ilə təxminən 10 gün müddətində Parisdə oldum. Nə mənim, nə də dəvət olunduğum tərəfin otel xərclərini qarşılamağa vəsaitləri olmadığından məni fransız dostlarının – yaşlı cütlüyün evlərində yerləşdirdilər. Səhəri gün ev sahiblərinin işdə

ÇXR-in sədrinin müavini Xu Tszintaonun Azərbaycan və ÇXR-in Müdafiə Nazirliklərinin rəhbərləri ilə görüşü

olduğunu, mənzildə gənc qadının təmizlik işləri ilə məşqul olduğunu aşkar etdim. Səhər yeməyi zamanı aydın oldu ki, həmin qadın onların qızıdır, evlidir, iki azyaşlı uşağı olduğuna görə hələ ki işləmir. Həyat yoldaşının qazancı kifayət etmədiyindən o, kömək üçün valideynlərinə müraciət

etmək məcburiyyətində qalıb və valideynləri ona otağın təmizliyi ilə məşqul olmağı təklif ediblər ki, bunun da müqabilində o, əmək haqqı alacaqdı. Mənzillərinin Parisin mərkəzində olmasını və kifayət qədər təmin olunmuş ailə olduqları üçün, nəyə görə valideynlərinin ona təmənnasız yardım etmədiklərini soruşdum. Mənim sualım onu təəcübləndirdi. O, artıq müstəqil olduğunu bildirdi və qeyd etdi ki, valideynləri ona kömək etməyə borclu deyillər, hələ bu işi peşəkar xadiməyə həvalə etmək əvəzinə, ona verdikləri üçün onlara minnətdardır.Valideynləri bu işi ona sevdikləri müqabilində təklif etdiklərini də əlavə olaraq qeyd etdi.

Müxtəlif xalqlar və yaxın insanların bir-birinə fərqli münasibəti. Mənim, əlbətdə ki, çinlilərdən gətirdiyim nümunə ürəyimcədir. Amma yenə də bilmək olmaz, bəlkə də vaxt keçdikcə fransız ailəsinə xas olan münasibətlər yalnız Çin üçün deyil, o cümlədən hər yerdə tipik olacaq. Amma buna inanmaq belə istəmirəm.

Çinə ilk gəldiyim vaxtlarda, çinlilərin öz ailələrini necə qiymətləndirdiklərindən məlumatlı olduğum üçün, heç bir hadisə olmamış kimi yaxınlarının ölüm xəbərini necə gülərüzlə çatdırmaları məni təəccübləndirdi və hətta əsəbləşdirdi. Eyni laqeydlik, amma minnətdarlıqla da onlar digərlərindən başsağlığı qəbul edirdilər. Ürəyimdə bir sual yarandı, görəsən, onlar həqiqətən də yaxınlarının itkisinə görə həyəcan keçirtmirdilər.Yalnız illər keçdikcə, mən anladım ki, bu heç də belə deyil. Yaxınlarının itkisinin acılığı hamı kimi, onlara da pis təsir edir. Sadəcə onlar keçirdikləri həyəcanı kənar adamların yanında büruzə verməyi qəbul etmirlər. Onlar öz sevinclərini böyük məmnuniyyətlə bölmələrinə baxmayaraq, qəmlərini heç kimlə bölüşdürmür, hesab edirdilər ki, bu ancaq onların dərdidir. Bu keyfiyyət bütün millət üçün xarakterikdir. Çin xalqı öz çoxəsrlik tarixi müddətində saysız-hesabsız həqarətlərə məruz qalıb. Amma onlar digər xalqlar qarşısında ağlamaq, ah-zar edib yalvarmaqla bunu büruzə vermirlər. Onlar, əksinə, başqa cür hərəkət edərək, güclü olmağa çalışır, öz ölkələrini möhkəmləndirmək, itkiləri geri almaq və xöşbəxt olmağa çalışırdılar. Aldıqları zövqü keçmiş acıları unutmaq üçün ən yaxşı vasitə hesab edirdilər və fikrimcə, bununla razılaşmamaq çətindir.

Çinlilərin əməksevərliyi haqqında hətta əfsanələr də yayılıb. Mən də onların əməksevərliyini öz xatirələrimlə təsdiq etmək istəyirəm.

Digər səfirliklərin həmkarları ilə birlikdə Çinə səfərlərimin birində Hebey əyalətində kiçik bir kənddə oldum. Təəssüflər olsun ki, uzun illər

keçdiyindən kəndin adı yaddaşımdan silinib. Kənd dağlıq-qayalıq, uzun illər torpaq və su mənbəyi olmayan bir ərazidə yerləşirdi və kəndlilər burada səliqəli şəkildə çox laylı terraslar düzəltmişdilər. Bu terrasların üzərini uzun kilometrlərlə ərazidən, demək olar ki, öz çiyinlərində və ya yük heyvanlarında gətirdikləri torpaqla örtmüşdülər. Torpağı suvarmaq üçün onlar dağlıq ərazidə qaya üzərində yağış suyunun yığıldığı böyük su anbarı tikmişdilər və orada onlar gözəl meyvə bağları, bostanlar salmışlar ki, burada da maraqlı meyvələr, çay və tərəvəzlər yetişdirilir. Siz onların necə mehribanlıqla qonaq qarşıladıqlarını görərdiniz, stollar demək olar ki, yemək bolluğuna tab gətirmirdi. Belə çətin şəraitdə yaşadıqları çətinliklərin olmasına baxmayaraq, biz onların dilindən heç bir narazıçılıq eşitməmişdik. Onların hamısı şad və xürrəm görünürdülər. Və yalnız bu cənnət guşəsini tərk edən zaman, kəndin çıxacağında ucaldılmış iki transparant diqqətimi cəlb etdi. Onların birində Li Penin buranı ziyarət etdiyi, digərində isə “Hörmətli qonaq! Biz tərəflərə yenə də gəl və əgər bu sənin üçün çətin olmayacaqsa, gələndə özünlə kiçik torbada torpaq gətir” müraciətləri yazılmışdı. Təəssüflər olsun ki, mənim yolum bir daha ora düşmədi.

ÇXR-in Xarici İşlər nazirinin səyi və öz şəxsi təşəbbüsü sayəsində demək olar ki, Çinin hər bir tərəfini gəzmişəm. Xatirələr sonsuzdur. Amma bu məqalə çərçivəsində hamısını danışmaq mümkünsüzdür. Ona görə də hələlik söylədiklərimlə kifayətlənirəm.

Azərbaycan təhsilini dünyaya tanıtdıran ziyalı

Hamlet İsaxanlı (İsayev) 1948-ci il martın 1-də Gürcüstanda anadan olmuşdur. Orta məktəbi qızıl medalla, ali məktəbi – Azərbaycan Dövlət Universitetinin mexanika-riyaziyyat fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetində Ph.D dissertasiyası üzərində işləmiş, 1973-cü ildə onu müdafiə etmişdir. 1983-cü ildə SSRİ Elmlər Akademiyasının Steklov Riyaziyyat İnstitutunda riyaziyyat üzrə elmlər doktoru dissertasiyasını müdafiə etmişdir. Riyaziyyat, elm və mədəniyyət tarixi, təhsil siyasəti və tarixi, tarix fəlsəfəsi, ədəbiyyat, dilçilik üzrə çoxsaylı məqalə, dərslik və monoqrafiyalar yazmışdır. Şair, yazıçı-publisist və tərcüməçidir. Şeirləri bir çox dünya dillərinə, o cümlədən çin dilinə tərcümə edilmişdir. Xəzər Universitetini və Dünya məktəbini təsis etmiş, onları yüksək səviyyəli elm və təhsil ocaqlarına çevirmişdir. "Azərbaycan Akademiyası" adlı yeni elm və sənət ocağını təsis edən beş nəfərdən biridir. İctimai xadimdir.

Böyük çaylar qərbdən şərqə doğru axır

Çin deyəndə yada nə düşür? Bu, əlbəttə ki, adamın kimliyi, onun savadı, dünyagörüşü, yaşadığı məkan və zamandan, nəhayət onun Çinə marağının olub-olmamasından asılıdır. Bir azərbaycanlı uşaq kimi orta məktəbdə oxuyarkən (Sovet dövründə) mən Çin haqqında nə bilirdim? Çin dünyada ən çox əhalisi olan dövlətdir, sosialist dövlətidir. Çində qədim zamanlarda inşa olunmuş çox uzun Çin səddi var. Çin öz ərazisinə görə dünyanın ikinci dövlətidir...Lakin tarix və ədəbiyyat kimi dərslərdə Çin haqqında məlumat yox dərəcəsində idi, onlar tam avromərkəzçi xarakter daşıyırdı. Qalan hər şey təsadüflərə və adamın xüsusi istəyinə bağlı qalırdı...

Xanım Xu Fenhua ilə birlikdə Anxouy Universitetində

Çinlə tanışlığımın sonrakı dövrü daha məhsuldar oldu. Tarix, fəlsəfə, ədəbiyyat kimi sahələrə marağım məni xəyalən Çinə də apardı. Çin müdrikləri, xüsusilə Konfutsi ilə, Çin mədəniyyəti ilə, uzaqdan da olsa, tanış oldum.

Azərbaycan xalqının əsas hissəsi türkdür və onlar təbii olaraq Azərbaycan türkcəsində danışır. Bu baxımdan Çin tarixi öz-özlüyündə və qədim Türk xalqlarının tarixi fonunda mənə maraqlı idi. Məlum oldu ki, Çinsiz qədim Türk tarixi yoxdur, necə ki, qonşularsız, onlarla sıx, qarşılıqlı münasibətlərsiz Çin tarixi yoxdur.

Çin dünyanın ilk mədəniyyət ocaqlarından biri olmaqla yanaşı onlar arasında ən davamlı olanıdır, yəni yarandığı yerlərdəki mədəniyyət arasıkəsilmədən bu günə qədər davam edib; Çin Avropa və islam mədəniyyətlərinə qəribə və sirli görünən yazı sisteminə malikdir, yazı səsin deyil, fikrin simvolları-xarakterlər üzərində qurulub.

Çin çox uzun zaman ərzində dünyanın ən böyük iqtisadiyyatına malik olmuş, İslam dünyasının qızıl çağı ilə yarışmış, sonra Avropanın böyük coğrafi kəşfləri və sonrakı sənayeləşməsi ilə birinciliyi uzun müddət əldən vermişdir. Nəhayət 1980-ci illərdən başlayaraq iqtisadiyyatı güclənən, həcmə görə ondan daha böyük iqtisadi gücləri bir-bir və sürətlə arxada qoyan, hazırda ikinci böyük iqtisadiyyat olmaqla birinci olma tarixi də təqribi hesablanmış olan bir Çin var. Bu iqtisadi və onun arxasınca gələn geopolitik yarışı sanki bir olimpiya və ya dünya çempionatı yarışı kimi maraqla izləyirik.

İnsan okeanına bənzəyən, bütün çətinliklərə baxmayaraq dağılmayan, parçalanmayan, monolit bir dövlət, uzunömürlü ənənələri və çağdaş dəyişmələri özündə ehtiva edən xalq, ölkə maraq doğurmaya bilməz. Çin məşhur "pişiyin qara və ya ağ olması deyil, siçanı tutması əsasdır" fikrini həyata keçirən, "bir ölkə, iki sistem" kimi dualizmi qiymətləndirməyi bacaran, iqtisadi sərbəstlik verməklə ölkənin birliyini və gücünü qoruyan yeni dövlətçilik prinsipini nümayiş etdirdi. SSRİ və Qorbaçov bunu bacarmadılar; iqtisadi sərbəstlik vermək istəməyən, ancaq "yeni düşüncə" ilə hərəkət edən, daxili ziddiyyətləri qızışdıran siyasət öz "bəhrəsini" verdi, ölkə dağıldı. Əlbəttə ki, Çinin problemləri də az deyil, iqtisadi, siyasi, elmi-texniki, mədəni inkişaf yolundakı çətinliklər, zəifliklər aradan qaldırılmalıdır. Çağdaş inkişaf meylləri nikbin olmağa əsas verir.

***

Azərbaycanla Çini tarixən bir-birinə yaxınlaşdıran, bir-birinə bağlayan tellər olub. Öncə, söhbətimizin dəqiqliyi naminə Azərbaycan dövlətçiliyi

haqqında çox qısa məlumat verməliyik. Azərbaycan xalqının böyük hissəsinin İranda yaşadığını qeyd edək. Müstəqil Azərbaycan Respublikası ilə yanaşı onun cənub qonşusu olan İranın şimal-qərb vilayətləri də Azərbaycan adlanır və oranın da əsas əhalisi Azərbaycan türkləridir.

Çinin şimalında və şimal-qərbində həyat sürən qədim türklərin qurduğu Türk xaqanlıqlarının davamı olan Xəzər türkləri islamı yayan ərəblərlə qarşı-qarşıya gəldilər, onların əsas savaş meydanı, demək olar ki, Azərbaycan idi. Hunlar və onların davamı, eləcə də Xəzərlər Azərbaycan əhalisinin türkdilli olmasında iştirak etdilər. Daha sonra - 11-ci əsrdə Orta Asiyadan Xəzər dənizinin cənubundan keçərək, qərbə və cənuba yayılan böyük türk axını - Səlcuqlar Qafqazı, Azərbaycanı da unutmadı. Beləliklə, Çinin şimalından qərbə doğru axın edən xalqlar Azərbaycanda da məskən saldılar. Orta əsrlərdə Azərbaycan İslam sivilizasiyasının tərkib hissəsi idi. İslam aləmində Çinin böyük şöhrəti vardı. “Bilik (elm) dalınca Çinə getmək gərəkirsə, çəkinmə, get” çağırışı ənənəyə görə Məhəmməd peyğəmbərə aid edilir.

Səlcuq axınları nəticəsində yeni dövlətlər yaranmış, onların bir qismini də əcdadlarımız qurmuşlar. Azərbaycan və İran tarixləri bir-birinə qarışmış, Persiya və ya İran adlı dövlətinin əsas əhalisi farslar və Azərbaycan türkləri olmuşlar. Azərbaycan xalqı İran, Osmanlı və Rusiya kimi iri dövlətlərin çəkişmə, savaş məkanında yaşamış, savaşlar nəticəsində ən çox İranda, ikinci olaraq Rusiyada, üçüncü olaraq Türkiyədə yer almışlar (azərbaycanlılar qonşu və qonşu olmayan digər dövlətlərdə də məskən salmış, indi isə dünyanın hər tərəfində yaşamaqdadırlar).

Azərbaycanlıların 1918-ci ildə qurduqları və iki ilə yaxın bir müddətdə (28 may 1918-28 aprel 1920) mövcud olan Azərbaycan Demokratik Respublikası adlı dövlət bolşeviklər tərəfindən işğal olunmuş, nəticədə, Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası kimi Sovet İttifaqına daxil edilmişdir. Bu, məhdud olsa da, Azərbaycan dövlətçiliyini qorumuş, və nəhayət, Sovetlərin dağılması ilə müstəqil Azərbaycan Respublikası qurulmuşdur.

Sanki bir kəmər şəklində Asiyanın belinə dolanan, İran və Azərbaycanı (cənublu-şimallı), Qərbi Asiya və Avropanı Çinlə birləşdirən İpək yolundan Azərbaycan da çox faydalanıb, İpək yolunun fəal iştirakçısı olub. Azərbaycan şəhəri Təbriz (İndiki İran Azərbaycanının paytaxtı) İpək yolu üzərində yerləşən ən böyük iqtisadi və mədəni mərkəzlərdən biri

idi. Arxeoloji qazıntılar və tarixi-coğrafi əsərlər qədim zamandan İpək yolu ilə Azərbaycana Çindən ipək parça və ipək materialları daxil olduğunu göstərir. Azərbaycanda, Bizans və yaxın Şərqdə ipək istehsalı yaranıb inkişaf etdikdən sonra da Çin ipəyinin gəlməsi azalmamışdı; orta əsrlərdə, xüsusilə 12-13-cü əsrlərdə artmışdı. Arxeoloji qazıntılar zamanı Azərbaycanın hər yerində Çindən gələn çini (farfor) qablara rast gəlinir. (Сара Ашурбейли. Экономические и культурные связи Азербайджана с Индией в средние века. «Елм», Баку, 1990. Səh. 19-26). Bu qabların Azərbaycan dilindəki adı Çin sözündən alınıb (bu gün də belədir)!

***

Çin mövzusu, Çinlə bağlı hadisələr, bənzətmələr orta əsrlər ərzində Azərbaycanda tez-tez rast gəlinir, bir sıra hallarda xüsusi yer tuturdu. Çin gözəli, "Çin müşkünün ətri", ağ rəngin rəmzi kimi Çin... bu kimi ifadələr Azərbaycan şairlərinin dilindən düşmürdü. Onlar Çin kəlməsi ilə yanaşı Xatay (bir az fərqli deyilişdə "Kitay") sözünü də işlədir, çox zaman bu iki deyiliş arasında fərq qoymurdular. Çin imperatorlarının islam ölkələrindəki ləqəbi Fəğfur idi (baqfur-tanrı oğlu). Bu söz həmçinin farsca farfor, yəni çini qab deməkdir. Poeziyada "Fəğfurun bilərziyi" tərifələnərdi. Onu da xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatında Çin hökmdarını Çin xaqanı da adlandırır, çinlilərlə Çin türklərini qarışdırır və ya eyniləşdirirdilər. Ədəbiyyatda Çin mövzusu üzrə Çinə çox maraq göstərmiş böyük şair Nizaminin yaradıcılığına müraciət etməklə kifayətlənəcəyik.

Nizami Gəncəvi (1141-1203) indiki Azərbaycan Respublikasının Gəncə şəhərində doğulmuş, orada da dünyasını dəyişmişdir. Nizaminin ümumilikdə "Xəmsə" (beşlik) adlanan farsca yazdığı beş mənzum epiklirik əsər və ənənəvi divan şeirləri dünya ədəbiyyatı xəzinəsində xüsusi yer tutur. Onun bütün əsərlərinə ən məşhur şairlər tərəfindən fars və türk (o cümlədən azərbaycan) dillərində çoxsaylı nəzirələr (bənzətmələr) yazılmışdır. Höte Nizamini Şərqin (Asiyanın) yeddi ən böyük şairindən biri adlandırmışdı. Nizaminin "Xəmsə"sində "Çin" ən çox işlənən təşbehlərdən biridir. O, "Çin nigarxanası"ndan söhbət açır, bu, "gözəllər məskəni" deməkdir, digər mənası isə "incəsənət məkanı"dır. Nizami bənzətmələrində "Çin dilbərləri kimi (könülləri) qarətə gedirsən" deyir, "havadan bir toz

görməmiş Çin parçası"ndan söhbət açır, Çin poladından dəbilqəni tərif edir.

Nizaminin "Yeddi gözəl" əsərində gənc şahzadə Bəhram bir gözəl qəsrdə ("Göy ona Yerin qibləsi/Kainat isə Çin baharı deyirdi") 7 gözəl qız şəkli görür, onlara aşiq olur. Taxta çıxanda 7 iqlimdən 7 padşahın qızını gətizdirir. Biri Çin xaqanının qızı imiş. Rum gözəlini tərif edərkən də Nizami "Çin nazlı Rum gəlini" deyir. Hər gözəl Bəhram şaha bir əfsanə danışır. "Dar (uzunsov) gözlü" Çin qızının söylədiyi əfsanə məşhurdur, o, seçilib Azərbaycan orta məktəblərində tədris olunur! Çin qızı iki cavanın -Xeyir və Şərin ("əməlləri adlarına uyğun") yola çıxması və Xeyirin səhrada susuzluq çəkməsi, susuzluqdan yanmasından danışır. Şərdən su istəyən Xeyirin yalvarışları Şərə təsir etmir; Şər "gözlərini mənə suya sat" və yalnız bu halda su verəcəyini deyir. Susuzluqdan yanan, özünü itirən və əlacsız qalan Xeyir razı olur. Şər Xeyirin gözünü deşir, su da vermir və onu səhrada qoyub gedir. Su gətirməyə gedən bir kürd qızı onu tapıb evə gətirir. Kürd (qızın atası) bir ağacın yarpağından dərman düzəldir, yaralının gözlərinə sürtür. Xeyir sağalır, gözləri açılır. Xeyir xilaskarı qızla evlənir. Sonra Xeyir şahın və vəzirin ağır xəstə olan qızlarını sağaldır, arvadının razılığı ilə onlarla da evlənir. Nəhayət, Xeyir padşah olur. Bir gün Şəri görür, onu öldürmür, bağışlayır. Şər aradan çıxır, lakin kürd arxasınca gedib onu öldürür (Nizami. Yeddi gözəl. Filoloji tərcümə. "Elm", Bakı, 1983).

Nizaminin son əsəri – "İskəndərnamə" ideallaşdırılmış hökmdar Makedoniyalı İsgəndər (Aleksandr), onun səfərləri, qələbələri və müdriklərlə, filosoflarla söhbətlərinə həsr olunmuşdur (Nizami. İsgəndərnamə. Filoloji tərcümə. "Elm", Bakı, 1983). Nizami öz ideyalarını ortaya qoymaq üçün tarixi anaxronizmlərə yol verir, İskəndəri Azərbaycana və Çinə aparır, türklərlə görüşdürür, ruslarla vuruşdurur (İsgəndər zamanında türklər və ruslar tarix səhnəsinə çıxmamışdılar, İsgəndər Çinə gedib çatmamışdı), müxtəlif dövrlərdə yaşamış filosofları bir yerə, İsgəndərin ətrafına yığır, onlara söz verir. Əsəri yazmağa başlayarkən qoy "bostan Çin ipəyilə bəzənsin" deyir. Gözəl qızı, gəlini "Çin gözəli" bənzətməsi ilə tərif etmək Nizaminin sevimli üsullarından biridir. Hətta hindli gözəlin tərifi belə Çinsiz keçmir, Çini daha çox sevir. "Hindistandan Çinli meydana çıxdı", "Ahutək Çində müşk bəsləmişdi/Hindistanda qərənfil yemişdi". Çin biyabanını keçib abadlığa, behiştə meydan oxuyan bir yerə gələn "İskəndər bu

Tyananmen meydanında

gözəl diyarı görüncə ürəyi Hind sevdasından boşaldı".

İskəndər Çin xaqanına, Çin türklərinin başçısına məktub yazır, tutduğu torpaqlarla, öz qələbələri ilə öyünür: "Həbəş hüdudundan Çinə gəlmişəm", xoş məramla gəldiyini söyləyir: "Çində ağ yasəmən əkmək istəyirəm". Öz gücünə güvənir, rəqibi hədələyir, onun başına ağıl qoyur: "ey Çin türkü, ...sən tufan qarşısında çıraq tutursan". Məni hörmətlə qarşılamasan, "ataram bütün Çin torpağını Çin dəryasına".

Çin Xaqanı ona ləyaqətlə cavab verir: "hiylə və əfsun işlətməklə Çindən ərzağı yox etmək olmaz", qolun zorludur, amma zor göstərmə deyir, "çünki tanrı hökmü padşahlıqdan güclüdür". Bununla belə, "sülh döyüşdən yaxşıdır". Xaqan vəzirlə məsləhətləşir: Çinin alnındakı qırışığı necə açım? "Qoşunu Çin hüduduna ona görə çəkdim ki/Turan mülkünü ələ gətirim" deyən İskəndər xaqandan yeddi ilin xəracını istəyir. Xaqanın onda "mənim yeddi il ömür sürəcəyimə bir xətt (təminat) yaz" kimi mənalı cavabı İskəndərin çox xoşuna gəlir, 6 ili sənə bağışlayıram, bir ilin xəracını ver, yetər deyir. Xaqanın qoşunla gəldiyini görəndə onun savaş etmək istədiyini zənn edən (səhvən) İsgəndər hirslənir, Çinliləri tənə edir: "Fitnəsiz anadan bir türk

doğmamış...Qədimdə nə qədər doğru demişlər: "çinlilərdə nə əhd var, nə də ki, vəfa".

"Dar gözlülük onların sifətidir, çinlinin ürəyi əyri-üyrüdür". Xaqanın xoşniyyətli olduğunu anlayan İsgəndər bir il xəracı da ona bağışlayır.

Şah Xaqanın qonağı idi. Kim, hansı millət nədə mahirdir? Bu sual ətrafında gedən müzakirədə biri Rum (Bizans) rəssamlığını, digəri Çin naxışlarını təriflədi. Mübahisəni həll etmək üçün Rumlu və Çinli iki sənətkar arasında yarış elan olundu. Bir tağ quruldu, ondan pərdə asıldı. Rumlu sənətkar bir tərəfdə, Çinli sənətkar digər tərəfdə bir-birini görmədən işə başladılar. Yarış vaxtı başa çatdı. Pərdə götürüldü. Və...hər iki rəssamın çəkdiyi şəkil tamamilə eyni idi!!! Hamı heyrət içində idi, bunun necə olduğunu heç kəs anlamadı. Nəhayət, İsgəndər kələfin ucunu tapdı, yenidən aradan pərdə asılmasını əmr etdi. Və...Rumlunun naxışı parladı, Çinlinin naxışı yox oldu. Pərdəni aradan bir də götürdülər, yenidən iki eyni şəkil göründü. Çinli elə gözəl seyqəl (güzgü) düzəldibmiş ki, Rumlunun çəkdiyi şəkli olduğu kimi əks etdirirmiş! Hər iki sənətkarın alqışa layiq olduğu bilindi.

Bu yerdə Nizami daha bir əfsanə danışır. Mani rəssam idi və Reydən (İrandan) Çinə gəlib peyğəmbərlik etmək istəyirmiş. Çinlilər bundan xəbər tutanda yolda büllurvari sərt maddədən parlaq bir hovuz düzəltdilər ki, sanki içində su var idi və suyun üzərində küləyə görə dalğalar yayılırdı və hovuz kənarındakı otların yaşıl kölgəsi suya düşürdü. Susuzluğa dözə bilməyən Mani bura çatanda sevindi və saxsı kuzəni su ilə doldurmaq istədi. Kuzə hovuza dəyib sındı. Mani işi başa düşdü. Fırçasını işə saldı və hovuzun üstündə ölü it çəkdi, sanki itin üstündə çoxlu qurd qaynaşırdı. Çində Maninin " Bu hovuzdan uzaqlaş" əsərinə yüksək qiymət verdilər.

Xaqan şaha bir kəniz bağışladı, "pəriçöhrə türk qızı", "ağzı gözündən daha dar". Xaqan onun çox gözəl, xoş avazlı və rud çalan və güclü döyüşçü olduğunu dedi. Sonra ruslarla ağır savaşda bu qız böyük igidlik göstərdi, eləcə də şahı vurğun etdi: "kəniz azadlığa çıxdı, şah əsir düşdü".

İskəndərin Çin dənizinə getməsi, gəmi ilə səyahət etməsi, başına macəralar gəlməsi də maraqlıdır. Hindli müdrik qocanın "niyə çinli ağ, zənci qara rənglidir?" sualına cavab olaraq İskəndər bunun Günəşlə bağlı olduğunu deyir. "İskəndərnamə"də böyük zəka sahibi gənc Ərşəmidəşə (Arximedə) İsgəndərin Çin kənizi bağışlaması, Ərşəmidəşin ona aşıq olması və bu səbəbdən ustad Ərəstunun, yəni Aristotelin dərsini buraxması...

kimi maraqlı məqamlarla dolu daha bir hekayə də nəql olunur.

Nizami dünyasını dəyişəndən təqribən 18 il sonra Azərbaycan monqolların əlinə keçəcək, yeni dövlətlər qurulacaq, kimlərsə əzab çəkəcək, nələrsə dağılacaq, kimlərsə, nələrsə yeni həyata başlayacaqdı...Monqol dövründə Azərbaycanla Çin arasında əlaqələr geniş vüsət alacaq, iqtisadi-ticari, mədəni, elmi əlaqələr daha da güclənəcəkdi.

***

1206-cı ildə Ümummonqol qurultayı Temuçini (Çingiz xan adı ilə) Böyük xan elan etdi. Çingiz xanın fəth etdiyi ilk torpaqlar arasında Çin vilayətləri də vardı. Çingiz xanın sağlığında Orta Asiya, İranın şimalı, Azərbaycan və oradan hərəkət edərək Qıpçaq elləri və Rusiya fəth edildi. Beləliklə, Şərqi Avropa ilə Pekin arasındakı torpaqlar monqolların əlinə keçdi. Çingiz xanın qurduğu və onun sələflərinin davam etdirdiyi Monqol imperiyası dünyanın ən böyük dövləti idi. Monqollar gücləndikcə onların ordusunda türklər üstünlük təşkil etməyə başladılar. Çingiz xan 1227-də öldü, lakin onun ən azı bir qismi türklərdən alınan güclü idarəetmə siyasəti onun oğulları və sonrakı nəsillər tərəfindən davam etdirildi. Çingiz xanın oğlu Ögedey 1234-də Çini məğlub etdi. Sonra Mönke (Münke, Mengü, Möngke) Böyük xan seçildi (hakimiyyəti: 1248-1257), o, Çini idarə etməyi öz öhdəsinə götürdü, qardaşı Hülaku (Hülegü) İranı və Bağdadı tutdu, xəlifəlik ləğv edildi (1268). Orta Asiyadakı Çağatay, Azərbaycan, İran və yaxın İslam ölkələrini idarə edən İlxanilər, eləcə də Rusiya-Qıpçaq ərazilərini birləşdirən Qızıl Orda – bu üç faktik olaraq müstəqil olan nəhəng xanlıqlar Monqol Böyük xanlarını, o cümlədən Yuan sülaləsinin (paytaxtı - Xanbalık və ya Dadu, yəni Zhongdu və ya Beijing) təsisçisi Xubilay xanın böyüklüyünü qəbul edirdilər (bəzən könüllü, bəzən bir qədər çəkişmədən sonra). Beləliklə, Çin və Azərbaycan eyni bir dövlətdə, Böyük Monqol imperiyasında (paytaxtı - Xanbalık və ya Dadu, yəni Zhongdu və ya Beijing) birləşmişdilər!

1256-cı ildə Hülaku İsmaililərin məşhur Alamut qalasını aldı, orada astronomik cihazlar və... məşhur alim, riyaziyyatçı, astronom, filosof, təbiətşünas Nəsirəddin Tusi ilə də rastlaşdı. Bir sıra qaynaqlar Çin imperatoru Mönke xanın rəsədxana qurmaq üçün N.Tusini Çinə gətirmək planı olduğunu deyir. Qaynaqlar həmçinin Hülakunun da rəsədxana qurmaq

arzusuna düşdüyünü və bunun N.Tusidən qaynaqlandığını deyirlər (Tusi isə təşəbbüsün Hulakudan gəldiyini yazır). N. Tusi Hülaku ilə söhbətində rəsədxananın əhəmiyyətini səbəb-nəticə məntiqi ilə izah etmişdi: fərz edək ki, siz bir adama dağın təpəsindən iri bir şeyin aşağı buraxılmasını əmr etmisiniz. Böyük səs-küy, gurultu yaranır və hamı qorxur, bunun nə olduğunu bilmədikləri üçün. Yalnız siz və o şeyi buraxan adam narahat deyil, bildiyiniz üçün. Hülaku hər şeyi, hər səfərini N. Tusi ilə məsləhətləşərmiş. Azərbaycan şəhəri Marağada (Təbrizdən cənubda) təpə üzərində rəsədxana qurulması işinə 1259-cu ildə başlanıldı. Mönkenin ölüm xəbəri və Xubilayın taxta çıxması haqqında məlumat Hülaku xana çatanda Marağa rəsədxanasının qurulması işi xeyli qabağa getmişdi; bütöv qurulma 5 ildən artıq vaxt tələb etmişdi (Aydin Sayili. The Observatory in İslam. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988).

Bir çox elm tarixçiləri Marağa rəsədxanasını bəşər tarixində ilk ən böyük rəsədxana və elmi institut sayırlar. Marağa rəsədxanasında əldə olunan fundamental elmi nəticələrə görə elm tarixində "Marağa inqilabı", "Marağa məktəbi" kimi adlar yaranmışdır. Mönkenin rəsədxana qurmaq planının müzakirəsində Cəmaləddin adlı müsəlman astronomun iştirak etdiyi deyilir. Çin qaynaqlarında anılan Ça-ma-lu-tin (Cha-Ma-Lu-Ting) adlı astronomun Xubilayla da astronomik cihazlar barədə müzakirə apardığı söylənilir. Qaynaqlar Marağa rəsədxanasında 400 min kitab olduğunu iddia edirlər. Dünyanın müxtəlif yerlərindən gələn və müxtəlif zamanlarda Marağa rəsədxanasında çalışanlar arasında Çinli Fao-Mun-Jinin də adı çəkilir. Marağada tərtib olunan İlxani astronomik cədvəlinin Çində də tanındığı və istifadə olunduğu deyilir (George Sarton. Introduction to the History of Science. Robert E. Krieger Publishing Company, 1975, volume 2, pp. 1005-6).

İlxani vəziri Rəşidəddin Fəzlullah Həmadani (1247-1318) "Cəmi əl-Təvarix" (Tarixlər toplusu) əsərini dünya tarixi kimi fikirləşmişdi (mərkəzdə Monqol-türk tarixi olmaqla). Çin tarixi hissəsini yazmaq üçün iki Çinli tarixçi işə cəlb edilmişdi. Bu misilsiz monumental əsərin yalnız bir hissəsi qalıb. 1285-ci ildə Azərbaycana (Hülakülərin paytaxtı Təbrizə) gələn Çin nümayəndə heyətinin başçısını Rəşidəddin Bolad (Pulad) Çyensyan adlandırır. O, Azərbaycanda qaldı (cənubda və şimalda), idarəetmə işində məsul vəzifələrdə çalışdı, Şirvanda dünyasını dəyişdi.

Hülaku ordusu ilə çoxsaylı Çin hərbi mütəxəssisləri də gəlmişdi

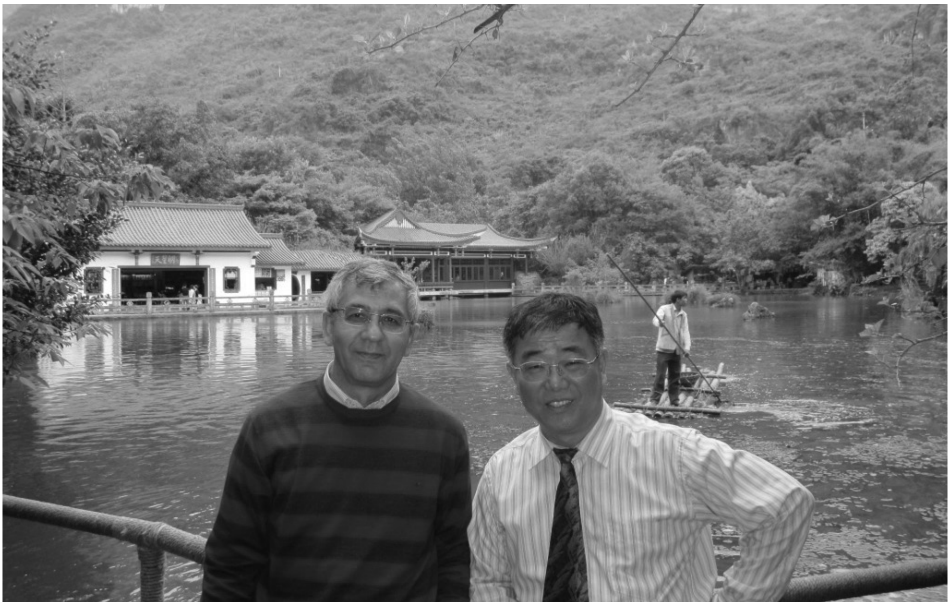

Təbiət qoynunda

(müxtəlif atıcı silahlar üzrə). Təbrizə Çindən həkimlərin gəldiyi (və dərmanlar gətirildiyi) də məlumdur. Gələn Çinli rəssam və digər sənətkarlar Azərbaycan-İran sənətinə təsir göstərmişdilər; miniatürlərdə Çin motivləri əks olunurdu. Əks təsir də (Azərbaycan və İranın Çinə) az olmayıb. Səyahətnamə, tarixi əsərlər və arxeoloji qazıntılar Çin-Azərbaycan əlaqələrinin sonrakı əsrlərdə də çox olduğunu deyir (Сара Ашурбейли. Экономические и культурные связи Азербайджана с Индией в средние века. «Елм», Баку, 1990. Səh. 19-26).

Yuan imperiyasında kağız pul əsas rol oynayırdı. İlxanilər Çin icadı olan kağız pul (çou) siyasətini Azərbaycan və İranda da yürütmək istədilər (1294), lakin bu baş tutmadı.

İpək yolu ilə İslam sivilizasiyası, Avropa və Çin arasında səyahət edənlər əksər hallarda Azərbaycandan keçir, xüsusi halda Çin ilə İlxanilər sülaləsi, o cümlədən Çin ilə Azərbaycan arasında ticari və elmi-mədəni əlaqələrin yaranmasında iştirak edirdilər. Marko Polo, onun atası və əmisindən ibarət Venetsiya (İtaliya) tacirləri 1271-1295-ci illər ərzində Çinə getmiş, orada yaşamış, Dadu (indiki Pekin) şəhərində Xubilay xan sarayında olmuş,

Avropa və keçdikləri ölkələr haqqında məlumat vermişlər. Qeyd edək ki, onlar həm gedərkən, həm də geri dönərkən Azərbaycanın və İlxanilərin paytaxtı olan Təbriz şəhərində olmuşlar; Təbriz bölgənin ən böyük şəhəri, ticarət və mədəniyyət mərkəzi idi.

XIII-XIV əsrlər Monqol imperiyası sayəsində nisbi sülh hökm sürür, Avropa, İslam aləmi, Asiya, xüsusilə də Çin arasında rahat hərəkət etmək olurdu, əlaqələrin inkişafı üçün əlverişli şərait mövcud idi (Pax Mongolica). Beynəlxalq ticarətin və elmi-texnoloji ideyaların şərqdən qərbə, qərbdən şərqə hərəkətinin təhlükəsizliyi təmin olunmuşdu. Tarix boyu dünyanın ən böyük səyyahlarından biri sayılan (təqribən 120 min km yol keçdiyi deyilən) İbn Bəttutə Təbrizdə olmuş ("dünyada gördüyüm ən gözəl bazarlardan biri burdadır", 1327), İlxani hökmdarı Əbu Səidlə görüşmüşdü. İbn Bəttutə Cənubdan Çinə daxil olmuş, 1345-də Quanzhou (Fudan), Beijing, Hangzhouda ("dünyada gördüyüm ən böyük şəhər") olmuş, Çin səddi haqqında da məlumat vermişdir (Marko Polo bu barədə heç nə deməmiş, onun Çində olmasını şübhə altına salanlar bu faktı da səbəb göstərmişlər. Hərçənd ki, İbn Bəttutənin də bəzi səfərlərinə, o cümlədən Çin səfərinə şübhə edənlər var).

***

Tarix boyu Çin-Azərbaycan əlaqələrini diqqətlə izləmək çətindir, bu, yəqin ki, mümkün deyil. Bu əlaqələr gah zilə qalxmış, gah xəfifləmiş, gah az qala yoxa yaxın olmuşdur. Sovet İttifaqı zamanı Azərbaycanda Çin haqqında məlumatlar çoxalmış, Çinə maraq artmışdı. Sovet İttifaqının dağılması, müstəqil Azərbaycan Respublikasının tarix səhnəsinə çıxması və Çin-Azərbaycan diplomatik əlaqələrinin qurulması yeni dövrün başlanğıcı oldu. Gediş-gəliş müqayisəolunmaz dərəcədə artdı.

Hər iki ölkənin yeni məkan, yeni iş üçün can atan şirkətləri qarşı ölkədə fəaliyyət göstərməyə başladılar. Çin şirkətləri Azərbaycanda birinci növbədə neft və enerji ağırlıqlı sahələrə girişdilər, Azərbaycan şirkətləri Çinə hər şeydən əvvəl ticarət və daşıma üçün üz tutdular. Çin universitetlərində müxtəlif səviyyələrdə təhsil almaq istəyən tələbələrin sayı artmaqda və onların Çində yayılma coğrafiyası genişlənməkdədir. Mən Pekində də, Şanxayda da çox azərbaycanlı tələbələr gördüm, onlarla görüşüb vəziyyətlərini öyrəndim, uğurlarına sevindim. Çinli ta-

nışlarım bəzi azərbaycanlı tələbələrin Çincə danışığına valeh olduqlarını söylədilər. Çin universitetləri ilə əlaqələrimiz genişlənməkdədir. Xəzər universitetinin rəhbəri kimi mən Beijing və onun ətrafında, Şanxayda, Anhui və Guiçjou (Guizhou) əyalətlərində (paytaxt Guiyangda) fəaliyyət göstərən ali məktəblərlə tanış oldum, onların rəhbərləri və professorları ilə görüşdüm, beynəlxalq konfranslarda iştirak etdim, Çin elminin, texnologiyasının inkişafını görüb hiss etdim. Eyni zamanda Çin universitetlərinin, Çin professorlarının əməkdaşlığa ciddi maraq göstərdiyinin şahidi oldum.

Səmimi söhbətlər etdik. Çin zəka sahibləri və ziyalılarının dünyaya açıq gözlə baxdıqlarını, öz tarix və mədəniyyətlərini çox sevdiklərini gördüm, duydum, eyni zamanda onların daha yaxşı, daha güclü olmağa can atan tənqidi düşüncə sahibi olduqlarına da əmin oldum. Çinin iqtisadi yüksəlişi, elmi-texnoloji baxımdan tərəqqisi Çin gənclərində qürur hissi doğurur, onlar öz kimlikləri ilə fəxr edirlər - bu fikri mənim həmkarım olan Çinli professorlar da təsdiq etdilər. Onladan birinin “çox xəyalpərvər olmuşuq, göylərdə uçmuşuq, indi yerdə - gerçək dünyada güclənmək lazımdır” fikri yaddaşımda həkk olundu.

Çinin təbiəti haqqında xüsusi söhbət açmaq olardı. Böyük şəhərlərdən kənara, əyalətlərə getmədən Çini tanımaq mümkün deyil. Çinin təbii gözəllikləri də əyalətlərə çağırır. Quiçjou əyalətindəki dağlar, meşələr, şəlalələr, körpülər, güllər-çiçəklər gəl-gəl deyir, insan təbiətlə qucaqlaşır, insan təbiətə qovuşur, insan rahatlaşır, riqqətə gəlir. Əlbəttə ki, dünyanın ən böyük əhalisinə malik bir ölkənin problemləri də az deyil. Yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsi birinci yerdə dayanır. İndi təşəbbüs göstərmək, iş qurmaq təşviq olunur. Yüksələn xətt, Çinin güclənməsi çinliləri və Çinin dostlarını sevindirir, Çini özünə rəqib hesab edənlərdə isə qayğı yaradır, bəzilərini təşvişə salır.

Çinin dostları sırasında dayanan Azərbaycan çinlilər üçün yeni cazibə mərkəzlərindən birinə çevrilməkdədir. Çinin böyük və kiçik şirkətləri Azərbaycanda yerləşir, fəaliyyətlərini genişləndirirlər. Azərbaycanlılar Çində oxuduqları kimi çinli tələbələr də Azərbaycan ali məktəblərində təhsil alırlar. Çin səfirliyi, Çin dilini öyrədən və yayan Konfutsi mərkəzi azərbaycanlılar arasında Çinə marağı təşviq edir, təsir və təmas dairələrini genişləndirirlər. Sadə çinlilər Azərbaycanda yerləşir, işləyir, azərbaycanca danışır, evlənib çoxuşaqlı ailə sahibi olur, iki xalq arasında körpü salırlar.

Çin və Azərbaycan arasında bənzərliklər çoxdur. Çində də, Azərbaycanda da böyük çaylar qərbdən şərqə doğru axır. Çinin də, Azərbaycanın da şərqini dəniz suları yuyur. Çinlilər də, Azərbaycanlılar da zəhmətkeşdirlər. Çinlilər də, Azərbaycanlılar da dost olmağı sevir, dostluğun qədrini bilirlər. Azərbaycan-Çin dostluğunun çiçəklənməsini, bol bar verməsini arzu edirəm.

Azərbaycanın iqtisadi tərəqqisinə səy göstərən gənc iqtisadçı

Orucov Seymur Vaqif oğlu 1984-cü ilin oktyabr ayının 27-də Naxçıvan MR-nın Naxçıvan şəhərində anadan olmuş, orta təhsilini 2001-ci ildə Şirvan şəhərində bitirmişdir. Elə həmin ildə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin "Maliyyə-kredit" fakültəsinə daxil olmuş, 2005-ci ildə bakalavr təhsil pilləsini bitirmişdir. 2005-ci ildə universitetin magistr təhsil pilləsinə "Maliyyə-kredit" ixtisası üzrə qəbul olmuş və 2007-ci ildə həmin ixtisas üzrə magistr dərəcəsi almışdır. 2007-ci ildə qəbul imtahanlarını müvəffəqiyyətlə verərək Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin "Maliyyə" kafedrasına aspirant kimi qəbul olmuşdur. 2010-cu ildə iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru alimlik dərəcəsini almaq üçün "Müasir şəraitdə dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərinin tənzimlənməsi problemləri" mövzusunda dissertasiya işini müvəffəqiyyətlə müdafiə etmişdir.

2006-cı ildən 2009-cu ilin iyun ayına kimi Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin Tələbə Həmkarlar İttifaqı Komitəsinin sədri vəzifəsində çalışmışdır. 2009-cu ilin noyabr ayından tərbiyə işləri üzrə prorektor vəzifəsində işləyib.2010-cu ildə Tərəqqi medalı ilə təltif edilmişdir.

29 yanvar 2011-ci ildə Yeni Azərbaycan Partiyasının Gənclər Birliyinin sədri və həmçinin aprel 2011-ci il tarixində Rabitə İşçiləri Müstəqil Həmkarlar İttifaqı Respublika Komitəsinin sədri seçilmişdir.

Azərbaycan – Çin iqtisadi əlaqələri

Azərbaycanın 1991-ci ildə dövlət müstəqilliyinin bərpası ilə başlayan yeni tarixinin ötən dövrü, bir sıra mühüm cəhətlərlə xarakterizə edilir. Belə mühüm cəhətlərə ilk növbədə inkişafın bütün aspektlərində dövlətçilik və milli maraqların qeyd şərtsiz prioritetliyinin önə çıxarılmasıdır. Bu cəhət xüsusi ilə 1993-cü ildə Ümummilli lider Heydər Əliyevin dövlət rəhbərliyinə qayıdışından sonra yaranmışdır.

Tədbirlərin birində

Cəmiyyətin və dövlətin həyatının müxtəlif sahələrində əsaslı yenidənqurmanın strateji istiqamətləri və üsullarını böyük ustalıqla müəyyənləşdirən Ulu öndər, ölkəmizin dünyanın aparıcı ölkələri ilə əlaqələrinin yeni keyfiyyət səviyyəsində inkişaf etdirilməsi zərurətini

ortaya qoydu və ardıcıl addımlarla bu xəttin reallaşdırılmasına yönəlmiş dövlət siyasətini təmin etdi. Bu siyasətin mühüm istiqamətləri kimi, təhrik olunduğumuz müharibədə müvəqqəti atəşkəsin yaranması, dərin böhrana düçar olmuş iqtisadiyyatın inkişafına xarici investisiyaların cəlb edilməsi, beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrin yaradılması, iqtisadi islahatlarda sistemlilik və ardıcılllığın təmin edilməsi və sair kimi mühüm addımlarla yanaşı, ölkəmizin dünyanın söz sahibi olan iri ölkələri ilə dostluq münasibətlərinin bərpa edilməsi və ya yaradılması qeyd edilə bilər.

Bu sırada dövlət başçımızın ilk xarici səfərlərindən birinin böyük və qədim Çinə olması heç də təsadüfi deyildir. Bu səfərin sonrakı nəticələrinin konkret təzahürləri çoxsaylı və kifayət qədər zəngindir. Lakin hesab edirik ki, bu səfərin ən mühüm nəticələrindən biri sonralar Azərbaycanın dominant olduğu ”Qədim ipək yolunun“ bərpası üçün formalaşan böyük beynəlxalq layihənin meydana gəlməsi və reallaşmasıdır.

Ötən dövr ərzində Azərbaycanla Çinin dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri bütün spektrlər üzrə müvəffəqiyyətlə inkişaf etmişdir. Məsələn, Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi, bu sahədəki problemlərin həlli məqsədilə Hökumətlərarası İqtisadi Komissiya yaradılmışdır. Bu Komissiyanın tərkibində 2003-cü ildən Azərbaycan-Çin Ticarət-İqtisadi Əməkdaşlıq üzrə İşçi Qrupu fəaliyyət gostərir.

2006-cı ildə Çin-Azərbaycan Dostluq Cəmiyyəti təsis edilmişdir. Azərbaycan-Çin Parlamentlərarası İşçi qrupu mövcuddur. Bu müddətdə Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında iqtisadi sahələrdə geniş muqavilə-hüquqi baza yaradılmışdır :

- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında investisiyaların təşviqi və qarşılıqlı qorunması haqqında Saziş. Pekin, 8 mart 1994;
- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında Saziş. Pekin, 7 mart 1994;
- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında, ÇXR-dən Azərbaycan Respublikasına mallar göndərilməsi üçün Dövlət krediti ayrılması haqqında Saziş. Pekin, 24 may 1994;
- Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında Çinin Azərbaycana güzəştli kredit verməsi haqqın-

da çərçivə Sazişi. Bakı, 18 iyun 1998;

- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında texniki-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş. Bakı, 23 oktyabr 2004;
- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında gömrük işi sahəsində qarşılıqlı yardım haqqında Saziş. Pekin, 17 mart 2005;
- Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş. Pekin, 17 mart 2005;
- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında gəlirlərə gorə vergilərə münasibətdə ikiqat vergitutmanın aradan qaldırılması və vergidən yayınmanın qarşısının alınması haqqında Saziş. Pekin;
- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında texniki-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş. Bakı, 29 dekabr 2008;
- Azərbaycan-Çin Hökumətlərarası ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq Komissiyasının iş prinsipləri haqqında Memorandum. Pekin, 27 may 2009.
- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında texniki-iqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş. Bakı, 16 iyun 2010.

Doğrudur, yaradılmış əlverişli normativ-hüquqi baza və ölkələrimizin iqtisadi potensialı müqabilində ticarət dövriyyəsinin faktiki səviyyəsini heç də adekvat hesab etmək olmaz. Məsələn, 2011-ci ilin nəticələrinə görə Çin bizim tərəf müqabilləri arasında yalnız 12-ci mövqeni tutmuşdur.

Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında xarici ticarət dövriyyəsinə nəzər yetirdikdə aydın olur ki, iki ölkə arasında xarici ticarət dövriyyəsinin həcmi 2005-ci ildə 275.1 mln-dan 2011-ci ildə 667.3 mln ABŞ dollarına qədər yüksəlmişdir. Ölkəmizin Çin ilə xarici ticarət dövriyyəsinin ümumi dövriyyədəki payı 2005-ci ildə 3,1%, 2006-cı ildə 1,96%, 2007-ci ildə 2,46%, 2008-ci ildə 1,78%. 2009-cu ildə 2,9%, 2010-cu ildə 3,3% və 2011-ci ildə 1,83% olmuşdur.

Ölkəmizin Çin ilə idxal və ixrac əlaqələri üzrə statistik məlumatlardan aydın olur ki, iki ölkə arasında 2000-2011-ci illərdə ticarət saldosu,

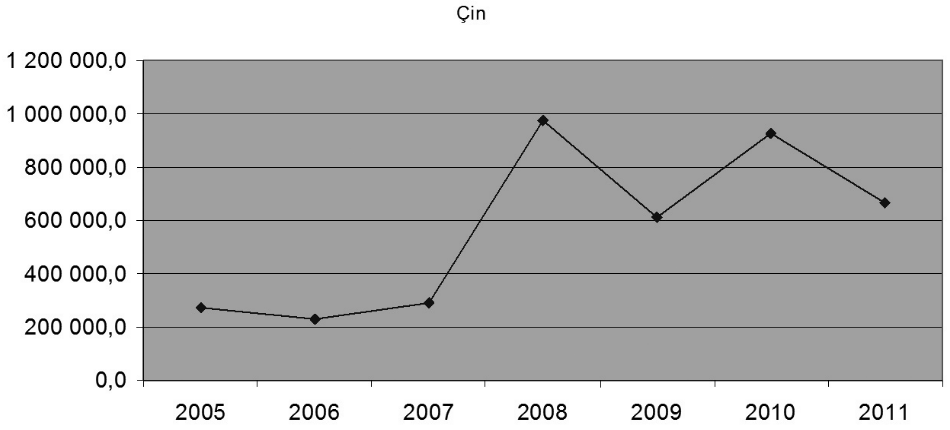

Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında ticarət dövriyyəsi (min ABŞ dolları)

2008-ci il istisna olmaqla bütün illər Azərbaycan üçün mənfi olmuşdur. Azərbaycanın Çin ilə idxal və ixracını təşkil edən əsas növ məhsulların dinamikasında isə aydın olur ki, məbləğinə görə Azərbaycana Çindən idxal olan əsas növ məhsullar yük avtomobilləri - 49219,3 min ABŞ dolları Azərbaycanın Çindən idxalının 7,8%-i, buldozerlər, ekskavatorlar, digər yol-tikinti maşınları - 36964,3 min ABŞ dolları və hesablama maşınları və qurğuları - 10300,1 min ABŞ dolları təşkil edir.

Azərbaycandan Çinə ixracın əsas hissəsini etilen polimerləri, ilkin formada 22470,8 min ABŞ dolları (Azərbaycanın Çinə olan ixracın 57,6%-i) və emal olunmamış alüminum – 8025,1 min ABŞ dolları təşkil etmişdir.

2004-2011-ci illərdə Çin kapitalı ilə Azərbaycanda 40 şirkət qeydiyyata alınıb. 1995-2011-ci illərdə Çin şirkətləri Azərbaycanın qeyri-neft sektoruna 102,5 mln., neft-qaz sektoruna 598 mln. ABŞ dolları məbləğində investisiya qoyub.

Azərbaycanda dövlət sifarişi ilə Çin şirkətlərinin iştirakı ilə reallaşdırılan layihələrin dəyəri 417 mln.avro təşkil edir.

"Çində Azərbaycan kapitalı ilə 16 şirkət qeydiyyatdadır ki, onların ölkə iqtisadiyyatına investisiyaları təxminən 5 mln. ABŞ dolları təşkil edir.

Çində doktorluq dissertasiyası müdafiə edən ilk azərbaycanlı

Rəşad Seyfəddin (Kərimov) 25 mart 1979-cu ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. Orta məktəbi bitirdikdən sonra 1995-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin Şərqşünaslıq fakültəsinin çin dili bölməsinə daxil olmuşdur. 1996-2004-cü illər ərzində Pekin Dillər və Mədəniyyət Universitetində bakalavr və magistr təhsili almışdır. 2004-2008-ci illərdə Çinin Xarici Əlaqələr Universitetinin doktoranturasında təhsilini davam etdirmişdir. ÇXR-də "Azərbaycanın xarici siyasətində Çin-Azərbaycan münasibətləri" adlı doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmişdir. Bir sıra məqalələrin və kitab tərcümələrinin müəllifidir. Doktoranturada təhsil aldığı illərdən AR-nın ÇXR-dəki səfirliyində rəsmi iş fəailiyyətinə başlamışdır.

Rəşad Seyfəddin Çində doktorluq dərəcəsinə yiyələnmiş ilk azərbaycanlıdır. O, Çin-Azərbaycan böyük lüğətinin müəllifidir.

Hazırda AR-nın Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzinin Xarici Siyasət Məsələlərinin Təhlili Şöbəsinin aparıcı elmi işçisidir.

Arzuların çin olduğu yer

Çoxumuzun təsəvvüründə Çin qədim, həm də bir qədər müəmmalı, əfsanələr və miflərlə əhatə olunmuş bir ölkədir. Məktəbdə oxuduğumuz vaxtlardan Çinin məşhur ixtiraları- kompas, barıt, kağız və s. haqqında məlumatlar almışıq və bilirik ki, bunlar bəşəriyyətin inkişafına böyük təkan

Doktorluq dissertasiyamın müdafiəsi günü

verib. Məşhur "Çin səddi" haqqında isə əlbəttə ki, eşitməyən, bilməyən yoxdur. 20 əsr ərzində tikilən və dağların ətəkləri boyu 8000 kilometrlərlə uzanan bu tikili dünyanın 7 möcüzəsindən biri hesab olunur.

Biz həmişə hər yerdə Çinin güclənən iqtisadiyyatı və son illərdə inşaat sahəsindəki möhtəşəm nailiyyətləri, ekzotik yeməkləri, sirli elmləri və digər möcüzələri barədə xəbərləri eşidirik... Və bizə elə gəlir ki, bu ölkə haqqında hər şeyi bilirik. Amma Çinlə daha yaxından tanış olduqdan sonra başa düşürük ki, demə, bu sirli ölkə və onun sakinləri haqqında məlumatımız çox səthi imiş.

Hədislərdən birində peyğəmbərimiz buyurur ki, elm Çində olsa da gedin, öyrənin. Bəli, elmə yiyələnmək üçün ölkəmizdən çox uzaqda olan Çin kimi ölkəyə getmək mənə də nəsib oldu, hər şeyə qismətə bağlı imiş. Orta məktəbi bitirəndə hüquqşünas olmağı düşünürdüm, ancaq imtahanın nəticələrinə görə ölkəmizdə ilk dəfə Bakı Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq fakültəsində açılan " Çin filologiyası" bölməsinə qəbul olun-

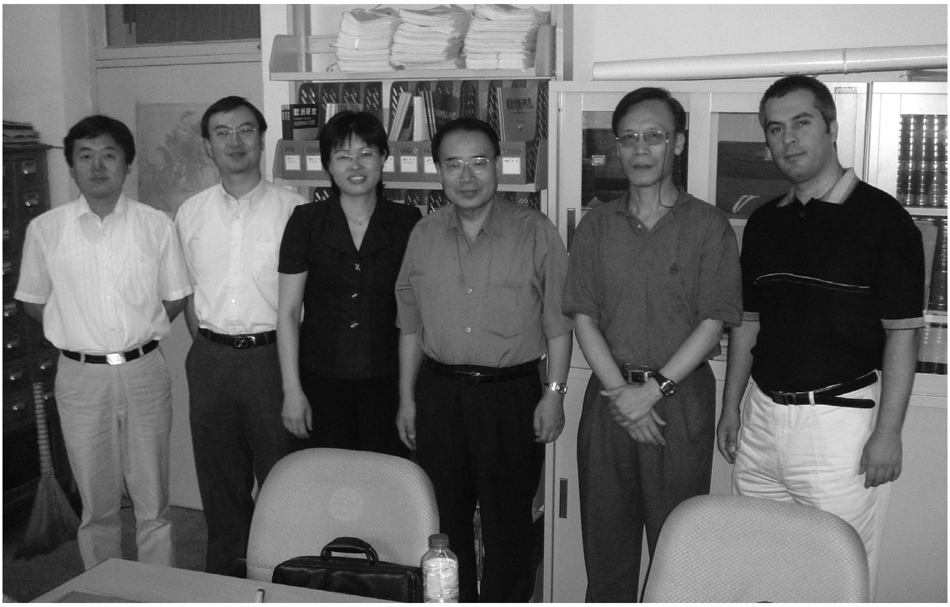

Müəllimlərimlə birlikdə

dum. Bu, mənim üçün gözlənilməz idi. Ancaq sonralar anladım ki, bu elə alın yazımmış. Birinci kursu bitirdikdən sonra mənim üçün bu dili öz vətənində öyrənmək şansı yarandı və dövlət xətti ilə Çin Xalq Respublikasına göndərildim. O vaxt BDU-nin rektoru sonralar parlamentin spikeri olmuş mərhum Murtuz Ələsgərov, prorektor isə sabiq Təhsil Naziri Misir Mərdənov idi.

Həyatımda ilk dəfə idi ki, vətənimdən, ailəmdən bu qədər uzaq düşürdüm. O zaman Azərbaycanın müstəqilliyinin ilk illəri idi. Pekin şəhərində yerləşən səfirliyimiz də həmin dövrlərdə kiçik, darısqal idi və bəlkə də

orada hamını bir-birinə doğmalaşdıran səbəblərdən biri də elə bu idi. Neçə min kilometrlərlə vətənindən uzaqda sənin dilində danışan, səni anlayan və ən əsası səni duyan insanlar burada toplaşmışdır. Bizi Pekin şəhər hava limanındaca səfirliyin əməkdaşları qarşıladılar. Elə həmin o anlardan onlarla aramızda isti münasibətlər yarandı, bu günəcən davam edən dostluğumuzun təməli qoyuldu.Çində Azərbaycanı təmsil edən o vaxtkı səfirimiz Tamerlan Qarayev bizi iş otağında mehribanlıqla qarşıladı və sonralar da işlərimizlə daima maraqlanıb öz köməkliyini göstərirdi. Onu da xüsusi vurğulamaq istəyirəm ki, hər dəfə Tamerlan Qarayev tələbələri və səfirlik işçilərini öz evinə dəvət edib Yeni ili bizimlə birlikdə qarşılayırdı.

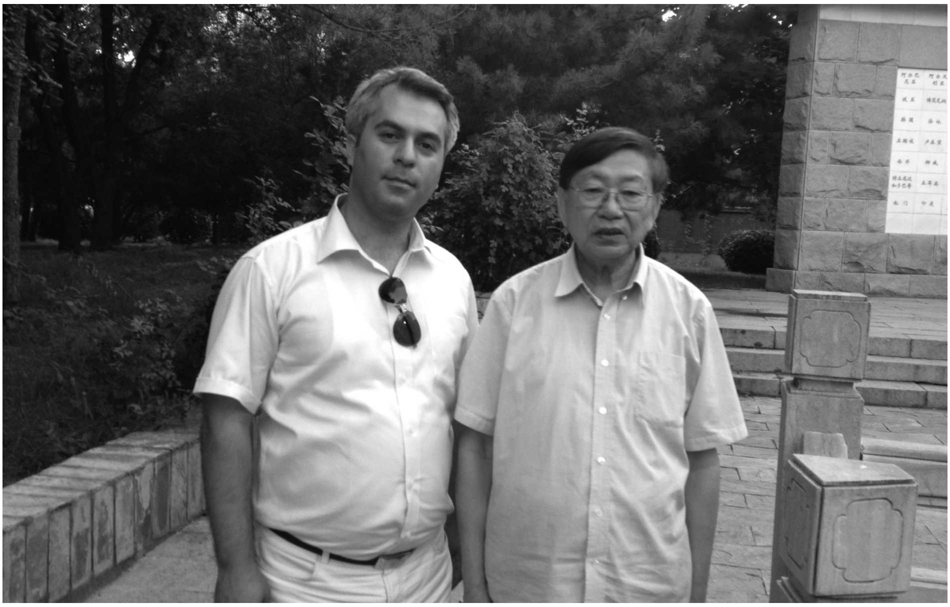

Müəllimim Li Tyeçın ilə birlikdə

İqlimi, dili və insanları yad olan ölkədə yaşamaq ağır idi. Hətta bir ara təhsilimi yarımçıq qoyub vətənə qayıtmaq istədim. Amma mənə olan etimadı və etibarı itirəcəyimdən bu fikrimdən çəkindim və təhsilimi davam etdirdim. BDU-da bir il təhsil almağıma baxmayaraq, mən çin dilini və Çini əsl mənada Pekin Dillər və Mədəniyyət Universitetinə gələndən son-

ra öyrənməyə başladım. Bir zamanlar bu universitet Dillər İnstitutu olduğundan ora daha çox çin dilində Yüyan Süyeyüan kimi tanınır. Təhsil adığım müddətdə universitetin şəhərciyində müəllimlərlə yanaşı biz də bir çox yerlərə velosipedlə gedirdik. Təhsil adığım universiteti kiçik BMT də adlandırırdılar, çünki burada yüzdən çox ölkəni təmsil edən tələbələr təhsil alırdılar. Tələbələr arasında çox isti münasibətlər var idi. Bu gün də dostluq əlaqələrimizi saxlayaraq virtual da olsa bir-birimizlə tez-tez görüşürük.

Beləcə mənim həyatımın 15 illik səhifəsi Çinlə bağlı oldu. Xoşbəxtliyimdən o nəhəng ölkədə yaşadığım müddətdə Çinin ən savadlı,

Müəllimim Çü Sin ilə birlikdə

ən nüfuzlu müəllimlərindən bilik əldə etdim. Bu təəssüratlarımı qələmə alarkən qeyd etməyi borc bilirəm ki, həmin müəllimlərimdən özümə qarşı həm də sanki bir valideyn-övlad münasibəti gördüm. Bəzən hətta şəxsi məsələlərin həllində belə həmişə müəllimlərimlə məsləhətləşmişəm və bundan ancaq xeyir tapmışam. Nailiyyətlər əldə etdim. Bakalavrdan

Valideynlərimlə birlikdə Tyananmen meydanında

magistraturaya və doktorantura pilləsinə qədər qalxdım. Nəhayət, bu böyük ölkədə hamımızın doğma ocaq bildiyimiz səfirliyimizdə vətəni təmsil etmək şərəfinə nail oldum. 2007-ci ildə doktoranturanın axırıncı ilində olarkən səfirimiz Yaşar Əliyevin təşəbbüsü ilə səfirliyə referent vəzifəsinə işə düzəldim. Səfirlikdə işlədiyim 4 il müddətdə diplomatiya elmini daha dərindən öyrənməyimdə və bir diplomat kimi formalaşmağımda Yaşar Əliyevin rolu böyük olmuşdur. Bu illərdə Azərbaycan-Çin əlaqələrinin inkişafına xidmət göstərən bir çox layihələr həyata keçirdik. 2008-ci il Pekin Yay Olimpiadasında prezidentimiz İlham Əliyevin oyunları canlı izləmək üçün bu ölkəyə səfər etməsi idmançılarımıza ruh yüksəkliyi verdi. Üzeyir Hacıbəylinin "Arşın mal alan" operettasının Çinin paytaxtı Pekindəki "Tianqiao" teatrında səhnələşdirilməsi, Azərbaycan nağıllarının çin dilinə tərcümə edilib kitab şəklində nəşr olunması, respublikamızın əlamətdar günləri zamanı təşkil olunan təntənəli qəbullar və s. səfirliyin düzgün istiqamətli fəaliyyəti nəticəsində yüksək səviyyədə həyata keçirilmişdi. Digər təbliğatı işləri görməklə də Azərbaycanın Çində daha da yaxından tanınması üçün yorulmadan çalışırdıq. Səfirlikdə işlədiyim dövr mənim

gələcək həyatıma istiqamət verən ən vacib amillərdən biri oldu.

Çində təhsil aldığım illərdə oranın adət-ənənələri, mentaliteti, qədim fəlsəfəsi, mədəniyyəti və tarixi ilə tanışlığım, yerli əhali ilə sıx təmaslarım bu ölkəyə məhəbbətimi günbəgün artırırdı. Çinin hər dəfə müxtəlif yerlərini gəzdikcə, yeni şeylər öyrənir, bu qədim, sirli ölkənin hikmətlərinə valeh olurdum. Bu gün doğma Bakımda Pekinə yola düşən dost-tanışlarıma istiqamət verə bilməyim məni necə də sevindirir. Çünki mən oranın küçələrini və insanlarını demək olar ki, Bakının küçələri və insanları qədər tanıyıram. Pekində hər şey yerli-yerində, hər yer tərtəmiz, yerli əhalinin xarici vətəndaşlara münasibəti dostcasınadır. Məndən tez-tez Çinin necə ölkə olduğunu soruşurlar. Cavabım belə olur: hər çinşünasın özünün bir Çini var, bu ölkəni təfərrüatı ilə görmək istəyən gərək Çinə mənim gözlərimlə baxsın...

Dünya sivilizasiyasının beşiklərindən olan Çin dünya mədəniyyətinin təşəkkül tapmasında müstəsna rol oynayıb. Müasir Çin də bu ölkəyə gələn qonaqlara sirrini dərhal vermir, tədricən açır və orada keçirilən hər gün yenilikləri ilə insanları sözün yaxşı mənasında heyrətləndirir. Tədricən

Qrup yoldaşlarımla birlikdə

belə bir təsəvvür yaranır ki, Çin həqiqətən də sərhədsiz imkanlar ölkəsidir: burada nağıllar reallaşır, arzular gerçək olur.

Mən Çinə gedəndə ölkə iqtisadi inkişafına hələ yenicə qədəm qoymuşdu. Orada olduğum illər ərzində bu irəliləyiş ən yüksək həddinə çatdı və hazırda da davam etməkdədir. Mən bütün bu dəyişikliklərin hamısının canlı şahidi olmuşam.

Çin, ümumiyyətlə, müasirliyi və keçmişi özündə qoruyub saxlayan bir ölkədir. Burada müasirləşmənin çox sürətlə getdiyi bir vaxtda adət-ənənələr və qədim tikililər çox böyük ehtiramla qorunub saxlanılır. Böyük şəhərlərdə çox dəbdəbəli mərkəzlər və otellərdən sanki zamanın maşınındakı kimi birdən-birə çox qədim - 5 min illik tarixi olan tikililər və saraylar aləminə düşürsən. Bizi tələbə vaxtı mütəmadi olaraq Pekinin qədim məbədlərinə aparırdılar. “Yixıyüan” İmperatorun Yay sarayına hər dəfə universitetdən müəllimlərimizlə birlikdə gedib orada piknik təşkil edərkən, hər tələbə öz ölkəsinin yeməyini nümayiş etdirmək imkanına malik olardı.

Universitetimizin bufeti və həyətində açılmış uyğur restoranı tələbələrin yemək vaxtı dərdləşdiyi yerlərdən biri idi. Uyğur restoranının açılması mənim magistratura illərimə təsadüf edirdi. Acılığına və çoxlu ədviyyatlar istifadə olunmasına baxmayaraq, bu mətbəxin bir az bizim mətbəxə yaxınlığı var idi. Çin mətbəxindən düzgün qaydada istifadə etmək əksər xəstəliklərin dərmanıdır. Çünki həm bu yeməklər, həm də Çin qida məshullarından düzgün istifadə ənənəvi Çin təbabəti Yinyan konsepsiyası əsasında düzənlənib, yəni, bu zaman ət məhsulları və s . ilə yanaşı tərəvəz məhsullarının bir yerdə qəbul olunması zəruridir. Çin mətbəxinin dərin məzmunu onun özünün bir elm olmasından xəbər verir. Çinlilər demişkən “Çin yeməyi ən düzgün təbabətdir”.

Çinin istənilən ərazisində tənəffüs gimnastikası ilə məşğul olan və ya yelpiklərlə, lentlərlə və xəncərlərlə rəqs edən insanları görmək olar. Müasir şəhər yollarında isə son model maşınlar və velosipedlər şütüyür. Orada yaşadığım müddət ərzində çinlilərin bəzi adətləri ilə bizim aramızda olan oxşarlıqları müşahidə etmişəm. Bu sıradan qonaqpərvərlik, böyüyə hörmət, toy adətləri, ailələrdə ər-arvad münasibətləri, onların böyük sevinclə qeyd etdikləri yaz bayramı və s. qeyd etmək istərdim. Çinlilərin yaz bayramı, yəni yeni ili bizim “Novruz bayramı” kimi əlamətdardır. Bayram günü yaşlıların hədiyyə qismində kiçiklərə verdikləri xərclik pul “ya suyçien” cox maraqlı ritualla müşayiət olunurdu.Tələbəlik illərimdə çinli dostları-

Vanfucində

mın valideynləri bayramlarda məni də yaddan çıxarmırdılar. Çinli dostlarımın ailələri ilə onların bu yaz bayramını birgə keçirmək məndə çox xoş təəssüratlarla yadda qalıb. Hazırda Bakıda da Çin səfirlyi və Konfutsi İnstiutunun təşkil etdikləri Yaz bayramları şənliyinə böyük sevinclə qatılıram. Bu, çinlilərin dünyanın harasında olmalarından asılı olmayaraq, yeni il süfrəsi arxasında toplaşmaları üçün gözəl bir imkan və səbəbdir. Yaz bayramını eyni ilə bizim kimi hamı öz evində - ailəsinin, doğmalarının əhatəsində qeyd etməyə calışır.

Qısaca da olsa qeyd edim ki, bu bayram xüsusi bir təmtəraqla bütün ölkə ərazisində qeyd edilir. Parklarda müxtəlif tədbirlər, konsertlər, çərpələnglərin uçuşu təşkil olunur. Ailələr isə Yaz bayramına çox böyük həvəs və şövqlə hazırlaşırlar. Bayram süfrəsi üçün ənənəvi olaraq, ən bahalı və dadlı yeməklər hazırlanır. Süfrədə balığın olması əsas şərtdir. Belə ki, çinlilərin inancına görə balıq bolluq rəmzidir. Həmçinin süfrədə ət, toyuq, ördəkdən hazırlanmış yeməklər, müxtəlif şirniyyatlar da olur. Gecə isə böyük atəşfəşanlıq başlanır. Çinlilərdə yaz bayramı uzunmüddətli tətillərlə davam edir. Yaz bayramı günlərində dost-tanışların, qohumların

evinə qonaq getmək, hədiyyələr aparmaq, böyüklərə baş çəkmək, qeyd etdiyim yaşca kiçiklərə xərclik olaraq qırmızı konvertdə pul hədiyyələri etmək və s. bayram adətlərindəndir.

Əlbəttə ki, Çində yaşadığım müddətdə, xüsusən də, tələbəlik illərində çinli dostlarımla onların yaz bayramını qeyd etdiyim kimi, onlar da mənimlə birlikdə mart ayının 20-21-də bütün azərbaycanlıların " Yeni ili" olan Novruz bayramını qeyd edirdilər. Mən isə ailəmin göndərdiyi xüsusi bayram təamlarını-şəkərbura, paxlava, müxtəlif çərəzləri süfrəyə düzür, bayram şamlarını yandırırdım. Bu, onlar üçün çox maraqlı idi. Mən dostlarıma bizim bayramların bəzi oxşarlıqlarını izah edirdim. Deyirdim ki, süfrəmizdə bol nemətlərin olması, balığa üstünlük verilməsi, bayramlaşmalar, hədiyyələr vermək, bayram günü təzə geyinmək və s. bizim oxşar adətlərdəndir.

Çin haqqında çox danışmaq olar. Bu ölkənin iqtisadiyyatı, təhsili, tarixi, fəlsəfəsi və s. həmişə dünya ictimaiyyətinin diqqətindədir. Çinin inkişafı əlbəttə ki, onun iqtisadiyyatı ilə bağlıdır. Bu da Çini dünyanın inkişaf etmiş ölkələri ilə bir sırada qərarlaşdırır. İndi Çində dünyada birincilərdən sayılan göydələnlər, qeyri-adi formada tikilən teleqüllə, Olimpiadanın keçirildiyi möhtəşəm stadion, böyük otellər və s. dünya memarlıq abidələrinin incilərindən sayılır. Bu da ölkədə turizmin inkişafına zəmin yaradır. Bu inkişaf tempi təkcə paytaxt Pekini deyil, digər şəhərləri də əhatə edir.

Pekin okeanarimu və zooparkı haqqında isə xüsusi qeyd etmək lazımdır. Mən ilk dəfə burada əsl pandaları görmüşəm. Bu, mənim üçün cox maraqlı idi. Zooparkın böyük ərazisi var. Burada heyvanlar dəmir barmaqlıqlar arxasında olmur, onları hətta yemləmək də mümkündür. Zooparkın ərazisində funikulyor da var. Burada bəzi zooparklardakı kimi pis iy-qoxuya rast gəlmərsən. Hər yer baxımlı, təmiz və çox səliqəlidir. Burada həmçinin bulaq, uşaq attraksionları, gəzinti üçün böyük ərazi vardır.

Pekində Tyananmen meydanı, yəni Səma məbədi (qapısı) şəhərə gələnlərin ən çox ziyarət etdikləri yerlərdəndir. Qadağan olunmuş şəhər-Ququn sarayı da olduqca maraqlı abidədir. 2008-ci ildə doktoranturanı bitirməyimlə bağlı mərasimə valideynlərim gələndə onlar da bu yerləri bir memarlıq möcüzəsi kimi qiymətləndirdilər. Ququn sarayında daş heykəllərdən ibarət böyük bir ordu var. Bəli, Pekində insanı heyrətləndirən tarixi yerlər bitib-tükənmək bilmir. Amma bu ölkə necə deyərlər, keçmişində ilişib qalmır,bunlarla yanaşı Pekində müasir komplekslər, yeni parklar sa-

lınır, çoxmərtəbəli yaşayış binaları tikilir. Ancaq bütün bunlar heç bir halda Pekinin tarixi görkəmini pozmur, əksinə harmonik bir mənzərə yaradır. Burada yeniliklər böyük sevinclə qarşılanır, ancaq köhnəliklər də “arxivə atılmır”, gələcək nəsillər üçün yaşadılır

Çinin sürətli inkişafı və nailiyyətləri təkcə bura təşrif buyuranları deyil, hətta yerli sakinləri də sözün yaxşı mənasında təəccübləndirir. Onlar 20 il əvvəl bu inkişafı təsəvvürlərinə belə gətirə bilməzdilər.

Məlum olduğu kimi dünya sivilizasiyasının parlaq və əhəmiyyətli nailiyyətlərindən biri Şərqi və Qərbi birləşdirən Böyük İpək Yolu hesab olunur. Böyük İpək Yolunun inkişafında Azərbaycan da olduqca əhəmiyyətli rol oynayıb. Çünki Azərbaycan coğrafi baxımdan Şərq üçün Qərbə, Qərb üçün də Şərqə açılan qapıdır. Böyük İpək Yolu təkcə ticarət yolu deyil, hər bir sahədə əldə edilən nailiyyətlərin, yeniliklərin mübadiləsi idi. Aralıq dənizindən Böyük Çin səddinə qədər uzanan bu yolu tacir karvanları üç ilə qət edirdilər. Bu zaman müxtəlif malların alış-verişi gedirdi. Bu sırada Naxçıvan koşenili (qrmızı boya) ən məşhurlardan idi. Sara Aşurbəylinin kitabında da Böyük İpək Yoluna dair ətraflı məlumat əks olunub. Hazırda bizdə istifadə olunan çini qablar da o dövrlərdən qalan yadigardır. Yəni, bizim bu münasibətlər özündə uzun bir tarixi ehtiva edir.

Bu ticarət əlaqələri sayəsində ipək yolu ölkələrindən Çinə müxtəlif qızıl-zinət əşyaları, gözəl teştlər, piyalələr, yunan ustalarının döyməsi olan gümüş qablar və s. gətirilirdi. Çindən isə ipəkdən başqa bürünc güzgülər, saxsı və çini qablar aparılırdı. Ancaq ən əsası İpək yolu vasitəsilə Çinin dahi ixtiraları olan kompas, barıt, kağız dünyanın müxtəlif ölkələrində geniş yayılaraq bəşəriyyətin inkişafına təkan vermiş oldu. Şərqlə Qərbi birləşdirən İpək yolunda, Çinlə Orta Asiya və Avropa dövlətləri arasında ticarət əlaqələri sürətlə möhkəmlənir, xalqlar bir-birini tanıyır, öyrənir, bilik və təcrübə mübadiləsi aparırdılar. Bu da İpək Yolu boyunca yerləşən dövlətlər arasında həm də müasir dillə desək, diplomatik əlaqələrin yaranmasına rəvac verirdi.

Lakin 15-ci əsrin sonlarından etibarən bu dövlətlərə qarşı işğalçı hücumlar nəticəsində İpək yolunun əhəmiyyəti tədricən azaldı. İpək yolunun dağılması iqtisadiyyatda durğunluq yaratdı, mədəni və siyasi əlaqələrin itməsinə səbəb oldu və Şərq inkişafda olan Qərb ölkələrindən geri qaldı...

Amma doğrudan da tarixin təkəri bir yerdə dayanıb-durmur, daim hərəkətdədir. Son illər İpək Yolu ölkələrinin bir çoxu, təbii ki, Çin və

Azərbaycan da daxil olmaqla bəlkə də bütün tarixləri boyu görünməmiş inkişaf mərhələsinə qədəm qoyublar. Bu da İpək Yolunun yenidən bərpasını zəruri edir. Bu, son illərin ən aktual mövzularındandır.

Hazırda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzində Çin ilə əlaqədar işlər mənə həvalə olunub. Çalışdığım müddətdə mərkəzin direktoru Fərhad Məmmədovun rəhbərliyi ilə Çinin ən böyük beyin mərkəzləri ilə memorandum imzalanıb və bir sıra layihələr həyata keçirilməkdədir. Bütün bu işlər bir daha ölkə rəhbərliyinin Çin ilə əlaqələrə verdiyi xüsusi önəmin təsdiqidir. Azərbaycan həmişə Çini dost ölkəsi kimi tanıyıb və bir çox sahələri əhatə edən bu sıx əməkdaşlıq gələcəkdə də davam edərək daha da geniş vüsət alacaq.

Düşünürəm ki, gələcəkdə əgər bu ölkə barədə memuarlarımı yazası olsam orada yalnız xoş fikirlər yer alacaq. Çünki Çinin mənim həyatımda, formalaşmağımda çox önəmli təsiri olub, sabiq ABŞ prezidenti Niksonun təbirincə desək - Çin böyük bir məktəb, biz isə bu məktəbin tələbələriyik...

Qələmi ilə millətinə xidmət edən insan

İsmayılov Elçin Qərib oğlu 1975-ci il may ayının 20-də Ermənistan Respublikasının Spitak rayonunda anadan olub. 1991-ci ildə Nizami rayonu 272 saylı orta məktəbi bitirib. Elə həmin il Futurologiya Universitetinin futurologiya fakültəsinə daxil olmuş və 1996-cı ildə həmin universiteti bitirmişdir.

1997-ci ildə Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının "Qaz-Neft Mədən" fakültəsinə daxil olub, 2001-ci ildə "Faydalı qazıntı yataqlarının işlənməsi" ixtisası üzrə bakalavr pilləsini fərqlənmə diplom ilə bitirmişdir. 2001-2003-cü illərdə həmin ixtisas üzrə magistraturada təhsilini davam etdirmişdir. 2003-cü ildə magistraturanı fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

2007-ci ildən "Mühəndis qrafikası" kafedrasında laborant, böyük laborant, assistent vəzifəsinə kimi yüksəlmişdir.

2011-ci ildə "Neft Mexanika" ixtisası üzrə fəlsəfə elmləri doktoru dissertasiyasını müdafiə edərək, fəlsəfə elmləri doktoru adını almışdır.

1 monoqrafiyası və 16 məqaləsi müxtəlif ölkələrdə, Çin Xalq Respublikasında, Rusiya Federasiyasının San-Peterburq şəhərində, Londonda, Türkiyədə və, nəhayət, doğma Azərbaycanda çap edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin Həmkarlar İttifaqının və "Obyektiv fikir" İctimai Birliyinin rəy sorğusu əsasında İsmayılov Elçin Qərib oğlu "Qızıl Qələm" və "Şöhrət" media mükafatına layiq görülmüşdür.

Çin Azərbaycanın gözü ilə

Tarixən Azərbaycan xalqı ilə Çin xalqı arasındakı münasibətlər dinc və mədəni xarakter daşımışdır. Vaxtilə tarixi "İpək yolu" vasitəsilə bir-birilə əlaqələr quran bu iki xalq zəngin mədəniyyətə malik olmuşlar. Bu səbəbdən də onların qarşılıqlı əlaqələr qurması faydalı tərəfdaşlığın inkişafına xidmət etmişdir.

Tarixin bəzi çağlarında bu əlaqələr obyektiv və subyektiv amillərin təsiri altında zəifləsə də bütövlükdə faydalı olmuş və nəticədə hər iki mədəniyyətin zənginləşməsinə gətirib çıxarmışdır.

1991-ci ildə Azərbaycanın müstəqillik aktını qəbul etməsi, onun xarici ölkələrlə, ilk növbədə Çin ilə əlaqələrində keyfiyyətcə yeni mərhələnin başlanğıcını qoydu. 1991-ci il dekabrın 27-də Çin tərəfi Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini tanıdı. 1992-ci il aprel 2-də isə Azərbaycan ilə Çin arasında diplomatik münasibətlər quruldu. Bu dövrdən başlayaraq iki ölkə arasında münasibətlər daim inkişaf etmişdir. Ötən müddət ərzində yüksək səviyyədə əlaqələrin və qarşılıqlı siyasi etimadın güclənməsi müşahidə olunmuşdur. Hər iki tərəf həmişə siyasi etimadın daha da dərinləşməsində, müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığın və ənənəvi dostluq əlaqələrinin daha da möhkəmlənməsində maraqlı olduqlarını təsdiq etmişlər.

İki ölkə arasında əlaqələrin inkişafında ulu öndər Heydər Əliyevin 1994-cü ildə Çinə səfəri böyük rol oynamışdır. Həmin səfər gedişində ikitərəfli əməkdaşlığın hüquqi bazası yaradılmışdı. Azərbaycan prezidenti

Səfirliyin Şuşa mədəniyyət mərkəzində

İlham Əliyevin 2005-ci və 2008-ci illərdə Çinə səfərləri də əlaqələrin inkişafına böyük töhfə və təkan vermişdir.

Sevindirici haldır ki, Azərbaycan ilə Çin beynəlxalq müstəvidə də bir-birini dəstəkləyirlər. Təsadüfi deyil ki, Çin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü və suverenliyini, Azərbaycan tərəfi isə " Vahid Çin" siyasətini dəstəkləyir.

Hazırda Azərbaycanın dövrün bütün tələblərinə cavab verən, bölgədə lider olan, iqtisadiyyatı sürətlə inkişaf edən, beynəlxalq aləmdə nüfuzu xeyli artan bir ölkəyə çevrilməsi Çin kimi qüdrətli bir dövləti maraqlandırmaya bilməz. Azərbaycan tərəfi həmişə yüksək səviyyədə vurğulayıb ki, onun üçün dünyada yalnız bir Çin var, Çin Xalq Respublikasının hökuməti Çini təmsil edən yeganə qanuni dövlətdir, Tayvan isə Çinin ayrılmaz hissəsidir.

Çin tərəfi də həmişə ikitərəfli münasibətlərin inkişafını yüksək səviyyədə qiymətləndirmişdir. Çin son 20 il ərzində demək olar ki, bütün qarşılıqlı görüşlərdə, bu məsələ ilə əlaqədar verdiyi bəyanatlarda Azərbaycanı özünün həqiqi dostu və etibarlı tərəfdaşı hesab etmişdir. Təsadüfi deyil

Quancou şəhərində keçirilən beynəlxalq sərgidə

ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair Çinin mövqeyi aydın və dəyişməz olaraq qalır. Belə ki, Pekin Azərbaycanın müstəqilliyi və ərazi bütövlüyünü tanıdığını və dəstəklədiyini həmişə təsdiq etmişdi. Rəsmi Pekin münaqişənin sülh yolu ilə həllininin tərəfdarıdır.

Azərbaycan-Çin münasibətləri bütün sahələrdə, o cümlədən iki ölkənin parlamentləri arasında əlaqələr baxımından da yüksək səviyyədə inkişaf edir. Azərbaycan Milli Məclisində Azərbaycan-Çin parlamentlərarası dostluq qrupu yaradılmış, bu qrupda Çinin əsl dostları toplaşmışdır. Eyni zamanda Ümumçın Xalq Nümayəndələri Məclisində də müvafiq qrup yaradılmışdır. Halbuki, Çin parlamentində heç də bütün dövlətlər üzrə bu cür qruplar yaradılmamışdır. Hər iki ölkənin parlament üzvləri bir neçə dəfə qarşılıqlı səfərlər etmişlər. Bu səfərlər zamanı həm fikir və təcrübə mübadiləsi aparılmış, həm də ikitərəfli münasibətlərin və dostluğun daha da inkişaf etdirilməsi üçün yaxşı təməl qoyulmuşdur. Bütün bunlar həm Azərbaycan və Çin parlamentləri arasında qarşılıqlı münasibətlərə, həm də iki ölkə və onların xalqları arasında dostluq münasibətlərinin inkişafına müsbət təsir göstərmişdir.

Azərbaycan-Çin münasibətləri iqtisadi sahədə də durmadan yüksələn xətlə inkişaf edir və genişlənir. Çinin iri şirkətləri Azərbaycandakı əlverişli sərmayə mühitindən fayda götürür.

Uzaq Şərqin qabaqcıl dövləti olan Çin ilə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın inkişafının zəruriliyi Azərbaycanı "İpək yolu" layihəsinin gerçəkləşdirilməsində daha iradəli olmağa sövq etmişdir. Çinin artan beynəlxalq nüfuzu və Avrasiyada onun mövqelərinin mökəmlənməsi Azərbaycan-Çin münasibətlərinin intensivləşməsinə təkan vermişdir. İqtisadi əməkdaşlıq üzrə xüsusi hökumətlərarası komissiya indiyə qədər üç iclas keçirmişdir. Bu komissiyanın fəaliyyəti iki ölkə arasında ticarət-iqtisadi münasibətlərdə mühüm rol oynayır. Bu göstərici həm hər iki ölkədə iqtisadi tərəqqinin getdiyini, həm də bu sahədə əməkdaşlığın genişlənməsi üçün yaxşı imkanlar olduğunu sübut edir. Əlavə etmək yerinə düşərdi ki, bu yaxınlarda Çinin Sintszyan-Uyğur Muxtar Rayonu ilə Azərbaycan arasında ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq üzrə işçi qrup yaradılmışdır. Bu fakt ölkəmizin iqtisadi əməkdaşlığı daha da inkişaf etdirmək əzmində olmasını bir daha təsdiq edir.

Quancou şəhərində

Həmçinin belə bir faktı da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Azərbaycanın İqtisadi İnkişaf Nazirliyi ilə Çinin Kommersiya Nazirliyi arasında əməkdaşlıq barəsində memorandum imzalanmışdır. Bundan əlavə, Azərbaycan İqtisadi İnkişaf Nazirliyi və Sintzyan-Uyğur Muxtar Rayonu arasında ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq üzrə işçi qrupunun yaradılması haqqında protokol imzalanmışdır. Bütün bunların məntiqi nəticəsi olaraq Pekində Çin Azərbaycan biznes forumu keçirilmişdir. Biznes-forumda bank, sığorta, tikinti, şərabçılıq, arıçılıq və digər sahələrdə fəaliyyət göstərən 100-dən çox iş adamı iştirak edib.

Son illər iki ölkə arasında mal dövriyyəsi xeyli artıb. Bu artım üçün hər iki ölkədə yaxşı potensial mövcuddur. Son illərədək Çin kapitalı ilə 40 şirkət qeydiyyata alınıb. 1995-2011-ci illərdə Çin şirkətləri Azərbaycanın qeyri-neft sektoruna 102,5 milyon dollar, neft-qaz sektoruna 598 milyon dollar məbləğində investisiya qoyub.

Artıq Azərbaycanda dövlət sifarişi ilə Çin şirkətlərinin iştirakı ilə reallaşdırılan layihələrin dəyəri 417 milyon avro təşkil edir.

Çində isə Azərbaycan kapitalı ilə 16 şirkət qeydiyyatdadır. Onların ölkə iqtisadiyyatına investisiyaları təxminən 5 milyon dollar təşkil edir. Bütün bunlar onu göstərir ki, hər iki ölkə iqtisadi tərəqqi yolu ilə inamla irəliləyir.

Azərbaycan ilə Çin arasında mədəni əlaqələrin tarixi qədimlərə gedib çıxır. Ölkələrimiz arasında məsafənin uzaqlığına baxmayaraq, iki ölkə arasındakı mədəni əlaqələr təşəkkülü eradan əvvələ gedib çıxır. E.ə. II əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycan Şərqi Asiya ölkələrinin Qərb ilə beynəlxalq tranzit ticarəti yolunda yerləşdiyinə görə onun bu ölkələrlə ticarət, iqtisadi sahələrdə olduğu kimi, mədəni sahədə də əlaqələr yaratmasına geniş imkanlar açılmışdır.

Çin malları - ilk növbədə ipək və ipək parçalar, ədviyyat, ətirli məmulatlar, fil sümüyü, çini mallar və qiymətli daş-qaş karvan yolu ilə Orta Asiya və Xəzər dənizindən keçib, Kür və Rioni vasitəsilə Qara dəniz sahillərinə çatdırılırdı. Çinin ipək parçaları XII-XIII əsrin əvvəllərində geniş vüsət tapmışdı.

Azərbaycanın idxal etdiyi mallar içərisində çini qablar xüsusi yer tuturdu. Qiymətli Çin qablarına Azərbaycanda həmişə çox böyük tələbat olmuşdur. Belə ki, bunlardan feodal əyanları istifadə edirdilər. XIII əsrdən başlayaraq bütün Şərqdə olduğu kimi, Azərbaycanda da nəbati ornamentlərlə bəzədilmiş gözəl fayans qablar geniş vüsət aldı. Burada tətbiq edilən

Böyük Çin Səddində

rəsmlər Çin keramika sənətinə məxsus ornamentlərin təsiri ilə yaranmışdı. Azərbaycan dilində bu qabların adını "çini" adlandırılması faktı isə bu ölkənin adı ilə bağlıdır.

Orta əsrlərdə Azərbaycanın Çinlə mədəni əlaqələrinin inkişafına təsir edən mühüm tarixi hadisə, Azərbaycanın bir müddət Hülakülər dövlətinin hakimiyyəti altında olması faktıdır. Çünki bu dövlət Çin ilə digər sahələrdə olduğu kimi mədəni sahədə də intensiv əlaqə saxlayırdı.

XIII əsrdə Hülakü ordusu ilə birlikdə hərbi mütəxəssislər – körpüsalanlar, həmçinin möhkəmləndirici qurğular, istehkamlar salan, hədəfi nişan alan hərbi sursatın hazırlanması üzrə mütəxəssislər də gəlmişdi.

Orta əsrlərdə Çində alim, həkim, mühəndis, incəsənət sahələri üzrə tanınmış hörmətli sənətkarlar yaşayıb-yaradırdı. Bu sənətkarlarla Azərbaycan arasında da əlaqə mövcud idi. Məsələn, görkəmli astronom Nəsrəddin Tusinin rəhbərlik etdiyi Marağa rəsədxanasında Çindən dəvət olunmuş alimlər də çalışırdılar.

Bu dövrdə Azərbaycana eyni zamanda öz işini gözəl bilən həkimlər də dəvət olunurdular. Belə ki, Təbrizdə Çindən gəlmiş 50 təcrübəli həkim

çalışırdı. Onların da hər birinin 5-10 qabiliyyətli şagirdi vardı.

Çin ilə mədəni əlaqələrin intensiv inkişaf dövrü XIII-XV əsrlərə təsadüf edir. Görkəmli Azərbaycan alimi Bakuvi məlumat verirdi ki, Çində yeraltı və yerüstü sərvətlər tükənməz olmuşdur.

Azərbaycanın görkəmli şairi Nizami Gəncəvinin "Yeddi gözəl" poemasındakı çin mövzusuna müraciətin özü Azərbaycan-Çin mədəni əlaqələri kontekstindən diqqəti cəlb edir. Əsərdə çin gözəlinin füsunkar obrazı, ona məxsus əql və zəkanı təsvir edən şair çin mədəniyyətinə ehtiramını da ifadə etmişdir.

Xatırladaq ki, SSRİ dövründə Azərbaycan da Moskvanın müəyyən etdiyi çərçivədə Çin ilə mədəni əlaqələrin saxlayırdı. Hələ 1920-ci ildə Bakıda keçirilən Şərq xalqlarının I qurultayında Çindən də nümayəndələrin iştirakı yeni tarixi şəraitdə iki ölkə - Azərbaycan və Çin arasında mədəni əlaqələrin qurulması işində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

XX əsrdə Azərbaycanın bir sıra şair və yazıçıları – Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm, Hüseyn Hüseynzadənin yaradıcılığındakı şeirlər çin mövzusunda fikir və mülahizələrlə zəngindir.

Azərbaycanla Çin arasında mədəni əlaqələrin əməkdaşlıq səviyyəsində inkişaf etdirilməsi üçün rəngarəng forma və metodlardan istifadə olunmuşdur. Mədəniyyətlərin qarşılıqlı tanışlığı məqsədilə müştərək səfərlər, yaradıcılıq ezamiyyətləri keçirilirdi. Çin yazıçıları və incəsənət xadimləri Azərbaycanda yaradıcılıq ezamiyyətlərində olmuşdular. Bu cür görüşlər get-gedə ənənəvi səviyyə kəsb edərək sistemli və ardıcıl şəkildə davam etdirilirdi.

Ümumiyyətlə, Azərbaycanın Çin ilə həyatın müxtəlif sahələrində faydalı əməkdaşlığı qarşılıqlı maraqların təmin olunmasına və hər iki ölkənin tərəqqisinə xidmət edir.

Dünyanı Azərbaycana tanıtdıran insan

Qəribov Azər Şaiq oğlu 22 may 1961-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1978-ci ildə orta məktəbi, 1983-cü ildə isə fərqlənmə diplomu ilə Bakı Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq fakültəsini bitirmişdir.

1983-1986-cı illərdə Dövlət Neft Şirkətinin Xarici Əlaqələr Şöbəsində çalışmış, 1986-1988-ci illərdə sovet ordusunda xidmət etmiş, 1988-1990-cı illərdə isə Daxili İşlər Nazirliyində işini davam etdirmiş, eyni zamanda hərbi-vətənpərvərlik televiziya verilişinə aparıcılıq etmişdir.

1990-cı ildə Bakıda sovet ordusunun işğalına qarşı etiraz olaraq Kommunist partiyasının sıralarını tərk etmiş və bu səbəbdən də işdən çıxarılmasına görə təzminat almadan Daxili İşlər Nazirliyində tutduğu vəzifədən azad edilmişdir.

1990-cı ildən şəxsi biznesində bir sıra kommersiya strukturlarına rəhbərlik etmişdir.

2003-cü ildə səyahətlər haqqında olan "Oralar" televiziya verilişinin yaradıcısı, müəllifi və aparıcısı olmuşdur. 75 ölkədə olmuş, "Oralar" verilişinin 500-ə yaxın buraxılışını hazırlamışdır.

2008-ci ildə www.oralar.az turizm-informasiya portalını təsis etmişdir.

2010-cu ildə məşhur şəxslərlə müsahibə formatında "Azər Qəriblə 5 o'clock" televiziya-internet verilişinin yaradıcısı olmuşdur.

2011-ci ildə qardaşı ilə birgə AzRu Tv televiziya-internet kanalını təsis etmiş və oranın baş redaktoru olmuşdur.

Azərbaycan jurnalistlər birliyinin, Beynəlxalq jurnalistlər birliyinin üzvü, "Qızıl qələm" mükafatı laureatı və H.Zərdabi (Azərbaycan jurnalistikasının banisi) adına peşəkar jurnalist mükafatçısıdır.

Azərbaycanın baş səyyahı qeyri-rəsmi titulunun sahibidir

Çin haqqında qısa hekayə

Mənim Çinlə ilk tanışlığım bir neçə il əvvəl Çin Xalq Respublikasının Azərbaycandakı səfirindən müsahibə alarkən olmuşdur. O, məni öz iş otağında qəbul etdi və biz uzun müddət söhbət etdik. Daha doğrusu, mən suallar verir, cənab səfir isə təfsilatı ilə, ətraflı cavablandırırdı və mən özüm üçün bu diplomatın ölkəsinə olan əsl məhəbbətini vurğulayan qeydlər aparırdım.

Çox güman ki, Çinə səfərim zamanı məhz bu – onun doğma torpağına, mədəniyyətinə son dərəcə isti münasibəti xalq haqqında ilk təəssüratım oldu.

Bu ölkəyə səfərim ilk dəfə 2008-ci ildə Çin öz qədim torpağında yay olimpiya oyunlarını keçirən zaman olmuşdur.

Ümumiyyətlə, peşəkar səyahətçi kimi mən həmişə ilk növbədə getdiyim ölkənin milli xüsusiyyətlərinə, daha sonra isə diqqətəlayiq yerlerinə fikir verirəm.

Elə Pekinin hava limanı da məni qüsursuz memarlıq kamilliyi ilə deyil, işçi personalının öz vəzifələrinə münasibətləri ilə daha çox heyran etdi.

Bu yalnız bütün xidmətin işinin dəqiq təşkilatçılığı və gözəçarpacaq dərəcədə ciddi nizam-intizamı deyil, Çinə çoxsaylı qonaqların qəbuluna cəlb edilmiş insanların səmimiliyi və qonaqpərvərliyidir.

Hətta strateji obyektlərin mühafizəsinə cəlb edilmiş əsgərlərin xarici görkəmlərindəki sərtliyə ramən, gülər gözlərində olimpiya oyunlarının keçirilməsinə nail olmuş ölkəsi üçün fəxr duyğusu oxunurdu.

Hər bir şey həqiqətən də çox müasir və yüksək səviyyədə təşkil edilmişdi.

Terminal kompleksinin binasına daxil olan hər bir kəsin baqajı yoxlanılırdı. Amma bu yoxlama digər şəhərlərdə adət etdiyimiz kimi aparılmırdı – xidmətçilər kiçik parça ilə çamadanların kənarını azacıq sürtür, sonra isə həmin parçanı xüsusi qurğuya yaxınlaşdırırdılar. Əgər yaşıl işıq yanırdısa, deməк hər şey qaydasındadır, içərisində nə partlayıcı, nə də ki, qadağan edilmiş heç nə yoxdur.

Polislər isə baş geyimlərinə quraşdırılmış videokameralarla təchiz edilmişdilər. Onların hər bir addımı, hər bir vətəndaşla ünsiyyəti on-layn rejimdə qeydə alınır və mərkəzi məntəqəyə ötürülürdü. Bu da onsuz da öz işində son dərəcə nəzakətli olan polislərin öz vəzifə borclarını yerinə yetirməsində daha da nəzakətli olmağa məcbur edirdi.

Yeri gəlmişkən, həmin günlər görülən təhlükəsizlik tədbirləri, həqiqətən də misilsiz idi. Bütün avtobus dayanacaqlarında, bütün yol qovşaqlarında, hər taksi dayanacağında yalnız polis deyil, artıq xatırlatdığım Çin ordusnun əsgərləri növbədə dururdular. Başqalarında necə olduğunu bilmirəm, bu məndə yalnız şəxsi mühafizə edilmək hissi doğururdu.

Məqamı gəlmişkən, taksilər haqqında da danışım. Pekin taksi sürücüləri ilə ünsiyyətdə olarkən çox məzəli anlar yaşamışam. Hava limanında taksiyə əyləşərək, sürücüyə otelin ünvanı yazılmış kağızı göstərdim və onun baş hərəkəti ilə razılığını aldım, mən onun otelin adını düzgün oxuduğundan, oranı tanıdığından və harada yerləşdiyini dəqiq bildiyindən əmin olduqdan sonra, oturacaqda yerimi rahatlayaraq yol boyu şəhəri seyr etməyə hazırlaşırdım.

Belə ki, sən demə, sürücü səmimiyyət xatirinə məni üzmək istəmədiyindən otelin yerləşdiyi yerin ona o qədər də tanış olmadığını söyləməyib. Üstəlik, onun ingilis dilini bilmək səviyyəsi hər bir suala baş hərəkəti ilə cavab verməsi ilə məhdudlaşır və bütün fikirlərimi razılıqla qəbul etməyi gərgin anlar keçirtməyimə səbəb olurdu.

Əvvəlcə əsəbləşsəm də, sonradan bunun oteli tapmaq prosesini sürətləndirməyəcəyini anlayaraq, sakitləşdim və mən sürücü ilə hərəmiz öz aləmimizdə gülməyə başladıq. Mən onun mənim hər sözümə güldüyünə, o isə necə şən sərnişinin rastına çıxdığına gülürdü. Biz beləcə gedir, ünvana çatana qədər vaxtaşırı otelin adı yazıldığı kağızı yoldan keçənlərə göstərmək üçün dayanır, həyatdan zövq alır və gülürdük.

Bu hadisə mənim üçün artıq bir nümunə oldu. Çinlilər təbiətlərinə görə çox səmimidirlər. Çox böyük iş qabilliyyətlərinə, intizama tabeçiliklərinə

baxmayaraq, bütün Asiyada olmadığı kimi, onlarda da təcavüzkarlıq, əsəbilik yoxdur və onlar son dərəcə səbirlidirlər. Yuxarıda xatırlatdığım kimi, onlarda həddən artıq səmimilik və ölkəsinə sevgi vardır. Bəlkə, məhz ona görə də, onlar ilk baxışdan zidd görünən kommunist ideologiyası və iqtisadiyyatda kapitalist yanaşma tərzini uyğunlaşdıra bilmişlər.

Əgər Mao Ce Dun Çində ideologiyanın atası sayılırsa, onda Din Syaopin Çinin indiki sürətli inkişafının Allahı və yaradıcısı hesab edilir.

Dünyada ən zəngin korporasiyaları, ən varlı biznesmenləri, ən böyük bankları, lakin ciddi partiya nəzarəti olan bir ölkə. Sən velorikşa və ya milyarder olmağından aslı olmayaraq, partiya tərəfindən müəyyən edilmiş qaydalara riayət etməlisən.

Mən bu barədə belə düşünürdüm. Adama ilk baxışdan elə görünə bilər ki, hər bir imkanı olan insana ölkəsindən uzaqlaşmaq, məsələn, okeanda özünə ada almaq və orada, ölkədən, partiyadan və onun qaydalarından uzaqda firavan yaşamağa nə mane ola bilər? Sanki heç bir şey. Amma bu çinliyə aid ola bilməz. Bəs millət nə deyər? Mümkündürmü?

Elə buna görə də, ölkəni tərk etsə də, o öz ölkəsinin həyatı ilə yaşayacaq, yaxınlarına köməklik göstərəcək və yalnız özünü deyil, ölkəsini də zəngin etmək üçün yatırımlar edəcəkdir.

Mənə belə gəlir ki, bütün bunlar ümumi çin konsepsiyasından qaynaqlanır. Əgər Mao və Din – müasir Çinin yaradıcılarıdılarsa, onda Konfutsi çin fəlsəfəsinin banisi hesab edilir.

Qədim yunan fəlsəfi fikri Avropada daimi və əbədi iz qoyduğu kimi, konfutsiçilik də Asiyanın bütün həyat tərzinə öz damğasını vurmuşdur. Koreya, Tayland, Malaziya, Yaponiya – bütün bu ölkələrdə dünyanın, həyatın dərk edilməsində, qavranılmasında oxşarlıqlar vardır. Və bu fəlsəfəyə əsaslanan iki sütun vardır – insan insanı sevməlidir və o, böyüyə hörmət etməyə borcludur.

Çində olarkən böyüklərin uşaqlara olan münasibətini müşahidə etmək maraqlı idi. Onları əzizləyir, dəcəllik etmələrinə icazə verirlər,amma o da müəyyən bir həddə qədər, böyüklər qaşlarını çatan kimi uşaqlar tezliklə özlərini yığışdırırlar. Bunu mən yalnız Çində deyil, bütün Asiya ölkələrində müşahidə etmişəm, amma məhz Çində bu xüsusilə qabarıq özünü büruzə verir. Axı qanunvericilik ailədə uşaqların sayını yalnız Çində məhdudlaşdırır. Onların ailədə bir uşaqdan artıq övladı və birdən artıq nəvəsi olmayacaq. Ona görə də tərbiyə sistemində hər hansı bir

Pekin Yay Olimpiadasında

kompromisə yol verilmir. Əgər uşağı tərbiyəsinə görə əldən vermisənsə, artıq sənin başqa uşağın olmayacaq.

Uşaq ağlağan və ya gülərüz, şən və ya qaşqabaqlı, hərəkətli və ya sakit ola bilər. Amma heç bir halda o, ərköyün olmamalıdır. Və o, həm də böyüklərə hörmət etməli, öz ölkəsini sevməlidir – bütün bunlar uşağın həyatının ilk dəqiqələrindən onun beyninə həkk edilir.

Nəinki tərbiyə və təhsil, bütün sistem məhz bu postulat əsasında qurulub – sən öz tarixini bilməli, öz ölkənlə qürur duymalısan. Mənə belə gəlir ki, Çində öz köklərinə hörmət – dövlətin gənclər siyasətinə yanaşmasının əsasını təşkil edir. Uşaq bağçaları, məktəblər, kolleclər, universitetlər, təhsil alan sinif və qruplar ciddi sürətdə müəyyən edilmiş günlərdə və mütəşəkkil şəkildə muzey, teatr, məbəd, rəsədxana, heyvanxanalara gedirlər. Şagirdlərin və tələbələrin üzlərindən göründüyü kimi onlar belə yerlərə məmnuniyyətlə getmək istəyirlər.

Buna görə də çinlilərdə öz ölkəsinə, öz xalqına qarşı fəxr hissi daha çox büruzə verilir. Hətta çinlilərlə söhbətim zamanı onlarda hər şeyin özlərinin yaratdıqları, hər bir şeyin başlanğıcının onlardan götürüldüyü fikri, aşkar

olmasa da Avropadan üstün olmaları fikrində olduqları hiss olunur.

Çinlilərin Avropalılar üçün bənzər olduqları haqqında məşhur bir zarafat da vardır. Çində isə tam əksinədir. Şanxayda bir yeniyetmə mənə yaxınlaşıb şəkil çəkdirmək istədiyini xahiş edəndə, mən onun bu marağına təəccübləndim, çünki mən Çində hələ yetərincə tanınmırdım. Sonra mənə izah etdilər ki, bu uşaq Şanxay muzeylərinə siniflərinin tərkibində əyalətdən gəlib, harada ki, mən görkəmdə insan heç vaxt görünməyib və biz də onlar üçün hamımız bənzər simalıyıq. Bax onlar dünya müxtəlifliklərini belə dərk edirlər.

Açığın deyim ki, müasir Pekin məndə xüsusi bir təəssürat yaratmadı. Daha doğrusu məni heç nə ilə təəccübləndirmədi. Hər şey hər yerdə olduğu kimi idi – geniş prospektlər, şüşə göydələnlər, ticarət mərkəzləri. Gözlədiklərimə əks olaraq, daha doğrusu, yaranmış stereotiplərə əks olaraq, bunlar məni yaxşı mənada təəccübləndirirdi. Düzünü desəm, mən burda velosipedçilərin axınını, avtomobillərin daha az olmasını gözləyirdim, amma məlum oldu ki, Çin artıq nə vaxtsa şəkillərdə gördüyümüz ölkə deyildir. Çin indi dinamik hərəkətli, çoxlu avtomobilləri, müasir avtobusları və futurizm üslubunda nəqliyyatları olan meqopolisdir.

Amma şəhərin qədim hissəsi mənim daha çox xoşuma gəlirdi. Məhz orada Çinin qədim paytaxtının ruhu və mahiyyətini hiss etmək mümkündür. Orada avtomobillərə giriş qadağandır, amma alternativ olaraq, velorikşaların xidməti təklif edilir. Burada xidmət iki cürdür – mənə izah edildiyi kimi, biri fərdi sahibkarlardır ki, onlarla sövdələşmək də mümkündür. Amma xidmətin keyfiyyətinə heç kəs cavabdeh deyildir.

Həmçinin rəsmi şirkətlərin xidmətlərindən də istifadə etmək olar. Briqadirə yaxınlaşırsan, o, velorikşanı təyin edir, siz təyin edilmiş məbləği ödəyir və bu yerlərin bilicisinin ixtiyarında olursunuz. Velorikşa burada təkcə nəqliyyat sürücüsü deyil, o, həm sizin bələdçiniz, həm də məsləhətçinizdir, və hətta mağazalarda da o sizin xeyrinizə ticarət edəcəkdir.

Əgər Çinin müasir hissəsi insanı heç bir şeylə təəccübləndirə bilmirsə, qədim Çin dərhal özünəməxsusluğu, orijinallığı ilə adamı heyran edir. Artıq bizə tanış olan paqoda tipli dam örtükləri, saysız-hesabsız kiçik mağaza və restoranlar, və ətrafa maraqla baxan çoxlu sayda turistlər.

Hətta veloaraba ilə keçilməsi mümkün olmayan yerlərdə, rikşa təyin edilmiş yerdə gözləyərək, piyada getməyi təklif edir. Və siz Çinin qədim

Pekin Yay Olimpiya Oyunları zamanı çinli könullülərlə

nəfəsini canınıza çəkərək dolanırsınız, restoranların vitrinlərindən isə asılmış məşhur Pekin ördəyinin cəmdəyi görünür. Burada ördək yeməmək – özünü onun tarixi vətənində dadmaq ləzzətindən məhrum etmək deməkdir. İnandırım sizi ki, xaricdə heç bir Çin restoranında siz belə bir dadla qarşılaşa bilməyəcəksiniz! Restoranlarda çörək axtarmaq lazım deyil, çünki burada çörək olmur. Çinlilər üçün çörəyi düyü əvəz edir və yəqin ona görə də tosqun çinli kişi və ya qadın görmək , demək olar ki, qeyri-mümkündür.

Yeri gəlmişkən, ördək Pekindən sonra, hətta Şanxayda da artıq həminki deyildi. O da dadlı idi, amma şanxaysayağı idi. Bu da bir daha təsdiq edir ki, dadı tamlıqla duymaq üçün qurmanlar hər şeyi oz vətənində dadmalıdırlar.

Buna baxmayaraq, Şanxay bütünlükdə yeməklərin incəliyini yaxşı bilmək coşqusu ilə bunu kompensasiya edirdi.

Əgər çox müasir Pekin mənim o qədər də ürəyimcə olmasa da, Şanxay isə ümid etdiyimdən də artıq oldu. Şanxay məhz mənim təsəvvür etdiyim kimi – dinamik, canlı, çox təzadlı idi. Dünən və bu gün yayın isti nəfəsində qovuşurdu.

Şanxay gecələri xüsusilə məndə çox böyük təəssürat yaratmışdı. Xuan çayına ekskursiya sifariş verməkdə mən heç də yanılmamışdım. Əgər Sena, Temza və başqa Avropa çayları boyunca gəzintiyə çıxarkən tarixi şəhərlərin, qədim binaların görünüşündən zövq alırsansa, Şanxaydan o qədər də qədim olmayan Xuan çayı boyunca kiçik gəzinti qayığında sakit üzmək tamam başqa bir zövq verir – qeyri-adi işıqlar altında parlaq, orijinal göydələnləri seyr edirsən. Və dərhal O.Henrinin sözlərini xatırlayıram - "Nyu-Yorkun işıqları cəlbedici qonaqpərvərliklə bərq vururdu".

Gecə həyatının coşqusu - Şanxay haqqında yaddaşımda həkk olan təəssüratlardandır.

Şəhərin əsas piyada hərəkət edən küçələrində həyat elə qaynayır ki, qeyri-ixtiyari olaraq, şəhərin bu döyünən ritminə daxil olursan. Ayıq və sərxoşlar, günahkar və dindarlar, cibgirlər, ticarətçilər, mağaza və restoran dəvətliləri, təhsil alanlar və işləyənlər, yerlilər və turistlər – elə təəssürat yaranır ki, Şanxayın çoxmilyonlu əhalisi bu gecə coşqusuna qoşulmaq üçün Nankin küçələrinə axışıb.

Və tarix əmin etdiyi kimi, bu hər zaman belə olur. Şanxay dəniz yollarına yaxın olduğundan, Avropanı pambıq, çay, farfor və başqa məşhur çin malları ilə təchiz edən əsas ölkələrdən biri olmuşdur.

Həm də bu satışı qızılla edirdi. Və İngiltərə qəflətən oyandı ki, artıq onun qızıl ehtiyatları tükənir, əvəzində isə ölkəyə xatırladılan çin brendləri gətirilir.

Və İngiltərə sivil münasibətlər baxımından özünəməxsus hərəkət etdi – Şanxaya keçmiş koloniyası olan Hindistandan narkotik gətizdirdi. Qeyri-rəsmi dillə desək şəhəri "iynəyə otuzdurdu". Və bundan sonra bütün qızıl İngiltərəyə qayıtmağa başladı. Hətta sağlam həyat tərzi uğrunda öz hüquqlarına görə Şanxayın apardığı mübarizə də bir nəticə vermədi. Məğlubiyyətə düçar olmuş şəhər narkotik alverinə görə nəhəng dünya mərkəzlərindən birinə çevrildi. Bu ticarətdə ABŞ və Fransa da öz payını almış oldu.

Bu gün Çində narkotikin yayılmasına və istifadəsinə görə ölüm cəzası gözlənilir – hələ əhalinin narkotik təsirindən əzab çəkdiyi vaxtlar yaddaşlarda çox təzədir.

Çinlilər həm də çox dindardırlar. Amma, açığın desəm, mən burada vahid dinin olduğunu müşahidə etmədim. Konfutsiçilik, daozim, buddizm, islam – hər bir dinin də öz davamçıları və ibadət məbədləri vardır.

Lakin mənə elə gəlir ki, bütün çinliləri birləşdirən ümumxalq ideyası haqda danışmaq olar. Daha doğrusu, bu heç ideya da deyil, bu xalqı möhkəmləndirən hər hansı bir mənəvi əsasdır.

Hər bir çinli inanır ki, həyatda əsas olan öz ölkənin və ailənin xeyri üçün səylə çalışmaqdır. Təkrar olsa da, qeyd edim ki, bu, ruhların köçürülməsinə inanan çinliləri xarakterizə edən bir amildir.

Sən bu həyata ya heyvan, ya bitki, ya da insan kimi gələ bilərsən. Və əgər dünyaya insan kimi gəlmisənsə, sən cəmiyyətə, onun qaydalarına və qanunlarına bağlı insan kimi də qalmalısan. Və əgər sən insan kimi qalsan, sənin növbəti həyatında dünyaya yenə insan kimi gəlmək şansın var. Bu da belə bir fəlsəfədir.

Şanxay buddist məbədlərinin birinə mən də baş çəkdim. Bir yerə cəmlənmiş baxışlar, müqəddəslərə ehtiram, yandırılan şamlar və edilən səcdələr. Hər şey çox ritual, təmtəraqlı və gözəldir. Düzdür, orada olarkən mənə danışdılar ki, son illər Çində xristianlq yayılmışdır, amma şəxsi müşahidələrimə əsaslanaraq, mən deməzdim ki, bu yayılma xaricilər üçün gözəçarpacaq dərəcədədir.

Dövlət isə bu yayılmaya heç cür mane olmur, amma Çin, dərk etdiyim qədərincə, fikirləşmirəm ki, xristianlaşma qorxusu qarşısındadır. Doğrusu, hər bir çinlidə öz adətlərinə sədaqət meyli vardır ki, lakin bu da qloballaşma təsirini istisna etmir.

Və sonda əgər çin qızları haqqında bir neçə cümlə deməsəm, mənim Çin haqqında kiçik hekayəm dolğun və tam alınmaz.

Biz Çin haqqında öz təsəvvürümüzdən bilirik ki, çin qızları alçaq boylu olur, yəqin ki, akselerasiya öz işini görmüşdür, cavan çinli qızlar içərisində mən kifayət qədər hündürboylu qızlar da görmüşəm.

Həm hündür, həm də o qədər ucaboy olmayan qızları qısa şortlara olan meyl birləşdirirdi, mənə belə gəlirdi ki, düz ayaqları çılpaq qoyan bu geyim müasir milli qadın geyimidir. Qadınları çox xoş görünüşlüdür, az makiyajdan yalnız badam gözlərini vurğulamaq üçün istifadə edirlər.

İpək kimi, və hətta ilk baxışdan qüsursuz ağ dəri. Mənim bu ölkə haqqında təəssüratım qədər ağ, heç bir qara ləkəsi olmayan ağ.

Çin, mən mütləq sənə dönəcəyəm, mütləq qayıdacağam, söz verirəm...

Peşəsini sevən insan

Azad İsmayıl oğlu Nağıyev 1962-ci ilin mart ayının 21-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur. O, 1985-ci ildə 2-ci Moskva Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmiş, 1991-ci ildə namizədlik dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək, elmlər namizədi alimlik dərəcəsini almışdır.

2004-2007-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin göndərişi ilə Rusiya Federasiya Xarici İşlər Nazirliyinin Diplomatiya Akademiyasında oxumuş və həmin Akademiyanı fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

A.Nağıyev 1994-cü ildən Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin əməkdaşıdır. Bu müddət ərzində A.Nağıyev Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin ezamı ilə ATƏT-in Xorvatiya və Kosovodakı (Serbiya) missiyalarında (1998- 2000 illər), Azərbaycan Respublikasının Çin Xalq Respublikasındakı (2001-2004 illər) və Hindistandakı (2008-2013 illər) Səfirliyində çalışmışdır. Hal-hazırda XİN-in İnformasiya və İctimai Əlaqələr İdarəsinin şöbə müdiri vəzifəsində çalışır.

A.Nağıyevin birinci dərəcəli müşavir rütbəsi var (2008-ci il).

Öz vəzifəsini peşəkarlıqla yerinə yetirməsi və uğurlu nəticələrin əldə

edilməsinə görə 2009-cu ilin dekabr ayının 28-də A.Nağıyev "Azərbaycan Respublikası Diplomatik Xidmət Orqanlarının 90 illiyi (1919-2009)" yubiley medalı ilə təltif edilmişdir.

Çin səddinin "fəthi" və ya səmimi etiraflar

Etiraf edirəm ki, mənə Çində bizim səfirliyimizdə işləmək təklif ediləndə çox çaşqın vəziyyətdə qaldım. Bir çox qısamüddətli və uzunmüddətli xidməti ezamiyyətlərdə Avropa ölkələrində çalışmış bir insan kimi bu təklif mənə çox qəribə və məntiqsiz görünürdü. Mən qətiyyən özümü Çində görə bilmirdim və təsəvvür edə bilmirdim ki, əvvəl əldə etdiyim peşəkar və həyati təcrübəm bu uzaq Asiya ölkəsində nə işə yaraya bilər.

Mən Çin haqqında nə bilirdim? Nədənsə uzaq uşaqlıq illərinin xatirələrindən parlaq gözəl güllü, çayından tıxac qoxusu gələn, qapağında anlamadığım işarələr, möcüzəvi böcək və qurdları xatırladan heroqlifləri olan termos yadıma düşdü. Bir də atamın, mən dünyaya gəlməmişdən çox-çox əvvəl əldə etmiş olduğu və yəqin ki, anamın onu gizlətdiyi yerdən xəbəri olsaydı, hətta, indiyə qədər geyinəcəyi "Dostluq" ticarət nişanından olan əfsanəvi köynəkləri haqqında sözlərini xatırladım. Və deyəsən bu qədər. Həqiqətən elə də dolğun xatirələr deyil. Çin haqqında bilik boşluğunu doldurmaq lazım olduğu aşkar idi və mən tezliklə bütün mövcud ədəbiyyatı öyrənməyə başladım.

Etiraf edirəm ki, Çində iqtisadi islahatların keçirilməsi və ölkənin fantastik artım tempi nümayiş etdirməsi haqqında informasiyanı şübhə ilə qəbul etdim. Belə ki, bütün iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələr islahatların ilkin mərhələlərində sürətli artım göstərir və sonra isə bu inkişaf surəti tezliklə azalır. Və ümumiyyətlə, böyük rəhbər Mao Ce Dunun zamanından saysız-hesabsız inqilablar və islahatlar təşkil edilirdi ki, bu da Çin xalqı üçün iztirablar və müvəffəqiyyətsizlik ilə nəticələnirdi.

Demək olar ki, edilən təklifdən imtina etmək qənatində idim, amma qəti imtina üçün üzürlü bəhanə fikirləşmək lazım idi. İş orasındadır ki, diplomatik xidmətdə gələcək iş yerinin seçimində belə hal yaxşı qarşılanmır və mənim mühüm bir səbəb olmadan işdən imtina etməyim rəhbərlik tərəfindən anlaşılmazlıqla qarşılana bilərdi. Bir neçə gün əzab çəkərək, heç bir ağlabatan səbəb tapa bilmədim və əgər heç bacara bilməsəm geri qayıdacağımı fikirləşərək, təklifi qəbul etmək qərarına gəldim və həm də

Çində dostlarımızla birlikdə

həmkarlarımın sözlərinə görə də onlar artıq oxşar halla qarşılaşmışdılar.

Bütün rəsmi işlər tezliklə qaydaya salındı və 2001-ci ilin avqust ayında mən Pekinə getdim. Pekin məni elə ilk saatlardan kifayət qədər müasir hava limanı, geniş prospektləri, hökumət binalarının möhtəşəm memarlıq üslubu və küçələrində bizdə milli bayramların qeyd olunduğu günlərdə olduğu kimi çoxlu sayda adamların olması ilə yaxşı mənada təəccübləndirdi. Və bir də heç bir ölkədə şahidi olmadığım velosipedçilər üçün nəzərdə tutulmuş geniş yolların olması çox xoş təsir bağışladı. Hansı ki, bu yollarla ucu-bucağı görünməyən ikitəkərli axını hərəkət edirdi.

Gördüklərimdən ilk təəssüratım bu idi ki, burada çox şey mənə tanış gəlirdi və üslubuna görə daha baxımlı və inkişaf etmiş 60-cı illər Moskvasını xatırladırdı. Həm orada və həm də burada çin dilində səslənən və nostalji hisslər oyadan “Katyuşa” və “Moskvaətrafı gecələr” mahnıları, küçələrdə hər tərəfdə qırmızı qalstuklu pionerlər dəstəsinin olması bu təəssüratı daha da gücləndirirdi. Mən burada 20-ci əsrin ortaları nöqteyi-nəzərindən inkişaf etmiş sosializmin paytaxtının necə olmalı lazım olduğunu öz gözlərimlə gördüm. Pəncərənin o tayında isə 21-ci əsr başlayırdı.

Ailəmlə ilk dəfə gəzintiyə çıxdığımız andan böyük maraqla qarşılandıq, dərhal böyük insan kütləsilə əhatə olunmağımız məni çox təəccübləndirdi, onlar bizə maraqla baxır və danışmağa cəhd edirdilər, uşaqlarımın başını sığallayır, onlara şirniyyat verir və mütləq bizimlə şəkil çəkdirmək istəyirdilər. Bizim şəxsiyyətimizə belə marağın olması nadir hal deyildi, bu cür hadisələr həmişə baş verirdi və biz buna demək olar ki, artıq alışmışdıq. Sıravi çinlilərlə bu ilk ünsiyyət onların mehriban, səmimi, ürəyiaçıq olduqlarını, uşaqları çox sevdiklərini və xaricilərin onlar üçün qeyri-adi olduqlarını üzə çıxartdı.

Həm də belə əlaqələr göstərdi ki, bir neçə avropa dillərini bilməyimin burada elə bir əhəmiyyəti yoxdur və çin dilini bilmədən burada yaşamaq mümkün deyildir. Əlacım ancaq bu "müəmmalı, anlaşılmaz" dili öyrənməyə qalırdı. Yaşlı, mehriban bir çin dili müəllimi lütfkarlıqla mənə çin heroqliflərini yazmağı və çin dilində nitqin 5 musiqi intonasiyasının xüsusiyyətlərini öyrətməyə razılaşdı. İlk həftə ərzində 10 heroqlif öyrənmişdim və buna görə də son dərəcə qürur duyurdum, sonra müəllimimdən (shifu) çin əlifbasında 50 mindən artıq heroqlif olduğunu və qəzet oxumaq üçün ən azından 25 min heroqlif bilməyin lazım olduğunu öyrənəndə tez bir zamanda dili öyrənə biləcəyimə olan güvənim yox dərəcəsinə endi və həvəsim demək olar ki, tamamilə söndü. Amma bu uğursuz təcrübə mənə fərdi şəkildə dili öyrənməkdən daha çox şey öyrədə bildi. Mən anladım ki, vaxtın burada başqa ölçüsü var, o, sonsuz olaraq indiki zamandan keçmişə, eləcə də gələcəyə uzana bilər və xüsusi sürətə, ahəngə malikdir, həyat isə boş-boşuna çalışmanı qəbul etmir və daimi, məqsədyönlü əməyin nəticəsində formalaşır.

Hesab edirəm ki, Çində olub və Böyük Çin səddini görməmək bağışlanılmaz olardı, ən yaxın bazar günündə mən həyat yoldaşımla termos, buterbrodlarımızı hazırlayaraq, 1 yaşlı qızımızı uşaq üçün nəzərdə tutulan kisəli çantaya qoyaraq, digər 6 yaşlı böyük övladımızın əlindən tutub dünya möcüzələrindən sayılan Çin səddini "fəth etməyə" yollandıq. Bura qalxmaq elə də asan olmadı. Böyük səddin ikinci arakəsməsində mən artıq huşumu itirməyə doğru gedirdim, həm də 2 uşaq, götürdüyümüz azuqə və haldan düşmüş yoldaşımı da mən qaldırmalı idim. Yaşlı çinlilərin bizi ötüb keçərək, yuxarı qalxdıqlarını görəndə biz də qərara aldıq ki, qalxmağa davam edək.

Çin səddinin ən yüksək nöqtəsində mənim oksigen çatışmamazlığın-

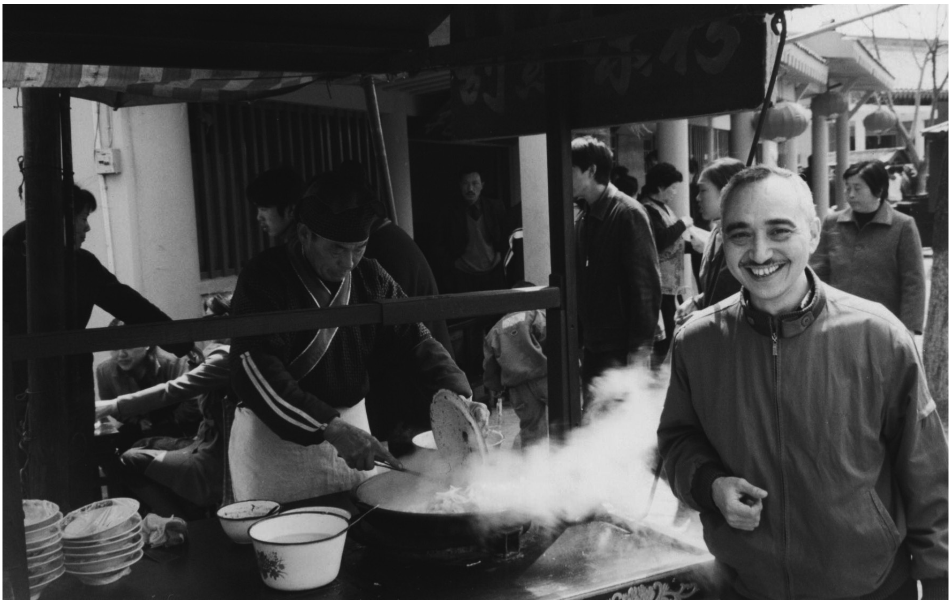

Çin mətbəxini dadarkən

dan, məqsədimizə çatdığımız üçün duyduğumuz qürur hissindən, gözəlliyə heyranlıqdan və bura açılan mənzərənin əzəmətindən başım gicəllənirdi. Uca dağ silsilələrini və dərələri dolanaraq, üfüqdə get-gedə uzaqlaşıb itərək, yüzlərlə kilometr ərazidə Böyük Çin səddi uzanırdı. Xoşbəxtlikdən mənə çox bir şeylər görmək nəsib olsa da, lakin dünyanın heç bir yerində buna bənzər daha əzəmətli və möhtəşəm heç bir şey görməmişəm. Burada mən sadə bir həqiqəti anladım – belə əzəmətli səddi yalnız əzəmətli bir xalq yarada bilərdi. Mən bu haqda düşünərkən, birdən qədim çinlilərin bu dünya möcüzəsini türk və monqol tayfalarının qəfil hücumlarından qorunmaq üçün tikdiklərini xatırladım və yəqin ki, mən də bu döyüşçülərin nəslindən olduğumdan, yürüşün qarşısını hətta Böyük Çin səddinin almasının mümkün olmadığı fikri məni qürurlandırırdı. Ola bilsin ki, bu qürur şübhəli xarakterli olsun, amma bizim də böyük işlər etməyə qadir olmağımız çox xoş təsir bağışlayırdı.

Belə ki, Xarici İşlər Nazirliyinin məni hər halda Çinə nə dil kursuna, nə də ki, tarixi yerlərdən zövq almaq üçün deyil, iki ölkə arasında münasibətlərin möhkəmləndirilməsi məqsədilə təyin edilmiş məsələləri

yerinə yetirmək üçün göndərdiyini nəzərə alaraq, inadla məni maraqlandıran əsas suala cavab tapmağa çalışırdım – müasir Çin deyəndə nə başa düşülür və bizim ölkələr hansı sahələrdə daha çox əməkdaşlıq edə bilərlər? Diplomatik nümayəndəliyin həmkarları ilə olan çoxsaylı görüşlərdə mənim bu sualıma onlar mənalı-mənalı gülümsəyir və gözlərini axıdırdılar. Əlbətdə ki, bu problemə aydınlıq gətirmirdi.

Amma mən məyus olmurdum. “Sinhua”, ”Jen Minjibao” və s. informasiya agentlikləri mənim işimə çox böyük dayaq oldular, onlar bu tip məlumatları, ölkə üzrə və xarici siyasət üzrə analitik xəbərləri dünyanın əsas dillərində operativ olaraq çatdırırdılar. Çinin iqtisadiyyatı və islahatların keçirilməsi xüsusiyyətləri haqqında bir çox maraqlı məlumatları akademik Z.Səmədzadədən onun ÇXR-ə səfərləri zamanı öyrənmişəm. Əlbəttə ki, ÇXR-in Xarici İşlər Nazirliyinin nümayəndələri, müxtəlif dövlət strukturları, böyük şirkətlər və universitetlərin professor-müəllim heyəti ilə görüşlər mənə bir çox suallara cavab tapmağa kömək oldu. Ölkənin yaxından tanınması üçün mənə indiyədək də dostluq münasibətləri ilə bağlı olduğum Pekin dil və mədəniyyət universitetinin tələbəsi, sonradan diplomat olan, indi isə çox gözəl çinşünas alim Rəşad Kərimovun qiymətsiz köməkliyi və dəstəyi olmuşdur.

Çinin Xarici İşlər Nazirliyinin və böyük şirkətləri tərəfindən təşkil edilən səfərlər zamanı siyasi, mədəni, sənaye mərkəzləri və iqtisadi inkişaf zonaları ilə tanışlıq məni heyran edirdi. Ən çox mən Şanxayda olarkən emosional şok yaşadım. Bu son dərəcə gözəl şəhər öz energetika, üslub və təkrarolunmaz aurası, son dərəcə güclü ahəngi və işgüzar fəallığına görə Nyu-York, Honkonq, Sinqapur və dünyanın digər texniki meqopolislərini xatırladır. Şanxay, Çhonçin, Nannin və Dalien şəhərləri ilə tanışlıq SSRİ-də 60-70-ci illər rifah dövründə olduğu kimi mənim Çin haqqında ilkin fikirlərimi köklü dəyişikliyə uğratdı. Etdiyim səfərlər və ölkə ilə tanışlıq keçirilən islahatların mənasız inqilabi kompaniya deyil, uzunmüddətli və ciddi islahat olduğunu göstərdi. Son on il ərzində Çinin ildən-ilə ciddi və davamlı iqtisadi artım göstərməsi mənim bu hadisənin müvəqqəti olacağına dair ilkin fikirlərimin qalıqlarını alt-üst etdi.

Ölkəyə səfərlərim zamanı mənə çox xoş təsir bağışlayan çinlilərin nəzərə çarpacaq dərəcədə nəzakətli olmaları və qonaqpərvərliklərini xüsusi vurğulamaq istəyirəm. Öz fəaliyyətlərində hər bir xalq üçün məğrurluq və şərəf sayıla biləcək möhtəşəm nəticələr göstərən çinlilər buna baxma-

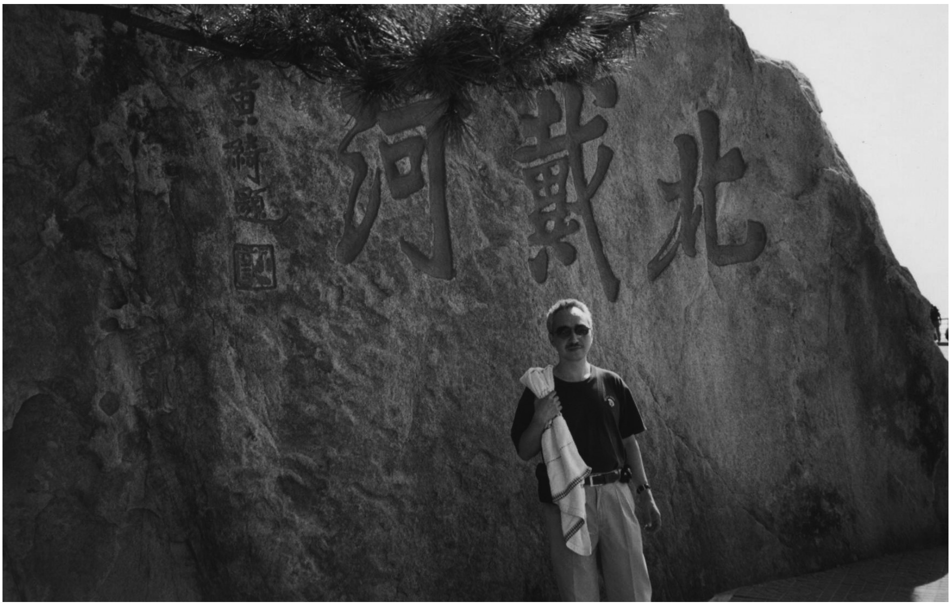

Beydayxıya səyahət

yaraq həmişə nöqsanlarını bilmək istəyər və bizim dost məsləhətlərinə ehtiyac duyduqlarını və s. təkrar edərdilər. Yəqin ki, belə münasibət qonaqlara əhəmiyyətli olduqları hissini bəxş edir və bu da onları həyəcan vəziyyətlərindən çıxardırdı. Qəribədir ki, digər böyük xalqlara və uğur əldə etmiş ölkələrə xas olan özünü "böyük qardaş" mövqeyindən göstərmək kimi hallara böyük və ya kiçik, varlı və ya kasıb ölkəni təmsil etməyindən asılı olmayaraq təkəbbürlü və lovğa münasibətə rast gəlməmişəm. Belə ki, çinlilər öz şəxsi ləyaqətlərini də yüksək tutur, ölkəyə, xalqa qarşı hər hansı hörmətsiz münasibətin qarşısını çox qətiyyətlə və sərt alırdılar.

Mənim üçün çinlilərin əsl xüsusiyyətləri 2003-cü ildə ölkənin kritik durumunda burada baş qaldıran atipik pnevmaniya epidemiyası (SARS) zamanı tam olaraq açıldı. Epidemiya ölkə daxilində sürətlə yayılır, hər gün onlarla insanın həyatına son qoyurdu və o qədər təhlükəli vəziyyət yaranmışdı ki, artıq diplomatik nümayəndəliklərin əməkdaşlarını da kütləvi olaraq köçürülür, məktəb və müəssisələri bağlayırdılar. İzdihamlı küçələr dərhal boşaldılmış və Pekin artıq ölü şəhər təsiri bağışlayırdı. Amma heç bir təlaş müşahidə edilmirdi, həyat üçün lazımi olan bütün

dövlət xidmətləri normal iş rejimində çalışırdılar. Ölkədə təcili olaraq epidemiya ilə mübarizə üçün zəruri tədbirlər görülür, əhali isə hökumətin bütün tövsiyələrini dəqiqliklə yerinə yetirirdi. İşdə belə nizam-intizam və çinlilərin mətanəti heyranlıq və rəğbət hissi oyatmaya bilməzdi. Bu günlərdə mən bu xalqa qarşı xüsusi həmrəylik göstərir, onların ağrı və çətinliklərinə şərik olurdum.

Onlara mənəvi dəstək olmaq, azərbaycanlıların onları atıb heç bir yerə getmədiklərini, onların yanında olduqlarını göstərmək üçün müntəzəm olaraq mən saatlarla səfirlər üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi nişanlı maşını artıq boşalmış Pekin küçələrində sürürdüm. Çinlilərin minnətdarlıq dolu baxışları və sevincli salamlamaları, bəlkə də, bu çətin günlərdən qalan ən parlaq xatirələrimdəndir.

Çinlə nə qədər yaxından tanış olduqca, mənim qarşımda bir o qədər də sonsuz biliklər açılırdı ki, bunları da 3 illik xarici ezamiyyət müddətində öyrənməyin mümkünlüyünü təsəvvür etmirdim. Bu ölkəni daha yaxından tanıdıqca, başa düşürdüm ki, mən ölkə haqqında heç nə bilmirəm.

Çin adi ölkə deyil, o, ayrı mədəniyyət, xüsusi dünya, həyat fəlsəfəsidir ki, onu öyrənmək üçün ən azı bütün ömrünü həsr etməlisən. İndi mən də ölkəyə yeni gələn diplomatların Çin haqqında sadə suallarına bura bələd olan insan kimi müəmma ilə gülür və gözlərimi axıdırdım.

Taleyin qisməti və rəhbərliyin qərarı ilə ÇXR-də olduğumdan, məhz burada keçirtdiyim illərə görə bir dəfə də olsun təəssüf hissi keçirtməmişəm. Mən özümü dünyanın inkişaf mərkəzində sayırdım və bu mənə çox xoş təsir bağışlayırdı. Ölkə, xüsusilə onun paytaxtında köhnə məhəllələr-xutonqlar sürətlə yerini çoxmərtəbəli şüşə və beton binalara verir, dar küçələr çoxzolaqlı avtobanlarla və prospektlərlə əvəz olunur, dəmir yollarında isə ilk maqnit yastıqlı qatarlar görünürdü. Çin sürətlə yeni dövrə qədəm qoyurdu və artıq mən 21-ci əsr ölkəsini tərk edirdim. Öz doğma nazirliyimə qayıdarkən, növbəti ezamiyyətimdə hara getmək istərdim sualına - bəlkə Avropaya? - xeyr, cavabını verərdim, ancaq Asiya ölkəsinə, bu dəfə isə Hindistana getmək istəyərdim. Bu isə tamamilə başqa şəhər və tamamilə başqa tarixdir.

Kitabların dostu

Salahova Zərifə Teymur qızı 2 fevral 1932-ci ildə anadan olmuşdur. 1948-1952-ci illərdə Sabir adına Pedaqoji Məktəbdə, 1952-1956-cı illərdə isə təhsilini M.F.Axundov adına APİ-də davam etdirmişdir.

1956-1958-ci illərdə orta məktəbdə ibtidai sinif pedaqoqu və rus dili və ədəbiyyatı müəllimi kimi çalışmışdır. 1958-1962-ci illərdə "Minqeçaurskiy raboçiy" və "Kommunist Sumqaita" qəzetlərinin ədəbi əməkdaşı, 1968-1970-ci illərdə Azərbaycan Respublikası kommunist partiyasının Sumqayıt şəhər komitəsinin ikinci katibi, 1970-1981-ci illərdə isə həmin partiyanın mərkəzi komitəsinin təşkilat-partiya şöbəsinin partiya informasiyası sektorunun müdiri olmuşdur.

1981-1993-cü illər ərzində Könüllü kitabsevərlər cəmiyyətinin idarə heyətinin sədrinin birinci müavini, 1993-cü ildən bu günədək isə Azərbaycan Respublikası "Kitab" cəmiyyətinin idarə heyətinin sədridir. O, həmçinin, 1993-cü ildən Azərbaycan Respublikası Milli Olimpiya Komitəsinin üzvüdür.

Z.Salahova bir sıra mükafatların sahibidir. Kitab mədəniyyətinin inki-

şafına etdiyi töhfəyə görə "Humay-2001" milli mükafatı, "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilmişdir.

2002-ci ildə dünyada birinci və hələlik ilk olan yegane Miniatür kitab muzeyi açılmışdır. Bu muzeydə Z.Salahovanın 21 il ərzində topladığı 5 mindən çox miniatür kitab olan şəxsi kolleksiyası nümayiş etdirilir.

Z.Salahova 2006-cı ildə AMEA-nın Elmi şurasının qərarı ilə professor adına layiq görülmüşdür. Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvüdür.

Çin haqqında təəssüratlarım

Söhbətə uzaqdan başlayacağam. 1954-cü ildə Pekində Çin Xalq Respublikasının 5-ci ildönümü təntənəli şəkildə qeyd olunurdu. Bu bayrama Mao Tse Dun – Çin Kommunist Partiyasının sədri o zaman artıq vətənlərindən çox-çox uzaqlarda məşhurlaşmış SSRİ-nin iki xalq artistini də dəvət etmişdi: Rəşid Behbudov (Azərbaycan) və Tamara xanım (Özbəkistan). Onlardan birincisi Pekində nümayiş etdirilmiş "Arşın mal alan" filmi, ikincisi isə çıxış elədiyi ölkələrdə yerli dil və milli geyimlərdə mahnı və rəqslərin ifaçısı kimi tanınırdı. Tamara xanımın və Rəşid Behbudovun ÇXR-də qastrolu bir ay davam etdi. Onlar Çinin müxtəlif şəhərlərində rəngarəng proqramlarla çıxış etdilər. Yerli tamaşaçılar onların çıxışlarını böyük sevinc hissilə qarşılayırdılar. Yerli kütləvi informasiya vasitələri onların çıxışlarını geniş reklam etmişdilər.

Xüsusi vurğulamaq istərdim ki, "Arşın mal alan" operettasına sonralar, 1955-ci ildən 1990-cı illərədək Pekin Opera Teatrının səhnəsində quruluş verilmiş və 2010-cu ildə onun nümayişi bərpa olunmuşdur.

Bu qastrollardan iki ay sonra Moskvada Tamara xanımla görüşdüm və ondan qədim Çin torpağı haqqında təəssüratları ilə maraqlandım. Öz təəssüratlarını müfəssəl danışdıqdan sonra o, xüsusi olaraq bunları qeyd etdi: "Bu cür əməksevər, intizamlı xalq dünyanın heç bir yerində yoxdur. 50 ildən sonra Çin bütün dünyanı fəth edəcəkdir". Bu sözləri deyən dünyanı dolaşmış, bir çox ölkələrdə olmuş, bu torpaqlarda məskunlaşmış xalqların adət-ənənələrini, mədəniyyətlərini, uğurlarını öyrənmiş, o cümlədən Çin xalqının qədim ənənələri və qısa müddətdə qazandığı uğurlara obyektiv qiymət verə bilən qüdrətli aktrisa deyirdi.

Çin Xalq Respublikasına mən ilk dəfə 1995-ci ilin iyulunda olmuşam.

Çinə səfərimdən bir xatirə

Məni, Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin fərmanı ilə yaradılan Milli Qadın Şurasının sədrini, Pekinə IV Dünya Qadın Konqresi ərəfəsində ezam etmişdilər. Bu tədbir qeyri-hökumət qadın təşkilatlarının avqustun 30-dan sentyabrın 8-dək baş tutmalı idi. Səfirliyimizlə tədbirin keçirilmə yeri və bir sıra təşkilati məsələləri dəqiqləşdirməli idim. Nəticədə nəzərdə tutulmuş bütün proqram vaxtında və hərtərəfli yerinə yetirildi. Biz Pekindən olduqca böyük təəssürat və xoş xatirələrlə qayıtdıq.

Mənim Çinə ikinci səfərim 1995-ci il avqustun 29-da baş tutdu. Həmin il sentyabrın 8-dək Pekindən 52 km uzaqda yerləşən Xay-Rou şəhərində oldum. Azərbaycan qadınlarının Bakı Assosiasiyası üzvləri ilə birgə qadın qeyri-hökumət təşkilatlarının IV Dünya Konqresində iştirakımı heç zaman unutmayacağam. Bu səfərim də olduqca məhsuldar keçdi, maraqlı xatirələrlə yadda qaldı.

1995-ci ilin sentyabrın 9-dan 16-dək isə mən artıq Pekində keçirilən Konqresdə iştirak edirdim. Bizim hökumət nümayəndə heyətinin ən böyük uğuru bu idi ki, Dünya Qadınlarının IV Konqresində qəbul edilmiş bizim tərəfimizdən Platformaya "Girov qadınlar – müharibə qurbanları" haqqın-

da maddə daxil edildi.

Xüsusi vurğulamaq istəyirəm ki, bütün dünyanı təmsil edən qeyri-hökumət və hökumət qadın təşkilatlarının iştirakı ilə bağlı bütün tədbirlər yüksək səviyyədə təşkil olunmuşdu. Xay-Rouda Konqresin bağlanışında Hillari Klintonun parlaq çıxışı yadda qaldı.

Növbəti dəfə mən ÇXR-də 2008-ci ildə oldum. Milli Olimpiya Komitəsi İcraiyyə Komitəsinin üzvü kimi Pekində keçirilən Olimpiya Oyunlarını izləyirdim. Azərbaycanın dünyanın qabaqcıl ölkələri arasında beynəlxalq idman yarışlarında uğurlu çıxışları həmişə bizi sevindirmişdi.

Pekinə ilk və üçüncü səfərimiz arasında 13 illik bir fasilə vardı. Adama qəribə gəlirdi, axı qısa bir müddətdə 18 milyon əhalisi olan paytaxtda nə etmək olardı ki, o tanınmaz olsun... ÇXR-in paytaxtı köklü olaraq dəyişmişdi: nəhəng göydələnlər, avtomobil qovşaqları, evlərin gözəl fasadları, kilometrlər boyu uzanan yol xətlərinin ətrafında Pekin Olimpiadasının emblemləri ilə təbii çiçəklər və kollar, yaşıl əklillər. Mən hələ qədim Çin arxitekturasının özünün və məzmununun saxlanması ilə nadir məbədləri demirəm... Ginnesin Rekordlar Kitabına düşmüş Buddanın qırmızı ağacdan olan 26 metrlik heykəli məni heyran etdi.

Mən Sidney, Afina, Pekin, Londonda keçirilən Olimpiadalarda olmuşam. Bunu həmişə demişəm və deyəcəyəm ki, heç bir ölkə Pekində keçirilən Olimpiada – 2008-in təşkili səviyyəsini adlaya bilməyəcəkdir. Birincisi, idman qurğularının arxitekturası, bu obyektlərə haşiyələr və onlara yanaşma tərzinə görə.

Bütün idman növləri üzrə TV-də və kütləvi informasiya vasitələrində reklam, üstəlik, meydanların, prospektlərin, yol xətlərinin Olimpiada – 2008 rəmzləri olan tərtibatı yüksək səviyyədə idi. Bunu görmək üçün iki göz kifayət eləmir: girişdə idman arenasındakı qüllədə meqafonla gənc bir oğlan, aşağıda, yan tərəflərdə isə çinli qızlar – könüllülər dayanıb və əllərində yumşaq oyuncaqlar tutublar. Gənc oğlan elan edir: "Möhtərəm olimpiada qonaqları, mümkünsə, istifadə olunmuş biletləri bizə hədiyyə edin, onları xələflərimiz üçün saxlamaq istəyirik, əvəzindəsə sizə yumşaq oyuncaq hədiyyə edəcəyik".

Və onda, üçüncü dəfə yenidən Pekindən 150 kilometr uzaqlıqdakı Çin səddi ilə qarşılaşdım. Bu dahiyanə tikilinin miqyaslılığına yenidən heyran oldum. Və əsas odur ki, bu 150 şəhərin mərkəzindən Çin səddinədək olan 150 kilometrlik məsafənin hər 50 metrindən bir işıqlandırıcı dirəklərdə

Məşhur məbədlərin birində

ipək parçalarda Olimpiada rəmzləri görünürdü, bütün şəhər, bu nəhəng meqapolis Olimpiada – 2008-in müxtəlif rəmzləri ilə bəzədilmişdi. Lakin 2012-ci ilin avqustunda Londonda bunu görmədik.

Amma gördüklərim arasında ən dəyərli şey xeyirxah, savadlı, mədəni çinlilər idi. Şəxsən mən ağzında siqaret olan gənc adamlara şəhərdə rast gəlmədim. Pekin metrosu məni heyran qoydu: orda platforma orqşüşə ilə hasarlanıb. Bütün nəqliyyat vasitələrində ödəniş vahid elektron kartla və çox aşağı qiymətlə həyata keçirilir. 1995-ci ildə mövcud olmayan yeni, müasir muzeylər isə öz ekspozisiyası ilə adamı heyrətləndirir.

On bir ay sonra, 2009-cu ilin iyununda şəxsi təşəbbüsümlə bir daha Çində oldum. Pekin yenə də özünün füsunkar gözəlliyi ilə seçilirdi. Qısa müddətdə bu nəhəng meqapolisin gözoxşayan dəyişikliklərinə yenidən heyrətləndim.

May-oktyabr aylarında Şanxayda keçirilən EKSPO-2010 sərgisində Azərbaycan pavilyonunda 2 vitrində “Azərbaycan və Çin miniatür kitab-da” sərgisini nümayiş etdirdim. Bu xəbərə təəccüblənmişdim: dünya miq-yaslı sərginin açılışına 9 gün qalmış 33 milyon bilet satılmışdı. Elə həmin

vaxt kəsiyində pavilyonumuzun seyriciləri 6 kitabda "Azərbaycan və Çin miniatür kitabda" sərgisi haqqında minlərlə rəy yazmışdılar.

Boş yerdə, həm də qısa müddətdə dünya sərgisi iştirakçı dövlətləri üçün pavilyonların inşasını təsəvvür etmək sadəcə çətindir. Və əlbəttə, hamıdan çox Çin Xalq Respublikasının pavilyonu diqqət çəkirdi. Məni heyrətləndirən digər bir şey otellərdə – istər beşulduz olsun, istər üçulduz – xidmətin yüksək keyfiyyəti idi.

Yüngül sənaye mallarının, ərzaq məhsullarının keyfiyyəti yüksək səviyyədə idi. İnanılmazdır, böyük nəsil öz sağlamlığının qayğısına necə qalır: sübh tezdən, gündüz, axşam parklarda, bağçalarda, istirahət zonalarında onlar müəyyən hərəkətləri yerinə yetirirlər. Axşamlarsa rəqs edir, musiqiyə qulaq asırlar. Uşaqlar, böyüməkdə olan nəsil – məktəbəqədər yaşda olanlar, şagirdlər və tələbələrin necə diqqət və qayğıyla əhatələndiyi insanı heyran edir.

ÇXR-də kitabların necə yüksək poliqrafik səviyyədə nəşr olunduğunu qeyd etməyə bilmərəm - dünya klassik ədəbiyyatından tutmuş məşhur filosoflarının əsərləri, dərsliklər, xüsusi ədəbiyyat, füsunkar illüstrasiyalarla uşaq ədəbiyyatına qədər.

Əlbəttə, şübhə etmirəm ki, inşallah gələcəkdə hələ bir daha Çin Xalq Respublikasında olacağam. Və hər dəfə dünyanın bir çox ölkələrində olarkən mən daim Tamara xanımın bəsirətli sözlərinə əmin oluram: "Bu cür əməksevər, intizamlı xalq dünyanın heç bir yerində yoxdur. 50 ildən sonra Çin bütün dünyanı fəth edəcək". Biz bunun elə bu gün də şahidi oluruq.

КИТАЙ

ГЛАЗАМИ АЗЕРБАЙДЖАНЦЕВ

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие
Доктор Фархад Мамедов. Директор Центра стратегических исследований при Президенте Азербайджанской Республики ____ 119

В поисках старых друзей
Яшар Алиев. Чарующая красота Китая ____ 123

Китай глазами экономиста
Зияд Самедзаде. «Желтый дракон просыпается» ____ 133

Большая честь быть первым послом Азербайджана в Китае
Тамерлан Гараев. Из депутатов в послы ____ 153

Интеллигент, познакомивший мир с азербайджанским образованием
Гамлет Исаханлы. «Великие реки текут с запада на восток» ____ 169

Молодой экономист, стремящийся помочь процветанию азербайджанской экономики
Сеймур Оруджев. Азербайджано-китайские экономические отношения ____ 185

Первый азербайджанец, защитивший в Китае докторскую диссертацию
Рашад Сейфаддин (Керимов).Там, где сбываются мечты ____ 191

Человек, служащий народу своим пером
Эльчин Исмайлов. Китай в глазах Азербайджана ____ 205

Человек, познакомивший мир с Азербайджаном
Азер Гариб. Короткий рассказ о Китае ____ 213

Человек, влюбленный в свою профессию
Азад Нагиев. «Завоевание» Китайской Стены или чистосердечное признание ____ 223

Друг книг
Зарифа Салахова. Мои впечатления о Китае ____ 233

Предисловие

Восстановление государственной независимости Азербайджана в 1991 году привело к фундаментальным изменениям в жизни республики. В качестве полноправного члена международного сообщества Азербайджан реализует внутреннюю и внешнюю политику в соответствии с национальными интересами государства.

С этой точки зрения налаживание отношений с соседями и мировыми центрами силы имело для нашей страны приоритетное значение. Китай как одна из крупнейших стран мира является для Азербайджана очень важным государством-партнером. С 1991 года между Азербайджаном и Китаем в различных областях стали устанавливаться отношения, которые способствовали укреплению сотрудничества в политической, экономической, торговой и культурной сферах. Официальные визиты общенационального лидера Гейдара Алиева, а затем президента Ильхама Алиева в Китайскую Народную Республику поднимали межгосударственные отношения на качественно новый уровень.

На протяжении последних лет двусторонние визиты разного характера между государственными и правительственными делегация-

ми обеих стран стали носить систематический характер. Расширение экономического сотрудничества, плодотворный политический диалог, а также крупные спортивные мероприятия в Китае стали предметом повышенной заинтересованности азербайджанцев китайской историей, культурой и традициями. Таким образом, несмотря на определенные представления в Азербайджане о китайской действительности, образе жизни, появился большой интерес к трудному и исторически богатому пути развития народа, его культуре и в целом к большим достижениям в различных областях за последние годы.

В этом смысле воспоминания, очерки или дорожные заметки азербайджанских дипломатов, ученых-исследователей, магистров, деятелей культуры и искусства создают условия для более близкого ознакомления с жизнью китайского народа, представляют большой интерес для граждан Азербайджана.

В последние годы ускорился процесс восстановления транспортного коридора по историческому маршруту Шелковый путь. Географическое расположение Азербайджана на пути этого коридора, наряду с повышением его экономической роли также усилило стратегическую значимость нашей страны. Расположение Азербайджана на такой благоприятной позиции не ускользнуло от внимания Китая.

В этом отношении книга «Китай в глазах Азербайджана», представленная широкому кругу читателей, имеет научно-практическое значение для людей, интересующихся древней и богатой культурой и историей китайского народа. Записи, воспоминания, дорожные заметки, разные биографические сведения об азербайджанских дипломатах, вошедшие в книгу, лишний раз подтверждают важность роли, которую Китай играет во внешней политике Азербайджана. Фактор существования большого интереса двух стран друг к другу есть реальность и не вызывает сомнений.

В книге основную линию рассматриваемых задач составляют интересные и ценные мысли и соображения азербайджанской интеллигенции о Китае. С другой стороны, написанные статьи и воспоми-

нания создают общее и своеобразное представление о Китае, а также благоприятную почву для формирования положительного мнения об этой древней и богатой стране среди азербайджанских читателей.

Доктор Фархад Мамедов
Директор Центра Стратегических Исследований при
Президенте Азербайджанской Республики

В поисках старых друзей

Яшар Тофиги оглу Алиев родился в 1948 году в Баку.

Окончил Азербайджанский медицинский институт им. Н.Нариманова (ныне Азербайджанский медицинский университет).

В 1990-2002 гг. - депутат, затем вице-спикер Милли Меджлиса (парламента) Азербайджанской Республики.

В 2011 году по распоряжению Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева за активное участие в социально-политической жизни Азербайджана награжден орденом Славы.

В 2002-2011 гг. - Чрезвычайный и Полномочный Посол в Китайской Народной Республике.

Чарующая красота Китая

«Далекая и загадочная страна». При произношении этих слов в воображении человека оживает Китай, известный философией Конфуция, Шелковым путем, волшебной культурой, легендарными императорами, сложными иероглифами и Великой Китайской стеной. Это государство до сих пор не раскрыло для остального человечества многих своих тайн и легенд. Любой человек, посетивший эту страну, волей-неволей приходит к мысли о том, что сюда необходимо

вернуться - может быть, для того, чтобы разгадать или узнать какую-нибудь тайну, легенду… Это и есть одна из чарующих красот и привлекающая особенность Китая.

Китай, являющийся огромным государством в Центральной и Восточной Азии, на всех этапах истории привлекал внимание как страна, имеющая свое место, позицию и влияние. Культурные отношения между Азербайджаном и Китаем имеют древнюю историю. Несмотря на дальность расстояния, культурные отношения между двумя странами восходят к началу ранней эпохи. Начиная со II века до нашей эры Азербайджан, находящийся на международном транзитном торговом пути между Восточной Азией и Западом, открыл широкие возможности для создания отношений не только в области торговли и экономики, но и в области культуры.

Древняя цивилизация, дошедшая до нас

Сегодня легендарное восточное государство, находящееся вдали от Европы, Америки, наряду с древностью образует очень странный синтез современности и модернизации. Но я бы хотел рассказать об этом в последующих главах своей статьи, так как, обсуждая такую страну, как Китай, опасаешься вдруг пропустить какой-либо штрих или нюанс. Поэтому я пришел к решению подробно и запланированно отметить то, что знаю и видел своими глазами.

На Западе о китайской цивилизации сформировалось очень интересное и логичное мнение. Профессор Австралийского государственного университета, историк Чарльз Патрик Фицджеральд в своем произведении «История Китая» отмечает, что в то время, как такие исторические государства, как Древняя Греция, Крит, Рим, пережили свою золотую эпоху, с Китаем все произошло по-другому. Древняя цивилизация Китая дошла до наших дней, и, естественно, за сохранением этого фактора стоит интерес самого народа. Да, именно народ Китая увековечивает свою историю и передает своим потомкам.

Древняя медицина, распространенная по всему миру

Древняя медицина Китая сохранилась и является чудом современности. В разные времена китайцы нашли способы лечения от многих

встреча с бывшим председателем КНР Цзянь Цземинем

болезней. Китайские врачи больше используют лекарственные травы, которые абсолютно безвредны для человеческого организма.

В этой стране функционирует Академия китайской медицины. При этой академии существует 20 институтов, готовящих специалистов по китайской медицине. Врачи, пользующиеся традиционными методами лечения, работают во всех уголках страны и в государственных больницах.

Безусловно, для того чтобы помочь людям сохранить здоровый дух, китайские лекари основательно организуют свою деятельность. Одной из особенностей этого народа является то, что каждый день, выходя на улицу, люди обязаны заниматься ушу. Независимо от возраста, и старики, и молодежь должны заботиться о своем здоровье, занимаясь этим видом спорта.

Китайский народ с уважением относится к создателям китайской медицины и помнит о них. Поэтому в медицинских центрах, действующих в любой области Китая, увековечиваются их имена, их открытия и изобретения в области медицины. И, наверное, мы не ошибемся, утверждая, что китайская медицина распространилась по всему миру, а люди нашего времени доверяют китайским методам лечения.

Еще одно интересное сходство

Страна, именуемая Китайской Народной Республикой (КНР), располагается на Восточном полушарии. Китай занимает первое место в мире по численности населения, по площади - третье место после России и Канады. Одновременно Китай граничит с 13 государства-

с супругой Реной Алиевой на мероприятии по случаю 60-летней годовщины со дня образования КНР.

ми: Россией, Казахстаном, Кыргызстаном, Таджикистаном, Афганистаном, Индией, Непалом, Бутаном, Мьянмой, Лаосом, Вьетнамом, КНДР, Монголией.

Мне довелось жить и работать в этой стране. За годы работы Чрезвычайным и Полномочным Послом Азербайджана в Китайской Народной Республике я обнаружил еще одно интересное сходство. В контексте культуры Древнего Востока историческая близость Азербайджана и Китая не случайно является основным атрибутом этого сходства, потому что в одной части гигантского Шелкового пути сто-

ит Китай, в другой – Азербайджан. С этой точки зрения можно сказать, что отношения, существующие между Азербайджаном и Китаем, опираются на исторические корни.

Известный китайский поэт Ке Чжунпинь выразил свои впечатления от Азербайджана, так воспев их в своем стихотворении:

Мы созерцали белоснежные горы Кавказа,
Бурлящие реки и зеленые сады,
И на заре дошли до берегов синего Каспия,
И соединились с городом Баку…

Крепкое и развивающееся экономическое и дипломатическое сотрудничество

Дипломатическая деятельность государства начинается с признания его суверенитета. После объявления независимости первой целью государства являются признание его на международном уровне и построение дипломатических отношений со странами мира. Под дипломатическими подразумеваются двусторонние отношения между государствами, налаженные для реализации определенных целей на мирных основах. В контексте отношений, зарожденных между Азербайджаном и Китаем, стоят именно эти важные факторы. Будучи депутатом Милли Меджлиса, я строил свою деятельность в указанном контексте. В особенности эта деятельность охватывала широкий спектр в рамках работы межпарламентской группы дружбы. В Меджлисе народных представителей также была создана соответствующая группа. А сам нюанс состоит в том, что в парламенте Китая такие группы создаются не для всех государств. Отмечу, что одна из основных целей азербайджано-китайской межпарламентской группы дружбы отражает направление развития экономической дипломатии.

Экономическая дипломатия – это двусторонние и многосторонние экономическо-торговые отношения, созданные путем переговоров между государствами. Деятельность в области экономической дипломатии является основной обязанностью, стоящей перед каждым независимым государством. Дипломатическая деятельность в сфере экономики оценивается как важное направление в формировании экономики государства, его развитии, признании на мировом уровне и присо-

единении к мировой экономике. Для формирования экономическо-дипломатической деятельности государства важно выполнить множество дел. В первую очередь государство должно придавать особое значение созданию экономическо-дипломатических отношений с государствами, отвечающими его интересам, обладающими влиянием на международном уровне. Потому что отношения с такими странами имеют огромное значение для интеграции экономики государства в международное пространство. Строя экономические отношения с сильными странами, государство приобретает много преимуществ. С этой точки зрения хотел бы отметить, что Китай вдобавок к общим историческим и культурным корням, являясь одним из основных участников, присоединившихся к проектам Азербайджана, также содействовал налаживанию более тесных экономических и политических связей с этими государствами. Одним из результатов этой политики является то, что Азербайджан смог стать для Китая надежным мостом на пути в европейское рыночное пространство. Увеличивающийся международный вес Китая и укрепление его позиций в Евразии дают толчок развитию азербайджано-китайских отношений.

Между Азербайджаном и Синьцзянь-Уйгурским автономным районом успешно действует рабочая группа по торгово-экономическому сотрудничеству. Этот факт еще раз доказывает решимость наших государств еще больше развивать экономические отношения.

Визиты Президента Ильхама Алиева

С момента зарождения дипломатических отношений между Азербайджаном и Китаем прошло 20 лет. Китай является одной из первых стран, признавших независимость Азербайджана.

В развитии отношений между двумя странами большую роль сыграл визит в Китай в 1994 году Гейдара Алиева. Во время этой поездки была создана юридическая база сотрудничества. Визиты Президента Ильхама Алиева в Китай в 2005 и 2008 годах также дали огромный толчок развитию отношений. Китай поддерживает территориальную целостность и суверенитет Азербайджана, а Азербайджан поддерживает политику единого Китая.

27 декабря 1991 года Китай признал независимость Азербайджана, а 2 апреля 1992 года между Китаем и Азербайджаном были по-

на международном мероприятии в Китае

строены дипломатические отношения. 2 марта 2005 года корреспондент агентства «Синьхуа» Ван Дзуока взял интервью у Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева. Во время интервью была внесена ясность в такие вопросы, как азербайджано-китайские отношения, двустороннее сотрудничество в различных областях, а также региональные и другие важные задачи. Не зря КНР справедливо поддерживает нашу страну в армяно-азербайджанском конфликте.

Одна из поездок Президента Ильхама Алиева приходится на время проведения Пекинской Олимпиады. И когда азербайджанские спортсмены поднимали флаг нашей страны, президент страны, как и все простые граждане, не скрывал своей радости. Хотел бы затронуть еще один интересный момент. Когда на Пекинской Олимпиаде победили азербайджанские спортсмены, руководитель Китая поздравил с этим президента Азербайджана.

Последовательные победы наших спортсменов исходили также из того, что за них болели лично Президент Ильхам Алиев и его супруга Мехрибан Алиева. Конечно, спортсмен мобилизует все свои силы для того, чтобы возвысить флаг своей страны. И в такой момент поддержка главы государства дает ему еще больше стимула и сил. Президент и первая леди делились победным духом со своей страной.

Особо хотелось бы отметить еще один фактор. Достижения Азербайджана в области спорта, как и в других областях, приобретают продолжительный характер. Решение провести в Азербайджане Первые Европейские игры в достаточной степени подтверждает эту мысль. Это логичный результат внимания и заботы уважаемого Президента Ильхама Алиева и первой леди Мехрибан Алиевой, оказываемых развитию страны.

Важно отметить еще один факт: в советское время Азербайджан был лишен полномочий самостоятельного налаживания связей в сфере культурного сотрудничества или определения приоритетов этих культурных отношений. Как и в случае с другими иностранными государствами, направления в культурном отношении с Китаем диктовались из Центра. Но в 1991 году восстановление Азербайджаном независимости обеспечило возможность выстраивания отношений с Китаем во всех областях, в том числе в сфере культуры.

Хотелось бы затронуть еще один интересный момент. Во время моей работы послом в Китае стал действовать Центр азербайджанской культуры. Посредством этого центра все успехи и достижения, связанные с нашей страной, доводятся до сведения общественности Китая. Оперетта нашего гениального композитора Узеира Гаджибейли «Аршин мал алан» была представлена зрителям на китайском языке. Также в память об общенациональном лидере Гейдаре Алиеве были выпущены две марки.

В Китае проводятся мероприятия, связанные с годовщиной таких трагедий, как 20 Января и Ходжалинский геноцид, доводятся до сведения общественности зверства армян, совершенные против азербайджанского народа. Не случайно, что культурный центр называется «Шуша», потому что Шуша, являющаяся нашей исторической землей, оккупирована в результате насильственной политики Армении против Азербайджана.

В газете «Ежедневные новости Синьхуа», принадлежащей ИА «Синьхуа», об Азербайджане было написано следующее: «Азербайджан – это страна, в которой уважают культуру. Мы давно наслышаны об этом… Бакинцы относятся к Китаю с глубоким уважением».

Все это является высокой оценкой, данной Китаем азербайджанскому народу, азербайджанскому государству.

Китай – потенциал динамичности и современности

На современном этапе Китайская Народная Республика, обладая большим потенциалом, применяя самые современные технологии, прогрессирует с большой скоростью. Сегодня Китайская национальная нефтяная корпорация, а также другие китайские компании активно участвуют в освоении запасов углеводородов Азербайджана. В эту отрасль делаются огромные инвестиции. С участием китайских компаний увеличивается добыча нефти. Важность данной сферы подчеркнул визит в июле 2004 года в Азербайджан делегации во главе с вице-президентом Китайской национальной нефтяной корпорации Чжоу Цзипином.

Визит Президента Азербайджана Ильхама Алиева в Китай был оценен председателем КНР Ху Цзиньтао как важное событие в истории международных отношений. Эта поездка открыла новую страницу в политической, экономической и культурной областях, в отношениях двух стран.

Важным шагом, предпринятым в рамках официального визита, стало подписание протокола о сотрудничестве в области культуры и искусства между Министерством культуры и туризма Азербайджана и Министерством культуры Китая в период с 2005 по 2009 год.

В ходе визита в форуме, проведенном при поддержке Министерства торговли Китая, Министерства экономического развития Азербайджана и при организационной поддержке посла нашей страны в Китае, приняли участие представители 40 фирм нашей страны и до 400 компаний Китая.

На форуме были обсуждены вопросы расширения сотрудничества в области создания с помощью китайских технологий предприятий по производству кабелей стеклоподъемника, компьютеров, мобильного бурового оборудования для нефтяной промышленности, контейнеров и упаковочных материалов для использования в сельском хозяйстве, текстильной, обувной промышленности.

В рамках визита Президент Азербайджана Ильхам Алиев ознакомился с Великой Китайской стеной, посетил Шанхай и побывал на знаменитой телебашне и в Шанхайском музее планирования.

Как в период моей работы в Китае послом, так и сегодня азербайджано-китайские отношения в различных областях развива-

ются стабильно. Успешное сотрудничество между двумя странами в рамках международных организаций создает благодатную почву для укрепления культурных, экономических и политических связей.

Настоящее время является периодом плодотворного сотрудничества между Азербайджаном и Китаем. В такой важной работе, как сближение двух стран, в полной мере используются возможности культурного сотрудничества.

Таким образом, в результате сбалансированной внешней политики Азербайджанской Республики была создана и защищена атмосфера, обеспечивающая безопасное и счастливое будущее азербайджанского народа, укрепляющая позиции Азербайджана в мировом масштабе, а также достигнуты цели превращения его в значимую страну Каспийско-Кавказского региона.

Китай глазами экономиста

Профессор Зияд Алиаббас оглу Самедзаде - действительный член Национальной академии наук Азербайджанской Республики, доктор экономических наук.

Родился в селе Бузовна города Баку 25 июня 1940 г. Окончил с отличием факультет экономики Азербайджанского государственного университета в 1961 году.

В 1971 г. защитил диссертацию на соискание ученой степени доктора экономических наук.

В 1977 году утвержден в ученом звании профессора.

В 1980 г. избирается членом-корреспондентом, а в 1989 г. - действительным членом (академиком) Национальной академии наук Азербайджана.

В 1983-1993 гг. - руководитель экономического отдела ЦК, первый заместитель председателя Верховного Совета Азербайджанской Республики, первый заместитель премьер-министра, председатель Государственного комитета плановой экономики, национальный координатор по Азербайджану в программах ТАСИС и ТРАСЕКА.

Внес значительный вклад в развитие концепции экономической независимости и в подготовку соответствующих законопроектов в течение 1987-1991 годов.

Автор более 500 статей и многочисленных монографий по вопросам экономического развития, структуры, демографии, занятости, регионального развития, эффективности и проблемам рыночной экономики. Наиболее знакомы специалистам - «Мировая экономика: экономическое чудо Китая», 2001 г., «Daglıq Qarabag: Naməlut Həqiqətlər» («Нагорный Карабах: неизвестная правда»), «Экономика Азербайджана за полвека: новые реалии и перспективы» (на русском языке), 2004 г., «Китай в глобальной экономике» (на азербайджанском и русском языках), 2009 г.

Председатель Азербайджанского союза экономистов, вице-президент Международного союза по экономике. В 1999 году Зияд Самедзаде основал газету «Iqtisadiyyat», которая сегодня регулярно освещает события отечественной и мировой экономики.

В настоящее время академик Зияд Алиаббас оглу Самедзаде является председателем комитета по экономической политике Милли Меджлиса (парламента Азербайджанской Республики) и вносит активный вклад в укрепление экономического законодательства, совершенствование системы бюджетирования и реализацию всей стратегии экономического развития Азербайджана.

«Пробуждение Желтого дракона»

Не претендуя на раскрытие причин экономического роста в Китае, я хотел бы привлечь внимание к самому факту беспрецедентно быстрого и до сих пор почти во всех смыслах очень успешного китайского развития и рассказать о том, что увидел в Китае в ходе своих визитов, и что меня особенно поразило. Экономические факторы - открытость экономики, сильные институты, макроэкономическая стабильность,

экспортно-ориентированная промышленная политика - лишь отчасти объясняют головокружительный успех Китая. Большое значение, видимо, имеют и неэкономические, культурно-исторические факторы.

Мировая практика показывает, что для сближения государств и народов крайне важно живое общение. Причем не только на уровне политического руководства, но и на всех остальных. Не случайно ведь в народе говорят: «Лучше один раз увидеть, чем сто раз услышать». Каждый раз, бывая в зарубежной поездке, я убеждался в верности этих слов.

Посещения Китайской Народной Республики в 1993, 2000, 2002 и 2010 гг. позволили мне прийти к некоторым заключениям относительно пути стремительного развития этой страны за немногим более 30 лет, углубить свои исследования и выводы, заставляя переосмыслить многие вопросы, касающиеся моделей экономического развития. При первом же моем посещении КНР (в 1993 г.) я был поражен масштабами преобразований, и с того времени китайский опыт реформ стал составной частью моей научной деятельности.

После моих многочисленных визитов в эту страну мною были подготовлены и изданы три книги («Экономическое чудо Китая», «Китай в глобальной мировой экономике» на русском и азербайджанском языках), более десятка статей об экономике Китая, издан специальный выпуск газеты Iqtisadiyyat, посвященный 55-летнему юбилею КНР. В данных работах рассматривались успехи КНР в сфере экономики и определялись реальные возможности использования опыта этой великой и прекрасной страны.

Встречи, проведенные с китайскими друзьями, ознакомление с работой предприятий, посещение государственных учреждений помогли мне ознакомиться с экономической политикой КНР и сыграли существенную роль в работе над моими трудами. Должен упомянуть, что всегда ощущал искреннее радушие, гостеприимство и доброжелательность китайских друзей.

С чувством глубокого удовлетворения отмечу, что в апреле 2001 года в Баку с большим успехом прошла международная научно-теоретическая конференция «Переход от планового хозяйства к рыночной экономике и модели экономического развития», организаторами которой были Союз экономистов Азербайджана, Посольство

КНР в Азербайджане и Институт народной дипломатии КНР. Эта конференция широко освещалась средствами массовой информации и вызвала огромный интерес у специалистов. Хочу также отметить конференцию, посвященную столетию Дэн Сяопина, проведенную по инициативе азербайджанских и китайских ученых-экономистов, где обсуждался самый широкий спектр вопросов углубления двусторонних связей.

Сегодня экономика Китайской Народной Республики - вторая экономика в мире по объему ВВП (с 2010 года, до этого с 1968 года таковой числилась Япония). Китай в начале XXI века является мировой индустриальной сверхдержавой, а также космической и ядерной державой - он лидирует в мире по добыче угля, железных, марганцевых, свинцово-цинковых, сурьмяных и вольфрамовых руд, а также древесины. В Китае крупнейшая в мире сеть скоростных и высокоскоростных железных дорог, превышающая таковые в Японии и Европе вместе взятые. Китай обладает одной из важнейших мировых валют. Имеет половину мировых валютных резервов. Объем инвестиций в основные фонды Китая в 2012 году достиг 5,81 трлн. долларов. Инвестиции в сектор сельского хозяйства в прошлом году выросли на 32,2% - до 145 млрд. долларов. Капиталовложения в промышленную отрасль достигли 2,55 трлн. долларов. Приток капитала в сферу услуг вырос в 2012 году до 3,17 трлн. долларов. Такими же высокими темпами решаются вопросы социального развития.

Что явилось движущей силой феноменальных достижений Китая? Что составляло основу осуществленных экономических реформ? Какие позиции в ближайшем будущем может занять Китай в глобализирующемся мире? В данной статье хотелось бы поделиться с читателями своими ответами на эти и другие вопросы.

Проезжая по центральным улицам Пекина, Шанхая, Шэньчженя и практически любого крупного или среднего по китайским меркам города, можно увидеть результаты политики «реформ и открытости». Шикарные отели, стеклянные небоскребы, многоэтажные офисные и административные здания стоят или строятся вдоль многополосных качественных дорог с невообразимыми развязками, мостами и эстакадами, по которым медленно движется масса современных автомобилей и двухэтажных автобусов. Весь Китай похож на большую строй-

императорский сарай Гугун

ку. Малые провинциальные города застраиваются вслед за средними и крупными, их всех соединяет уникальная транспортная инфраструктура (скоростные автомобильные и железные дороги, новые аэропорты).

Символом китайского экономического прорыва является гигантский и постоянно растущий ВВП. В 2012 г. он составил 8,28 трлн. долларов США, и это второй показатель в мире после США. На протяжении более десяти лет его среднегодовой прирост составлял 8-10%. Такой экономический успех вызывает главный вопрос и параллели у большинства людей с советским прошлым: как при политическом сходстве Китая с бывшим Советским Союзом в одном случае произошло экономическое чудо, в другом - нет? Как государственное планирование экономики, административное управление госсобственностью и крупными госпредприятиями может привести к столь разным результатам?

Зачем Китаю понадобился остальной мир? Казалось бы, страна с населением свыше миллиарда человек должна быть более других предрасположена к самообеспечению. Но в 1978 году у Китая все еще была крошечная экономика — меньше, чем у Бельгии, — и реформаторы смекнули, что выход в свет пойдет на пользу. У этого шага было три преимущества. Во-первых, Китай получал доступ на всемирные рынки трудоемких товаров: игрушек, одежды, обуви. Во-вторых, на зара-

ботанную экспортом валюту можно было купить сырье и новые технологии для развития экономики.

Наконец, впустив иностранных инвесторов, китайцы могли бы научиться у них современным методам производства и ведения бизнеса, что крайне важно для страны, десятилетия жившей по коммунистическим принципам. Сегодня Китай - крупнейший производитель большей части товаров потребительской электроники. Там производится свыше половины всей мировой бытовой техники.

Иностранные инвестиции были важнейшим фактором, поддержавшим китайские реформы. Иностранные инвесторы принесли в страну капитал, знания, связи с миром и продолжили начатое реформаторами, составляя конкуренцию местным фирмам и тем самым побуждая их к дальнейшему повышению эффективности.

Обладающий древней историей Китай расположен в восточной части Азии. Территория Китая - 9,6 миллиона квадратных километров. По территории эта страна занимает 3-е место в мире после России и Канады. Занимающая первое место по численности населения (свыше 1,3 млрд. человек) в мире КНР граничит с Россией, Монголией, Афганистаном, Индией, Лаосом, Непалом, Бутаном, Бирмой и Вьетнамом. В административном отношении Китай разделен на 21 провинцию и 5 автономных районов.

Из всех древних цивилизаций лишь китайская достигла развития и избежала тяжелых катаклизмов, завершившихся гибелью. Как известно, «четыре великих открытия» в мире принадлежат Китаю: бумага, книгопечатание, компас и порох.

На протяжении большей части XX века Китай был беднее Камеруна. Когда в 1949 году образовалась Китайская Народная Республика, эта крупнейшая в мире страна была разорена гражданской войной. И Китаю после всего этого удалось добиться самого выдающегося экономического успеха всех времен и народов.

По расчетам экспертов, природные богатства КНР оцениваются более чем в 16,5 триллиона долларов. По этому показателю Китай занимает третье место в мире. Но если принять во внимание численность населения Китая, то на одного человека приходится, по самым скромным оценкам, всего лишь не более 15,1 тысячи долларов природных богатств. Это составляет чуть больше 58 процентов мировых показате-

лей. Считаю, что эти цифры являются условными. С развитием экономики, какими бы ни были этапы подъема или снижения цен на топливные ресурсы, в отдельной перспективе оценка природных ресурсов будет осуществлена по другим критериям. Страна занимает второе место в мире по потреблению нефти и третье место - по потреблению стали. Несмотря на ограниченность ресурсной базы (нефти и газа), экономическое развитие КНР еще долгие годы будет высоким относительно других стран мира.

Одна из принципиальных особенностей экономического развития Китая заключается в том, что реформы в экономике не предусматривали аналогичных изменений политической системы. Напротив, повышая свое влияние в качестве партии, Коммунистическая партия уделяла особое внимание экономическому прогрессу Китая, идеологическому обеспечению процесса реформ.

Они не нанесли морального удара по старшему поколению, а в процессе реформ использовали не высокопарные лозунги, напротив, искусно применяли вытекающие из реалий идеологические формы и методы, позволяющие воспользоваться преимуществами слияния социалистической и рыночной экономик.

Архитектор китайских реформ Дэн Сяопин считал, что Коммунистическая партия Китая как двигатель исторического развития должна отказаться от классовой борьбы и выдвинуть на передний план создание и поддержку консенсуса в обществе. В этой связи Коммунистическая партия Китая внесла множество качественных изменений в свою идейно-теоретическую платформу.

В Китае реформы начались с сел, что противоречило рекомендациям Запада, но это был правильный шаг. Положение в китайских селах оставалось очень тяжелым. В конце 1970-х они были настолько отсталыми, что не могли быть сырьевой базой для развития промышленности. В городах продовольственные товары выдавались по талонам. А доходы 250 миллионов сельских жителей оставались ниже официального уровня бедности. Поэтому Коммунистическая партия Китая решила начать внедрение рыночных отношений именно с аграрного сектора.

Часто задают вопрос: почему в Китае не было падения производства во время рыночных реформ, как это произошло в России, СНГ,

восточноевропейских странах? На эту тему написано множество статей и книг, но у исследователей до сих пор нет единого мнения. Китай был первой плановой экономикой, запустившей рыночные реформы (не считая советской НЭП), – на 10 лет раньше, чем восточноевропейские страны и СССР. Результаты были поразительными: производство зерна благодаря переходу от коммун к семейному подряду и разрешению продавать сверхплановую продукцию по рыночным ценам возросло вдвое за неполные 10 лет, доля инвестиций в ВВП поднялась до более 40%, темпы роста - до 10%. Опыт бывшего СССР, где производство падало почти 10 лет и упало, грубым счетом, вдвое, заставил многое переосмыслить.

По моему мнению, успех реформ в Китае определяется уникальным сочетанием трех непременных факторов роста – свободного рынка, эффективного государства и правильной макроэкономической (низкая инфляция) и промышленной политики (поддержка экспортно-ориентированных отраслей). В СНГ в 1990-е годы, как и в докоммунистическом Китае, был рынок, но не было ни сильных институтов, ни экспортной ориентации; в СССР после свертывания НЭП в 1929 году и в коммунистическом Китае до начала рыночных реформ были сильные институты, но не было рынка.

Экономическое развитие Китая в целом основывается на разумной, не имеющей аналогов в мире модели развития. Сегодня Китай занимает достойное место среди стран со стремительно развивающейся научной сферой, и это является одним из мощных гарантов экономической безопасности страны.

Китайские специалисты считают, что, если бы их страна последовала примеру новых независимых государств, особенно России, образовавшихся после распада СССР, страна откатилась бы назад в своем экономическом развитии, и ее положение сегодня было бы намного хуже, чем в некоторых постсоветских республиках, многих слаборазвитых странах. Именно при поддержке государства в процессе реформ открылись десятки миллионов новых рабочих мест. Не стоит даже говорить, насколько важен для Китая фактор занятости.

Китайские реформы еще раз подтвердили истину: успех преобразований зависит не от частной собственности, а от конкуренции.

Поэтапное проведение реформ, провозглашенных Дэн Сяопином,

современные дороги Китая

принятие правительством предусмотрительной, а не радикальной позиции, до недавнего времени оставались не понятными для иностранцев. В первое время многие зарубежные эксперты относились к китайским реформам с сарказмом. Выбранный Китаем путь они считали бесперспективным. Однако реальность опровергла все сомнения.

В отношении к приватизации Дэн Сяопин и правительство заняли очень разумную позицию. Перед глазами результаты опыта России и ряда стран СНГ - разорение сотен предприятий с их последующей приватизацией не соответствует истинной сути реформ, социальным требованиям и политической морали.

Государственный сектор в экономике Китая характеризуется высокой эффективностью, прибыльностью и самоокупаемостью. Примечательно, что более 20 китайских государственных предприятий входит в число 500 крупнейших транснациональных корпораций мира. Госсектор Китая представлен в основном в таких стратегических отраслях, как нефтехимическая, газовая, угольная, энергетическая, цветная ме-

таллургия, космическая и пр. Удивительно, но в Китае всего чуть более 100 полностью принадлежащих центральным властям холдингов. Правда, в их состав могут входить десятки дочерних предприятий, также имеются еще десятки госпредприятий, подчиняющихся руководству провинций и городов.

Но, тем не менее, при масштабах Китая поражает столь незначительное количество предприятий, полностью принадлежащих государству. Кроме того, государство еще владеет частью акций ряда предприятий. Но в большинстве из них роль государства сводится к получению дивидендов, а контроль над деятельностью осуществляют другие акционеры и правление. Высокая эффективность деятельности госпредприятий Китая - результат их реформирования.

В основном негосударственный сектор Китая представлен малым и средним бизнесом, который обеспечивает 60% ВВП, а также 60% экспорта страны. Путешествие в переулки китайских городов подтверждает главенство малого бизнеса. Множество маленьких кафе, ресторанов, парикмахерских, магазинов, складов, мастерских по ремонту обуви, изготовлению ключей, ранее скрывающихся в тени небоскребов, теперь постепенно перебираются в них, занимая этажи и целые здания.

В целом вызывает интерес отношение государства к частным предпринимателям. В разгар мирового финансово-экономического кризиса в 2009-2010 гг. именно малый бизнес получил основную господдержку: были снижены налоги, отменен ряд административных сборов, предоставлены льготные кредиты.

Малый бизнес покрывает практически всю сферу услуг Китая. В целом в КНР услуги составляют 40% ВВП, промышленность - 47%, сельское хозяйство - 13%. С учетом динамичного развития малого бизнеса планируется, что сфера услуг Китая к 2020 г. превысит 50% ВВП. В промышленности Китая также многое принадлежит частному, но крупному сектору. Мировую известность получили такие частные китайские компании, как Huawei, Lenovo, ZTE. В целом Китай в последние годы стал мировым лидером по производству и потреблению многих ключевых товаров.

Начавшаяся в Китае 30 лет назад и продолжающаяся сегодня структурная, инвестиционная политика отличается своим разнообразием и масштабами. В настоящее время Китай вкладывает в экономи-

ку страны больше капитала, чем США и Россия. По прогнозам, в 2015 году этот показатель в 4 раза превысит показатели США. Строятся новые заводы, производства, налаживается социальная инфраструктура, основанная на современной технике и технологии.

Суть идеологии политики «открытых дверей», проводимой в этой сфере, предоставляет выход на мировой рынок с сохранением национальных интересов, укрепление позиций государства в глобализирующейся экономике.

Наибольший интерес у нас обычно вызывает тот путь, который прошли китайские банки за последние годы. Если раньше они представляли собой неэффективные финансовые учреждения, административно распределяющие ресурсы на госпрограммы, с 40% «плохих» (просроченных) кредитов в своих портфелях, то теперь большинство из них - это современные, крупнейшие в мире банки, выпустившие свои акции на мировых биржах, соответствующие международным стандартам, с профессиональным коллективом работников, получивших лучшее западное образование, с долей «плохих кредитов» менее 5%.

Для достижения такого результата в конце 1990-х гг. в Китае была проведена банковская реформа. Например, в 1999-2000 гг. Народный банк и Минфин Китая создали при каждом крупном китайском банке государственные компании по управлению активами, которым за несколько лет были переданы все «плохие» кредиты (на общую сумму более 400 млрд. долл.). Кроме того, капитал каждого из крупных банков был увеличен за счет валютных резервов страны примерно на 1,2 млрд. долларов. Все это позволило им к 2004 году очистить свои балансы и уже в 2006 году привлечь в качестве стратегических инвесторов известные мировые банки (Bank of America, Goldman Sachs), в 2005-2012 гг. - выйти на мировые биржи для привлечения иностранного капитала.

И сегодня банковская система Китая работает устойчиво, имеет четкую стратегию по экономической безопасности, финансовой стабильности. КНР уже на протяжении 25 лет лидирует среди развивающихся стран по объему ежегодно привлекаемых иностранных инвестиций. С 2001 г. ежегодный приток прямых иностранных инвестиций в страну превышает 50 млрд. долл., с 2007 г. - 70 млрд. долл., с 2012 г. - 100

млрд. долл. Сложно назвать главную причину инвестиционной привлекательности Китая. Их много, и все они дополняют друг друга, соответствуют конкретному времени и ситуации и создают в стране уникальный инвестиционный климат.

Главное условие китайского успеха – умелое сотрудничество государства с бизнесом. Можно считать успешными и будущие перспективы сотрудничества Китая со многими странами, как по соседству, так и во всем мире.

Свидетелями этого процесса становятся и многие зарубежные бизнесмены, сотрудничающие с Китаем: динамичный рост китайского рынка, создание обоснованной аналитической подготовки и укрепление развитой маркетинговой инфраструктуры повышают требовательность к производителям.

Китайские эксперты утверждают: рынок, не имеющий никакого идеологического содержания, носит универсальный мировой характер, и переход к нему не означает для китайского правительства ни смены пути общественного развития, ни руководства какой-либо зарубежной модели. Если китайское правительство берет на вооружение опыт других стран, это вовсе не означает, что та страна более цивилизованна, более демократична, это свидетельствует лишь о том, что использование того или иного предложения, той или иной идеи эффективно и целесообразно с учетом национальных интересов.

В целом вопрос вмешательства государства в экономику будет актуален и в близком, и в далеком будущем, в развитых и развивающихся странах, в том числе и в Китае. Наглядное свидетельство этому - последний мировой глобальный экономический кризис. Китай вышел из этого кризиса с меньшими потерями, потому что государство сумело успешно использовать эффективные механизмы регулирования.

При каждом посещении Китая я видел, как быстро меняется предпринимательская среда, улучшаются отношения между государством и бизнесом. Китайские специалисты говорили мне: «Мы не делаем ничего необычного, работаем по принципам, берем на вооружение те мировые стандарты, которые отвечают интересам нашего народа и государства».

Во время бесед с китайскими специалистами мы всесторонне обсуждали мировой опыт, демографическое развитие, трудности, с ко-

торыми сталкиваются города, реализацию программ, направленных на разрешение этих проблем. Отмечу и то, что наши рассуждения по многим вопросам, связанным с проблемами урбанизации, совпадали. Опыт Китая, соседних с ним стран показывает, что в XXI веке фактор урбанизации превратится в мощный фактор динамичного развития. Поэтому государство в решении проблем урбанизации, я бы сказал, в политике урбанизации считает важным принять активное участие. Китайских экспертов, управленческие структуры беспокоят такие задачи, как создание в городах соответствующих условий для жизни, определение оптимальной грани их экономического потенциала, увязка их с экологическими проблемами, транспортными потоками.

Китайцы тоже хорошо понимают, что обеспечить экономическую безопасность можно только за счет внутренних резервов. Они прекрасно знают, что ни одно государство не возьмет на себя функции обеспечения продовольственной безопасности этой гигантской страны, в случае же предпринятия такой попытки все усилия будут обречены на неудачу. Потому одним из самых эффективных результатов реформ за 30 лет стали создание в стране изобилия продуктов и обеспечение продовольственной безопасности.

Безусловно, в развитии Китая еще немало проблем, ожидающих своего решения. Китайское правительство все это понимает и разрабатывает соответствующие программы для их преодоления. Это проблемы, связанные с дифференциацией доходов, сбалансированностью развития регионов, экологией и др. Однако непреложная истина состоит в том, что Китай в результате успешных реформ смог обеспечить безопасность и стабильное развитие, значительно укрепил позиции гигантской страны в экономике и политической жизни глобализирующегося мира, стал активно противостоять международному терроризму.

В начале 2008 года Китай еще раз доказал, что его экономика развивается и меньше подвержена риску, чем многие страны Запада, России. Конечно, свое влияние оказывают и глобальные экономические процессы. Наряду с этим надо отметить, что если в этот период фондовые рынки других стран Азии переживали взлеты и падения в результате мировых финансовых потрясений, действий Федеральной резервной системы США, то надо естественно воспринимать и столкновение такой гигантской страны, как Китай, с чрезвычайными ситуациями.

Ныне в мире есть страны, в которых размер подушевого внешнего долга намного превышает объем подушевого валового продукта. Существование этой тенденции на протяжении долгого периода может обернуться полной зависимостью страны от зарубежного капитала, явится катализатором в потере независимости.

За последние 30 лет Китай добился внушительных достижений в экономике и укреплении военного потенциала, что было бы невозможно без взятия в долг. Однако китайское правительство проводит в жизнь продуманные меры, позволяющие эффективно использовать долги для развития экономики на основе современных технологий.

Важным налоговым магнитом, притягивающим иностранных инвесторов в Китай, стали специальные экономические зоны (СЭЗ).

Результаты, достигнутые ими, впечатляют весь мир. Китайское правительство, оценившее стратегию развития особых экономических зон как основное направление для их нормальной деятельности, сформировало правовую базу, финансово-налоговый, таможенный и другие механизмы.

Несмотря на то, что особые экономические зоны подчиняются правительству, они имеют форму свободного управления. Решающий фактор их развития - привлечение иностранного капитала. Принципиальная особенность в том, что рожденные путем использования иностранного капитала предприятия служат экспорту. Особые экономические зоны в своей деятельности имеют возможность пользоваться в той же степени юридическими правами, что и города, находящиеся в подчинении области или центра.

Одна из целей создания особых экономических зон - возможность полного использования их удобного географического положения. Отмеченная цель достигается путем проведения в жизнь политики уступок в деле укрепления технико-экономического сотрудничества с другими странами и с привлечением иностранного капитала в больших объемах, импорта, ввода передовых технологий, расширения экспорта, поступления валюты и увеличения накоплений. Особые экономические зоны в то же время открывают возможности широкого использования достижений мировой науки, преимуществ мирового рынка. Самое интересное, что здесь создаются все условия для эффективного использования иностранного капитала без вреда для интересов государства.

Всего в стране создано более сотни СЭЗ, включающих особые экономические районы, экспортно-производственные зоны, индустриальные парки, зоны беспошлинной торговли, зоны приграничного сотрудничества и т.д. Наиболее известные из них - Шэньчжень, Чжухай, Тяньцзинь, район Пудун в Шанхае, Китайско-Сингапурский индустриальный парк г. Сучжоу. Интересно, что за последние двадцать лет китайские СЭЗ, расположенные в прибрежных восточных и южных провинциях Китая, привлекли 70% всех иностранных инвестиций, пришедших в страну. Во многих китайских СЭЗ до сих пор действуют налоговые каникулы, ставка налога на прибыль составляет 15%, имеются налоговые льготы при инвестировании крупной суммы (например, более 10 млн. долл.) и на длительный срок (более 10 лет), действуют льготы по оплате за землю, воду, электричество. Открывая свое производство в китайской СЭЗ, инвестор фактически сразу получает инфраструктурный пакет с подведенными дорогами, линиями электропередач, водоканалами и т. д. Многие СЭЗ работают по принципу «единого окна», когда в одном зале оперативно можно получить все необходимые разрешения, пройти экспертизу проекта и зарегистрировать компанию.

Китайские СЭЗ интересны еще и тем, что в них часто располагаются предприятия одного производственного цикла, дополняющие друг друга. Благодаря тому, что они находятся в географической близости, сокращаются транспортные расходы, издержки обращения, ускоряется передача технического и управленческого опыта. В результате появились целые города, которые специализируются только на одной операции или в одном промышленном производстве. Например, город Чэнду (провинция Сычуань) является мировым центром по производству модельной женской обуви; город Вэньчжоу (провинция Чжэцзян) - столицей по производству кожаных ремней, а саму провинцию Чжэцзян называют «центром чулочной индустрии»; город Сицяо (провинция Гуандун) стал одним из крупнейших в мире центров текстильного производства и т. д.

Эта же провинция Гуандун известна своими городами - производителями игрушек, бытовой техники, электроприборов.

Во время поездки в Китай я ознакомился с деятельностью ряда экономических зон, в том числе и с Пудунской зоны. Имеющий население свыше 1 миллиона и территорию в 6340,5 тыс. квадратных метров

Шанхай расположен на юго-востоке Китая, на западном берегу Тихого океана. В Китае Шанхай считается колыбелью мировой цивилизации, самым важным экономическим центром страны.

До первой половины 1980-х годов Пудун считался одним из самых бедных районов Китая. Из-за плохого состояния инфраструктуры он не был привлекателен для богатых иностранных предпринимателей. Однако наличие дешевой рабочей силы явилось одним из важных факторов создания здесь особой экономической зоны. 18 апреля 1990 года китайское правительство, приняв решение о будущем развитии Пудуна, отвело ему роль «локомотива» в развитии городов, расположенных вдоль реки Янцзы. В результате проводившихся на протяжении нескольких лет широкомасштабных реформ Пудун превратился с экономической точки зрения в современный благоустроенный район, получив название «золотого ключа» китайской торговли.

Здесь основу экономики составляет промышленность. Составляющие основу несколько участков шанхайской промышленности - машиностроение, электроника, информатика, производство используемых в быту электроприборов и химия - достигли высокой степени развития. Здесь расположена Шанхайская биржа, имеющая территорию в 100 тыс. квадратных метров и состоящая из торговых залов площадью 36.000 квадратных метров и 1608 торговых мест.

Китайское правительство постоянно держит под контролем проводящуюся здесь экономическую политику. Достаточно сказать, что с 1990 года по сей день правительство приняло более 100 регулирующих распоряжений, связанных с Пудуном. Муниципалитет Шанхая и новое руководство провинции усилили защиту интересов бизнесменов и жителей Пудуна. Ныне, в соответствии с международным опытом, ведется большая работа по защите интеллектуальной собственности, организации правовой службы, повышению образования и профессионализма местных жителей.

Можно было бы рассказать и о других экономических зонах, посещенных мною в КНР, но не хотелось бы утомлять читателя излишней информацией.

Естественно, возникает такой вопрос: может ли опыт Китая в области деятельности свободных экономических зон быть интересен для других стран? Вне сомнения, опыт создания Китаем особых экономи-

ческих зон отличается логичностью, системным подходом к решению поставленной задачи, тем, что он привязан к основательному научному подходу и анализу. Правительство прилагает все усилия, чтобы избежать бюрократических проволочек, создать любые условия, благоприятную сферу для нормальной деятельности инвесторов, их высокопроизводительной работы. Во время встреч с вице-мэром Шанхая, а также руководством особой экономической зоны Пудуна, ее специалистами я полностью убедился, что вопрос создания особых экономических зон должен оказаться в центре внимания и в нашей республике.

Важным стимулом привлечения прямых иностранных инвестиций в страну служит огромный внутренний рынок страны, который стал доступен для зарубежных компаний после вступления страны в ВТО. Сегодня Китай - крупнейший в мире потребитель автомобилей, мобильных телефонов, кондиционеров, персональных компьютеров и других товаров, соответственно, он становится и крупнейшим в мире их производителем.

Увеличивающаяся платежеспособность спроса и государственная политика по стимулированию внутреннего потребления создали гигантский внутренний рынок Китая, который продолжает расти.

К числу причин инвестиционной привлекательности Китая также можно отнести низкие издержки производства. Если в 1990-х гг. иностранных инвесторов привлекали в Китае низкая заработная плата работников, а также небольшие расходы на энергетику, охрану труда и окружающей среды, то в 2000-х гг. наряду с относительно низкой зарплатой выросло значение производительности труда.

Примечательно, что Китай не только привлекает иностранные инвестиции, но и размещает свои инвестиции за рубежом. В 2012 г. Китай разместил свои капиталы в зарубежных странах в размере более 60 млрд. долл.

Для инвестирования за рубеж в 2007 г. Народный банк Китая создал специальный инвестиционный фонд в размере 200 млрд. долл. Из этого фонда были направлены средства на покупку американской компании Blackstone Group и банка Morgan Stanley.

Для продвижения прямых китайских инвестиций Китай создает в зарубежных странах промышленные зоны (индустриальные парки). При поддержке правительства Китая китайские компании инвестиру-

ют, как правило, в определенную зарубежную территорию с льготным налогообложением. Такие зоны Китай уже создал в Таиланде, Пакистане, Египте, Нигерии и в других странах.

С началом мирового финансово-экономического кризиса многое изменилось. Китай хоть и менее, чем другие страны, но почувствовал изменение внешнего спроса на свою продукцию. Этот кризис для Китая стал хорошей возможностью изменить ориентацию своей экономики с экспорта на внутреннее потребление. В 2009-2010 гг. власти Китая предприняли ряд мер по стимулированию внутреннего спроса. Главным стал план стимулирования роста китайской экономики, на реализацию которого было выделено 4 трлн. юаней (около 586 млрд. долл.), что составило 20% ВВП Китая и 80% государственных расходов за 2007 год. Почти половина этих средств пошла на финансирование инфраструктурных проектов (строительство железных и автомобильных дорог, аэропортов, электросетей и пр.), остальные — на поддержку сельского хозяйства, развитие экологически чистых технологий, поддержку малообеспеченного населения, развитие науки и инноваций.

Другой мерой стимулирования внутреннего потребления стало распространение потребительских талонов среди малоимущих (пенсионеров, безработных, студентов) на покупку товаров в супермаркетах, посещение ресторанов, туристические поездки.

Популярным среди китайских потребителей является также проведение распродаж товаров по сниженным ценам. Размер скидки может составлять от 20 до 50% первоначальной цены товара. После завершения одной акции распродажи может начаться другая, с иным размером скидок. Для стимулирования потребления периодически снижаются налоги с продаж. Кроме того, в целях стимулирования внутреннего потребления и повышения доступности кредитных ресурсов в период кризиса Народный банк Китая практикует снижение базовой процентной ставки, используемой для расчета ставок по депозитам и кредитам.

В результате предпринятых мер по стимулированию внутреннего потребления современная экономика Китая меняется на глазах и становится все менее похожей на экспортоориентированную.

Глядя на современную экономику Китая, теряешься в догадках, какая она будет завтра. Понимая, что экономическая политика китайских властей в последние годы практически всегда приводила к успешным

результатам, веришь, что сегодняшние планы и приоритеты Китая воплотятся в жизнь в ближайшем будущем.

Исходя из предпринимаемых сегодня мер, можно легко угадать, что завтрашняя экономика Китая будет инновационной. Создание такой экономики - системный и разносторонний процесс. В Китае на протяжении десятилетий шаг за шагом создается инновационная инфраструктура, стимулируется и прививается инновационная деятельность.

Китай – могущественная страна с очень обширным рынком. Естественно, существует необходимость разработать внешнеэкономическую политику, гарантирующую экономическую безопасность страны, а также способствующую развитию в контексте мировых интеграционных процессов. Одним словом, сегодня Китай активно участвует в международных экономических отношениях, в формировании торговой политики в мире. Причем все эти успехи достигнуты без нанесения какого-либо ущерба национально-государственным интересам страны.

Китайцы не отвергают западный опыт, но в то же время не фетишизируют его, оценивают этот опыт с позиции национальных интересов и потому уверенно и динамично развиваются, занимая всевозрастающую роль в мировом экономическом развитии и политике.

Китай - необычная страна и неоднозначная. И о ней трудно рассказать в одном конкретном очерке. Но самое главное впечатление, которое не покидало меня ни на один день, пока я находился в Китае, - это динамично развивающаяся, очень трудолюбивая и уверенная в своем светлом будущем страна.

Большая честь быть первым послом Азербайджана в Китае

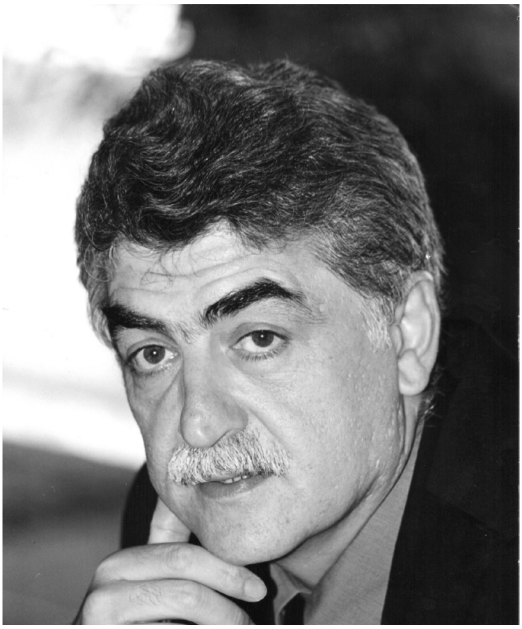

Тамерлан Эльмар оглу Гараев родился в 1952 году.

В 1973 году окончил юридический факультет Азербайджанского государственного университета, а в 1980 году – аспирантуру при Институте философии и права Академии наук Азербайджана.

С 1973 по 1978 год работал в органах прокуратуры.

С 1978 по 1993 год - преподаватель, доцент, заместитель декана юридического факультета Азербайджанского государственного университета.

С 1988 по 1991 год - член Народного фронта Азербайджана.

В 1990 и 1991 годах - председатель меджлиса Народного фронта.

В 1990 году избран депутатом Верховного Совета Азербайджана.

В 1991 году - заместитель председателя Верховного Совета Азербайджана.

С 1992 года - первый заместитель председателя Милли Меджлиса (парламента) Азербайджанской Республики.

В 1993 году назначен послом в Китайскую Народную Республику.

В 2004 году назначен послом в Республику Индия. Одновременно являлся послом в Народной Республике Бангладеш, Федеративной Демократической Республике Непал, Демократической Социалистической Республике Шри-Ланка, Мальдивской Республике.

В 2011 году назначен послом в Республику Индонезия. Одновременно является послом в Республике Сингапур, Республике Филиппины и Демократической Республике Восточный Тимор.

Имеет ранг Чрезвычайного и Полномочного Посла, ученую степень доктора юридических наук.

Женат, имеет двух сыновей.

Из депутатов в послы

Мне выпала большая честь стать первым Чрезвычайным и Полномочным Послом Азербайджанской Республики в Китайской Народной Республике. Я открывал там посольство Азербайджана, над

вручение верительной грамоты председателю КНР Цзянь Цземиню

которым впервые в Поднебесной взвился наш трехцветный флаг, а парадную дверь украсил наш национальный герб.

Пребывал я на этом посту довольно долго, почти 8 лет, и когда недавно меня попросили поделиться своими воспоминаниями о Китае, я испытал большое затруднение. Больно много накопилось таких воспоминаний. Я решил передать вкратце наиболее яркие из них.

Прибыл я в Пекин в декабре 1993 года, а уже в январе следующего года вручил верительные грамоты председателю КНР господину Цзян Цзэминю. Вручение прошло в торжественной обстановке, после чего я был приглашен на личную беседу с господином председателем. После взаимных официальных приветствий посредством переводчика обнаружилось, что господин Цзян Цзэминь неплохо владеет русским языком, что серьезно облегчило наше дальнейшее общение. Вопреки требованиям протокола, согласно которым на подобные беседы отпускается не более 15 минут, наш диалог продлился почти час.

Председателя интересовали как история Азербайджана, так и сложившаяся ситуация в республике, но предметом его особого интереса были события, предшествовавшие распаду СССР. Я постарался ответить на все его вопросы, при этом особо оговорив, что это мое субъективное видение. Угощая меня ароматным китайским чаем и сладостями, господин Цзян Цзэминь заметил, что наши оценки затронутых событий в целом совпадают, и шутя заявил, что внешне я напоминаю ему Сталина. И впоследствии во время наших встреч на различных мероприятиях он проявлял ко мне особое внимание и неизменно обращался ко мне с улыбкой, называя меня «товарищ Сталин». С его подачи это прозвище закрепилось за мной на долгие годы пребывания в Китае.

Хочу особо отметить, что господин Цзян Цзэминь оставил в моей памяти неизгладимое впечатление о себе. Выдающийся идеолог, технарь и политик, он стоял у руля страны в самый ответственный период, когда закладывался фундамент тех поразительных перемен, которые мы и наблюдаем сегодня.

В этот же день в правительственной резиденции в мою честь был дан ужин, на котором на правах хозяина выступал заместитель министра иностранных дел господин Дай Бинго, который буквально в этот

беседа с председателем Цзянь Цземинем

же день был назначен на этот пост. Когда он сообщил, что это первое мероприятие, где он участвует в новом статусе, я пошутил, что это я принес ему удачу. Поддержав шутку, он заявил, что согласен с этим и отныне считает себя моим должником. Я в том же тоне продолжил, что рука у меня легкая и дружба со мной принесет ему, по крайней мере, быстрый карьерный рост. Мы действительно подружились с ним. И действительно, за относительно короткое время он сделал блистательную карьеру. В настоящее время господин Дай Бинго является одним из руководителей страны, занимая должность члена Государственного совета КНР.

И его, и заменившего его на посту заместителя министра иностранных дел господина Чжан Дэгуана я вспоминаю с особой теплотой и признательностью за ту поддержку и помощь, которые они оказывали мне, даже когда мои просьбы к ним выходили за рамки их полномочий. Кстати, я имел удовольствие встречаться с ними и в последующие годы, когда уже был послом в Индии или в Индонезии, и убедился, что наша дружба и взаимная симпатия сохранились, как и прежде.

Должен заметить, что такое внимательное отношение со стороны руководства Министерства иностранных дел КНР проявлялось не только к моей персоне. МИД Китая делал все, чтобы максимально облегчить условия пребывания зарубежных дипломатов в стране и выполнения ими своих функций. Посольствам ряда стран, которые по различным причинам временно не были в состоянии обеспечивать содержание своих диппредставительств, китайское правительство совершенно безвозмездно предоставляло помещения под офис и резиденции, престижные автомобили. Дети дипломатов этих стран получали бесплатное среднее и высшее образование.

Помимо этого, по нескольку раз в год все аккредитованные послы и другие дипломаты приглашались в различные провинции Китая на многодневные ознакомительные поездки, как правило, совмещенные с отдыхом. Во время таких поездок группу послов всегда сопровождал один из заместителей министра иностранных дел. Все поездки полностью оплачивались министерством, включая авиабилеты, отели и питание. Даже когда посол в частном порядке по личной инициативе посещал какие-то места с целью просто осмотреть достопримечательности, местная власть оказывала ему максимальные знаки внимания.

Приведу один из таких примеров. Во время поездки в самую южную точку Китая – провинцию Хайнань, расположенную на одноименном острове, в столице провинции – городе Хайкоу во время встречи с губернатором ему доложили, что сегодня день моего рождения. Поздравив меня, он распорядился, чтобы в тот же вечер по этому поводу был организован пышный банкет с концертной программой. А на следующий день в качестве подарка он настоял, чтобы мы с супругой отдохнули несколько дней на юге острова в приморском городе Санья. Доставили нас туда на персональном автомобиле губернатора в сопровождении его помощника, выполнявшего функции гида и переводчика. Развлекая нас в дороге, помощник губернатора поразил нас своим исполнением арий из оперетты великого азербайджанского композитора Узеира Гаджибейли «Аршин мал алан» на китайском языке. Разве забудешь такое?!

В этой связи хочу отметить, что эти арии в исполнении незабвенного певца Рашида Бейбутова чрезвычайно популярны среди старше-

встреча с министром Ли Пеном

го поколения китайского народа. Даже китайские министры и другие высокопоставленные лица на наших встречах неизменно исполняли эти арии и восторгались как музыкой этой оперетты, так и мелодичным голосом Рашида Бейбутова.

Спустя короткое время, после вручения верительных грамот, состоялся визит министра иностранных дел Азербайджана Гасана Гасанова в КНР, в ходе которого он был принят своим коллегой господином Цзян Цзиченем. Г.Гасанов попросил, чтобы я организовал его встречу и с главой правительства КНР. Представители МИД КНР на мое обращение сообщили, что такая встреча не предусмотрена программой визита нашего министра. Не обладая еще достаточными связями в стране, мне пришлось обратиться к послу Пакистана, с которым я успел подружиться и который обладал большим влиянием на правительство страны пребывания, исходя из особых отношений между Пакистаном и КНР. Посол откликнулся на мою просьбу, и на следующий день был организован протокольный визит Г.Гасанова к премьеру Госсовета КНР господину Ли Пену. Сопровождая свое-

го министра, я впервые встретился и познакомился с другим выдающимся руководителем страны - господином Ли Пеном, также много сделавшим для становления и развития современного Китая. Впоследствии я много раз встречался с господином Ли Пеном по различным поводам, и во время бесед он неизменно интересовался развитием ситуации вокруг Нагорного Карабаха. К слову сказать, в 2000 году мы организовали визит господина Ли Пена в Азербайджан и сохранили огромную признательность ему за то, что он в ходе своей данной зарубежной поездки посетил в регионе только Азербайджан и в Баку выступил с серьезным заявлением о том, что отношения с Азербайджаном являются для Китая приоритетными в данном регионе, что КНР однозначно поддерживает территориальную целостность нашей страны, рассматривает Нагорный Карабах в качестве составной части Азербайджанской Республики и выступает за скорейшее восстановление суверенитета нашего государства на всей своей территории.

В марте 1994 года произошло самое значительное событие в истории наших отношений с Китайской Народной Республикой - состоялся визит Президента Азербайджанской Республики в КНР. Причем важно отметить, что это был один из первых официальных визитов Гейдара Алиева за рубеж после его избрания Президентом. Конечно же, в Китае хорошо знали Гейдара Алиева, помнили его как одного из руководителей СССР и старались проявлять к нему подчеркнутое уважение. Воочию это было продемонстрировано во время его встречи с председателем КНР Цзян Цзэминем, когда господин председатель лично стал вносить изменения в программу визита нашего Президента. Он настоял на том, чтобы было организовано посещение Гейдаром Алиевым новой свободной экономической зоны в Шанхае, которая являлась предметом гордости председателя КНР, и о которой он подробно информировал нашего Президента. Присутствовавшие на встрече представители МИД КНР попытались отговорить господина Цзян Цзэминя от этой затеи, сославшись на то, что все руководство Шанхая отбыло в Пекин для участия в заседании ЦК КПК, которое начиналось уже на следующий день. Но председатель КНР в категорической форме велел передать им его указание немедленно вернуться в Шанхай и должным образом оказать гостеприимство Гейдару Алиеву. Я представляю, какой переполох

возник в МИД КНР и в руководстве Шанхая, по крайней мере, бессонная ночь им была гарантирована. Указание председателя было исполнено безукоризненно, и рано утром был предоставлен спецлайнер, которым мы отбыли в Шанхай. Правда, произошел курьезный случай. Некоторые из членов нашей делегации, узнав, что на

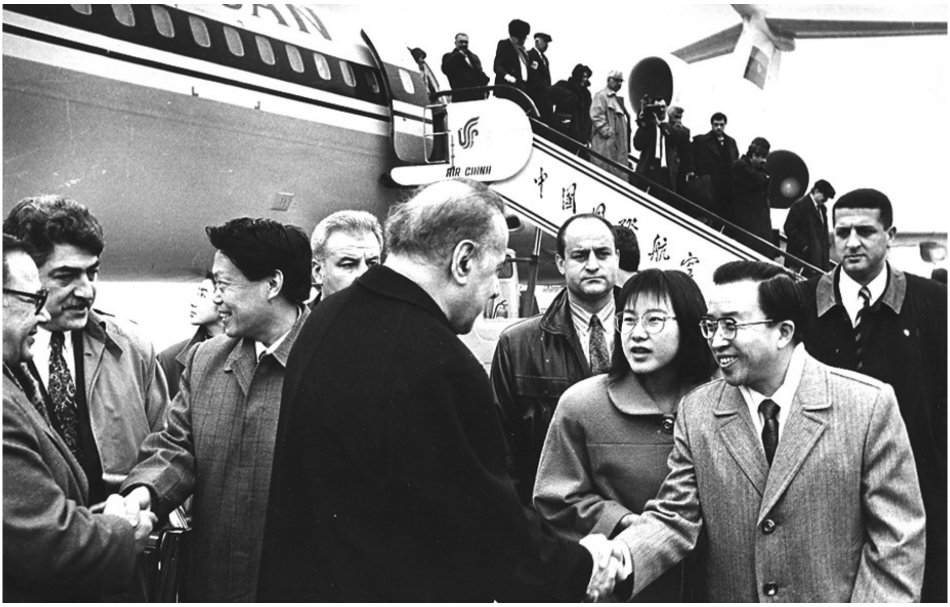

приветствие Гейдара Алива в Пекинском аэропорту заместителем министра иностранных дел КНР Дай Бинго

обратном пути из Шанхая делегация, не заезжая в город, прямо из Пекинского аэропорта отбудет в Баку, поспешили рано утром на рынок за сувенирами и опоздали на рейс. Им пришлось ожидать возвращения делегации из Шанхая и присоединиться уже в процессе отбытия из Пекина на родину. Какой-то «добрый человек» доложил об этом Гейдару Алиеву, но он, по-моему, настолько остался доволен визитом в КНР, и его настроение было настолько приподнятым, что отнесся с юмором к происшедшему, и провинившимся удалось избежать нагоняя. Словом, визит удался. По сути, этот визит заложил основу бурному развитию наших двусторонних отношений как

в политической, так и торгово-экономической и культурной сферах.

В последующие годы были налажены межпарламентские связи. Во главе большой парламентской делегации Китай посетил председатель Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Муртуз Алескеров. В разное время в Пекине с официальными визитами побывали министр иностранных дел Вилаят Гулиев, министр обороны Сафар Абиев, генеральный прокурор Эльдар Гасанов, первый заместитель премьер-министра Эльчин Эфендиев, кстати, сборник рассказов которого был переведен на китайский язык и широко распространен нашим посольством по многим библиотекам страны, а также целый ряд других руководителей министерств и ведомств. Китай также посетили такие видные члены нашей Академии наук, как Азад Мирзаджанзаде, Ариф Мехтиев, Бекир Набиев, Асаф Надиров, поэт Наби Хазри.

Особое внимание уделялось организации в Китае культурных мероприятий. С большим успехом прошли гастроли народной артистки СССР и Азербайджана Зейнаб Ханларовой. Ее буквально не отпускали со сцены. Зная о том, что в зале много послов зарубежных стран, Зейнаб ханум исполнила песни на различных языках народов мира, чем вызвала бурный восторг у публики, которая буквально пустилась в пляс в концертном зале. Узнав о том, что Зейнаб ханум одновременно является депутатом парламента, министр культуры КНР лично посетил прием, который был организован нашим посольством в ее честь. Кстати, там произошел интересный случай. Синхронный перевод всех выступлений на этом мероприятии осуществлялся молодым сотрудником посольства, выпускником и аспирантом Пекинского института китайского языка Эльджаном Габибзаде. Ко мне обратился присутствовавший в качестве гостя посол России И.А.Рогачев, который попросил меня разрешить их спор с министром культуры КНР, предположившим, что переводчик, скорее всего, китаец, так как говорит на китайском без акцента, а иностранцам, как известно, это никогда не удавалось. Я сообщил им, что он азербайджанец. Игорь Алексеевич, будучи выдающимся синологом, прекрасно владеющий китайским языком, дал высочайшую оценку, и этой оценкой можно было гордиться, а господин министр, в свою очередь, с восторгом отметил, что впервые слышит такое чистое произношение китайского языка от человека, не являющегося китайцем. Видимо, добавил он,

азербайджанцы обладают очень тонким слухом и очень музыкальны, и поэтому у нас есть такая блестящая певица, как Зейнаб Ханларова.

В связи с этим хочу поделиться воспоминаниями еще об одном азербайджанце – актере по имени Гафар. Его предки были родом из Баку и в свое время эмигрировали в Южный Азербайджан, а родители впоследствии обосновались в Западной Европе. Гафар родился в Тебризе, вырос и получил образование в Европе. Азербайджанским языком благодаря родителям Гафар владел довольно-таки неплохо, и у нас не было проблем в общении. Он часто посещал наше посольство и считал его родным, хотя и не был гражданином нашей страны. Мы подружились с ним, и на вопрос, чем он тут занят, Гафар рассказал, что еще в юном возрасте, серьезно увлекшись китайским традиционным оперным искусством, переехал в Пекин и, получив здесь соответствующее образование, работает актером в студии учебного заведения, которое он окончил. Ставит и исполняет акробатические части китайской оперы. Как известно, китайская опера представляет собой смесь вокальных партий и танцевальных акробатических номеров. Их исполнение требует высочайшей степени точности и глубокого знания тонкостей китайского искусства, так как каждое движение передает зрителю смысл, понятный только китайцу либо другому, кто постиг эту древнейшую культуру. Мы посещали спектакли с участием Гафара и, видя, каким успехом он пользуется, с гордостью сообщали другим зрителям, что он азербайджанец. Гафар был уникален, так как, насколько мне известно, он был единственным иностранцем – профессиональным актером китайской национальной оперы. С нашей подачи о нем в свое время писали наши газеты и помещали фотоснимки его выступлений на сцене.

Обладающий собственной неповторимой культурой, уходящей своими корнями в глубокую древность, китайский народ всегда отличался стремлением постигать культуру других народов и способностью наслаждаться их искусством. Сердце переполнялось гордостью, когда китайцы замирали перед полотнами Таира Салахова и Саттара Бахлулзаде. На концертных программах Фархада Бадалбейли пекинские слушатели, кстати, большие ценители фортепианного исполнения, отключали набиравшие тогда популярность и служившие признаком успеха и благополучия их обладателей, а потому беспрестан-

мое знакомство с министром национальной обороны КНР генералом Чи Хаотянем

но трезвонившие вне зависимости от места и времени мобильные телефоны, что, поверьте мне как многолетнему посетителю многочисленных музыкальных представлений в Китае, являлось бесспорным проявлением признания мастерства исполнения. Насладиться пением Алима Гасымова специально приезжали любители мугама из далекой Синьцзян-Уйгурской автономии. Мы были свидетелями того, с каким трепетным восторгом слушатели встречали выступление Фидан и Хураман Гасымовых. Это далеко не полный перечень культурных мероприятий, которые мы организовывали в Китае и посредством которых пытались пробудить у китайцев добрые чувства по отношению к нашему народу.

Вместе с тем чувства, которые пробуждало у меня близкое ознакомление с культурой и искусством Китая, порой просто поражали меня.

Поясню на примере. Как-то раз в составе группы послов я побывал в старинном городе Даянь, являющемся памятником Всемирно-

го наследия ЮНЕСКО и расположенном в городском округе Лицзян южно-китайской провинции Юньнань. Город – музей, как наш Ичери шехер. Мы видели там следы от конских копыт на булыжниках, которыми были покрыты дороги в городе, оставленные, по свидетельству местного гида, войсками внука Чингисхана - Хубилай хана, основателя китайской империи Юань.

В один из вечеров пребывания там нас пригласили на представление в местный театр, возраст актеров которого был старше 80 лет. Выступала группа исполнителей на народных струнных инструментах, игра которых сопровождалась поочередным пением. Я не понимал, о чем они поют, но мелодия мне показалась знакомой, какой-то родной. На мгновение я прикрыл глаза, и меня осенило. Да это же почти наш мугам! Мелодия мысленно перенесла меня на родину, в Карабах.

После концерта я задержался в театре и долго беседовал с труппой. Рассказал им о мугаме и о том, как его умели слушать у меня на родине, как правило, прикрыв глаза. Старцы согласились, что только так и надо слушать это пение и инструментальное сопровождение, передаваемое из поколения в поколение уже много веков, ибо это не просто музыка, это своеобразная форма медитации, способ общения с Всевышним.

На прощание я пообещал выслать старцам записи лучших исполнителей мугама. Впоследствии я выполнил свое обещание. А они в свою очередь выслали мне записи своего исполнения.

Вспоминая о встрече с этими чудесными стариками, я невольно задумался об уникальном отношении китайцев к своим близким преклонного возраста. Заботу о них в такой степени мне не приходилось наблюдать нигде, хотя по миру я поездил немало. Гуляя по паркам различных городов Китая в вечернее время, вы можете созерцать довольно трогательную картину: сотни молодых людей после работы вывозят на прогулку в инвалидных колясках своих родителей, более не способных передвигаться самостоятельно.

В связи с этим мне припомнилась одна история, рассказанная в городке Чэндэ, что находится в нескольких часах езды на автомобиле от Пекина. Несколько веков назад там располагалась летняя резиденция императоров Цинской династии. Мать императора Цяньлуна, рьяно

исповедовавшая буддизм, многие годы лелеяла надежду посетить священный для буддистов дворец Потала, расположенный в городе Лхаса на Тибете. Мне удалось там побывать во время путешествия по Тибету, и могу свидетельствовать, что по сей день этот дворец является местом паломничества буддистов из различных частей света. Император понимал, что мать, учитывая ее преклонный возраст, не в состоянии будет одолеть этот далекий и трудный путь. Вместе с тем он не мог отказать матери в исполнении ее мечты. Тогда он принял решение переместить этот дворец из Лхасы в Чэндэ. Конечно, не в буквальном смысле. Просто по его приказу в Чэндэ была воздвигну-

встреча заместителя председателя КНР Ху Цзиньтао с руководителями министерств обороны Азербайджана и КНР

та точная копия дворца Потала, получившая название Путо, или Путоцзунчэн. Его мать была благодарна Цяньлуну за такое проявление сыновней любви и всю оставшуюся жизнь провела в этом дворце в молитвах за счастье и успешное правление своего сына.

Говоря об особом отношении к старшему поколению, я вспоминаю, как престарелых ветеранов партии и правительства приглашали в Пекине на все общенациональные торжества, съезды и заседания, где принимались важнейшие решения для страны. Не способных уже передвигаться самостоятельно доставляли туда на колясках, и всех размещали в первых рядах. С ними советовались, и их мнение, по моим сведениям, играло не последнюю роль при принятии решений.

И дело не только в бережном отношении к представителям старшего поколения. Вообще китайцев отличает заботливое отношение как к членам семьи, так и другим близким, в том числе сослуживцам. Семья у них – основа всего.

Посещая знакомого врача, известного специалиста традиционной китайской медицины, я обратил внимание, что во время приема пациентов он удаляет из помещения всех своих учеников, и ему ассистирует только одна молодая женщина. Я поинтересовался, почему он так поступает, ведь процесс лечения больного - это дополнительная практика для учеников. Он с улыбкой пояснил, что ученикам он передает те знания, которые являются базовыми и общедоступными, а во время приема пациентов он порой применяет методы лечения, которые изобрел сам и держит их в секрете. А как же его ассистент? - спросил я. Высказал предположение, что она, вероятно, его дочь. Нет, ответил он. Свою дочь он не обучает, так как скоро она выйдет замуж и сможет передать его секреты в свою новую, но чужую ему семью. Сын его, продолжил доктор, хотя также является врачом, но практикует в другой области традиционной медицины. Поэтому он обучает своим секретным методам лечения только свою невестку, жену сына, которая ему ассистирует и которая передаст впоследствии эти знания его внуку. Эти знания являются его открытием и его личной собственностью и должны приносить прибыль только его семье. Хотя дочь взрослая и давно уже работает и живет отдельно от них, он продолжает оказывать ей материальную поддержку, и, если понадобится, он всегда будет рад оказать ей материальную поддержку и после ее замужества. Мне осталось только согласиться с его логикой.

В этой связи мне припомнился другой случай... В 1990 году я по приглашению Азербайджанского культурного центра во Франции посетил Париж, где пробыл около 10 дней. Ни у меня, ни у пригласив-

шей меня стороны не было средств на оплату содержания в отеле, а потому меня разместили на квартире французских друзей – пожилой пары. На следующий день утром я обнаружил, что хозяева уже ушли на работу, а в квартире находится молодая женщина, которая занимается уборкой. Во время завтрака выяснилось, что она приходится им дочерью, что она замужем, имеет двоих детей и из-за их малолетнего возраста пока не работает. Но, так как супруг зарабатывает недостаточно, она была вынуждена обратиться за помощью к своим родителям, и они предложили ей работу по уборке их квартиры, за что платят ей положенную зарплату. Неужели, - спросил я, - родители, которые, судя по роскошной квартире в центре Парижа, являются людьми более чем обеспеченными, не могли бы и без того, что она работает на них, оказать ей материальную поддержку? Мой вопрос удивил ее. Она заявила, что уже самостоятельная, и они не должны этого делать, и она благодарна за то, что родители дали ей эту работу, которую могли бы дать профессиональной прислуге. Они так поступили, потому что очень любят ее, так же, как она их, добавила молодая женщина.

Разные нации и разный характер отношений между близкими людьми. Мне по душе китайский пример, хотя, кто его знает, может, со временем и в Китае, как и повсюду, более типичными станут отношения к родным, как в упомянутой французской семье. Не хотелось бы в это верить.

На первых порах пребывания в Китае, уже зная, как китайцы дорожат своей семьей, меня удивляло и даже возмущало то, в какой манере они сообщают постороннему о смерти своих близких. С неизменной улыбкой, как бы между прочим, как будто ничего страшного не произошло. С таким же внешним равнодушием, хотя со словами благодарности, они принимают соболезнования посторонних. Неужели они не переживают утрату? - задавался я вопросом. Лишь спустя годы осознал, что это не так. Смерть близкого человека поражает их, как и любых других людей. Просто у них не принято проявлять свои переживания в присутствии посторонних. Это их горе, и ни с кем разделять его они не собираются, хотя своей радостью делятся охотно. Это качество является характерным для всей нации. Китайский народ в течение своей многовековой истории перенес бесчисленное количество горя и унижений от других. Но они

не обивают чужие пороги, пытаясь плачем и стенаниями вымолить хоть какую-либо реакцию со стороны других наций. Они поступают иначе, стремясь стать сильными, укрепить свое государство, возместить потери и стать счастливыми. Радость от этого является лучшим бальзамом от испытанных в прошлом горестных чувств. И с этим, на мой взгляд, трудно не согласиться.

О трудолюбии китайского народа ходят легенды. Мне бы тоже хотелось поделиться своими воспоминаниями, подтверждающими это распространенное мнение.

Во время одной из своих поездок по Китаю я совместно с коллегами из других посольств побывал в небольшом селе в провинции Хэбэй. К сожалению, название села по прошествии лет стерлось из памяти. Территория, на которой находилось село, представляла собой горно-скалистую местность, на много десятков километров начисто лишенную почвы и водных источников. Село было расположено у подножья горы, на скалистой поверхности которой сельчане вырубили аккуратные многослойные террасы. Эти террасы они покрыли почвой, сотни тонн которой доставили с мест, находящихся за много десятков километров, буквально на себе и на вьючных животных. Для орошения почвы на той же горе они вырубили в скалах огромное водохранилище, где накапливалась дождевая вода. И там они разбили прекрасные сады и огороды, где выращивали чудесные фрукты, чай и овощи. Видели бы вы, с каким радушием сельчане принимали гостей, столы буквально ломились от обилия угощений. Мы не услышали ни одной жалобы на трудности, которые они, безусловно, испытывают в этих суровых условиях. Все выглядели довольными и радостными. И только покидая этот райский уголок, мы обратили внимание на два транспаранта, воздвигнутых при выезде из села, на одном из которых было указано, что в таком-то году их посетил премьер Ли Пен, а другой транспарант гласил: «Дорогой гость! Приезжай к нам еще. Но, если тебя не затруднит, захвати с собой мешочек почвы». К сожалению, мне больше не пришлось туда возвращаться.

Благодаря Министерству иностранных дел КНР, да и по собственной инициативе мне удалось посетить практически все части Китая. Накопилось огромное количество воспоминаний. Но в рамках этой статьи всего не расскажешь. А потому на сей раз ограничусь только тем, что уже изложил.

Интеллигент, познакомивший мир с азербайджанским образованием

Гамлет Исаханлы (Исаев) родился 1 марта 1948 года в Грузии.

В 1965 году окончил среднюю школу с золотой медалью.

В 1970 году окончил с отличием механико-математический факультет Азербайджанского государственного университета (ныне Бакинский государственный университет).

В 1973 году в Московском государственном университете защитил диссертацию на соискание ученой степени кандидата физико-математических наук.

В 1983 году в Институте математики им. В.А. Стеклова Академии наук СССР защитил диссертацию на соискание ученой степени доктора физико-математических наук.

Автор многочисленных статей, а также монографий и учебников по математике, социально-гуманитарным наукам, истории науки и образования, истории литературы, культуры и цивилизаций, теории и истории перевода.

в университете Аньхой с ханум Ху Фенхуой

Поэт, писатель-публицист, переводчик.

Его стихи были переведены на многие языки мира (в том числе и китайский). Учредил университет «Хазар» и «Мировую школу», преобразовав их в дальнейшем в высококачественные научные и образовательные центры.

Один из пяти учредителей, создавших новый центр науки и искусства под названием «Академия Азербайджан».

Общественный деятель.

Великие реки текут с запада на восток

Какие ассоциации вызывает у нас упоминание о Китае? Естественно, это зависит от личности и мировоззрения человека, его образования, места проживания и эпохи, наконец, от степени интереса к Китаю. Что я, школьник-азербайджанец, знал о Китае в годы учебы в средней школе во времена советской власти? То, что Китай – социалистическая страна с самой большой численностью населения. То, что в

Китае находится возведенная в древности очень длинная Великая Китайская стена. То, что Китай – третья в мире страна по площади территории… Но на уроках истории и литературы информация о Китае почти отсутствовала, занятия проводились полностью в духе евроцентризма. А все остальное было пущено на волю случая и особого желания самого человека…

Последующий период моего знакомства с Китаем был более продуктивным. Интерес к таким областям, как история, философия и литература, привел меня в Китай (мысленно), где началось мое знакомство с произведениями китайских мудрецов, особенно Конфуция, с китайской культурой и историей. Основная часть азербайджанского народа тюркоязычная и говорит на азербайджанском языке – одном из тюркских языков. Поэтому история Китая интересовала меня и сама по себе, а также на фоне истории древних тюркских народов. Мне стало ясно, что древнюю историю тюрок невозможно представить без Китая, так же как и историю Китая - без тесных взаимосвязей с соседними народами.

Китай – колыбель не только одной из самых древних культур, но и одной из сохранившихся, продолжающей существовать и по сей день. У Китая своя письменность, кажущаяся европейской и исламской культурам необычной и таинственной, основанная не на звуках, а на символах-иероглифах.

Долгое время экономика Китая являлась самой крупной в мире, конкурировала с золотой эпохой исламского мира, но с великими географическими открытиями и последующей индустриализацией Европы надолго отошла в тень, уступив пальму первенства. Однако начиная с 1980-х годов, последовательно наращивая свою экономическую мощь, оставивший позади одну за другой многие могущественные экономические державы Китай в настоящее время имеет статус второй экономики мира, и первенство его уже не за горами. Мы следим за этой экономической и следующей за ней геополитической гонкой с неослабевающим интересом, словно за Олимпиадой или чемпионатом мира.

Страна с безбрежным как океан людским населением, монолитное государство, сохранившее свою целостность, невзирая ни на какие трудности, с народом, гармонично воплотившим в себе многовековые

традиции и современность, не может не вызывать интереса. Претворяя в жизнь идею «не важно, какого цвета кошка, белая или черная, лишь бы она ловила мышей», сумев по достоинству оценить дуализм «одна страна - две системы», Китай продемонстрировал новый принцип государственности, защитив целостность и мощь страны, предоставив ей экономическую независимость. СССР и Горбачев не смогли этого сделать, и не желавшая предоставить экономическую свободу, следовавшая «новому мышлению», подогревавшая внутренние противоречия политика принесла свои «плоды» в виде распада страны. Конечно, немало проблем и у Китая. Необходимо устранять препятствия и преодолевать сложности на пути экономического, научно-технического и культурного развития. Существующие современные тенденции развития дают основание для оптимизма.

Исторически между Азербайджаном и Китаем существовали связывающие и сближающие их друг с другом нити. Тем не менее, чтобы быть более точным, необходимо дать краткую информацию о государственности Азербайджана. Основная часть азербайджанского народа проживает в Иране. Наряду с независимой Азербайджанской Республикой, азербайджанские тюрки являются основным населением северо-западных областей (также называющихся Азербайджаном) нашего южного соседа.

Являющиеся продолжателями создававших древние тюркские каганаты на севере и северо-западе Китая каспийские тюрки преградили путь распространявшим ислам арабам, превратив Азербайджан в основное поле битвы против них. Гунны и их потомки, а также хазары приняли участие в тюркизации населения Азербайджана. Позднее, в XI веке, волна тюрок-сельджуков, перекинувшихся из Средней Азии на запад и юг, пройдя по югу Каспия, не обошла стороной Кавказ и Азербайджан. Тем самым народы, мигрировавшие с севера Китая, обосновались и в Азербайджане. В средние века Азербайджан являлся составной частью исламской цивилизации. Китай пользовался в исламском мире известностью и славой. Свидетельством тому является изречение: «Хочешь отправиться в Китай за знаниями, не отступай, иди», которое приписывают Пророку Мухаммеду.

В результате нашествия сельджуков образовались новые государства, некоторые из них были созданы предками нынешних азербайд-

жанцев. История Азербайджана и Ирана переплелась, основное население государства, называемого Персией, или Ираном, составляли фарсы и азербайджанские тюрки. В результате превращения ареала проживания азербайджанцев в арену столкновений Ирана, Османской и Российской империй большая часть азербайджанского народа оказалась в Иране, часть из них стала подданной России, другая – Турции (проживали азербайджанцы и в других сопредельных и дальних странах, а ныне живут почти во всех уголках мира).

Созданная азербайджанцами в 1918 году и просуществовавшая почти 2 года (28 мая 1918 – 28 апреля 1920 гг.) Азербайджанская Демократическая Республика была оккупирована большевиками и вошла в состав СССР как Азербайджанская Советская Социалистическая Республика. Это способствовало, хотя и условному, сохранению независимости страны, которую Азербайджанская Республика восстановила после распада государства Советов.

Азербайджан, будучи активным участником, тоже получал большую выгоду от протянувшегося из Китая через Иран, Азербайджан (Южный и Северный), Западную Азию до Европы Шелкового пути, словно лентой опоясавшего Азию. Азербайджанский город Тебриз (находится в нынешнем иранском Азербайджане) был одним из крупнейших экономических и культурных центров, расположенных на Шелковом пути. Археологические раскопки и историко-географические труды свидетельствуют о том, что с древних времен по этому пути в Азербайджан завозились шелковые ткани и изделия. Завоз китайского шелка не уменьшился и после становления и развития производства шелка в Азербайджане, Византии и на Ближнем Востоке, а в средние века, особенно в XII-XIII вв., даже увеличился. Во время археологических раскопок во всех уголках Азербайджана находят фарфоровую посуду, завезенную из Китая. Даже название этой посуды - «чини» - произошло от названия Китая на азербайджанском языке – Чин (эта посуда и ныне называется так же).

***

Упоминание китайской тематики, связанных с Китаем событий, сопоставлений - довольно частое, а иногда даже особое явление в Азер-

байджане в эпоху средневековья. «Китайская красавица», «запах китайской амбры», «белый цвет как символ Китая» - эти выражения не сходили с уст азербайджанских поэтов. Наряду со словом «Чин» они часто употребляли и слово «Хатай» (видоизмененное от «Китай»), нередко не делая различий между ними.

В странах ислама китайские императоры имели титул Fəğfur (baqfur – сын Создателя). На персидском языке это слово также означает фарфор. В поэзии прославлялся «браслет Фагфура». Особо следует отметить, что в средние века в азербайджанской литературе правителей Китая называли также и каганами, иногда не делая различий, и даже отождествляли китайцев с проживавшими в Китае тюрками. В области литературы мы ограничимся обращением к творчеству великого азербайджанского поэта Низами, проявлявшего большой интерес к Китаю и китайской тематике.

Низами Гянджеви (1141-1203) родился, жил и умер в городе Гянджа нынешней Азербайджанской Республики. Созданные Низами на персидском языке и объединенные под общим названием «Хамсе» («Пятерица») пять стихотворных эпическо-лирических произведений, а также традиционные стихотворения занимают особое место в сокровищнице мировой литературы. На мотивы его поэм сочиняли многочисленные произведения на персидском и тюркских (в том числе и азербайджанском) языках самые прославленные поэты. Гете называл Низами одним из семи великих поэтов Востока (Азии). В «Хамсе» Низами слово «Чин» - одно из наиболее часто употребляемых сравнений. Он рассказывает о «Çin nigarxanası», одно из значений которого – «обитель красавиц», а другое – «обитель искусства». Низами вопрошает: «Отправляешься красть (сердца), как китайская красавица», рассказывает о «китайской ткани, на которую не садилась ни единая пылинка», воздает похвалу шлему из китайской стали.

В поэме Низами «Семь красавиц» в одном прекрасном замке («Небо называло его Каабой земли / А вселенная считала китайской весной») на глаза молодому принцу Бахраму попадаются портреты семи красавиц, в которых он влюбляется. Взойдя на престол, он привозит к себе семь царевен из семи стран. Одна из них была дочерью кагана (владыки) Китая. Описывая румийскую деву, Низами употребляет выражение «румийская красавица с китайскою негой». Каждая из красавиц рас-

на площади Тяньаньмэнь

сказывает Бахраму одну легенду. Легенда, рассказанная «узкоглазой» китаянкой, стала настолько знаменита, что в Азербайджане ее проходят в средних школах! В ней говорится о том, как двое молодых людей – Добро и Зло («деяния их соответствовали их именам») отправились в путь. Когда они переходили пустыню, Добро, страдая от жажды, умолял попутчика дать ему глоток воды. Тот оставался глух к его мольбам, а потом предложил «продать ему глаза за воду». Изнывающий, потерявший от жажды рассудок Добро согласился. Но, даже лишив его зрения, Зло не дал страдальцу воды и бросил его в пустыне. Слепого, умирающего от жажды юношу находит отправившаяся за водой курдянка и приводит в дом. Ее отец, изготовив бальзам из лечебных трав, прикладывает его к глазам юноши, и Добро прозревает. Он женится на своей спасительнице. Позже вылечивает тяжело болевших дочерей визиря и падишаха, которых также берет в жены с согласия своей жены. Однажды, будучи уже падишахом, он встречает Зло, но прощает и отпускает его с миром. Но его настигает и убивает отец девушки, спасшей Добро в пустыне.

Последнее произведение Низами из «Хамсе» - поэма «Искендер-наме» - повествует о походах, победах, встречах и беседах идеализированного правителя Македонии Искендера (Александра) с мудрецами и философами. Стремясь донести свои идеи, Низами допускает исторический анахронизм, отправляя Искендера в Азербайджан и Китай, описывая его встречу с тюрками и сражение с русскими (в эпоху Александра Македонского тюрки и русские еще не выходили на арену истории, а сам он не был в Китае), собирает вокруг своего героя живших в различные годы великих философов древности, говорит их устами. Приступая к работе над поэмой, Низами говорит: «Пусть украсится поле шелком китайским». Воспевание девичьей, женской красоты через выражение «китайская красавица» является одним из любимых приемов Низами. Без упоминания Китая не обходится даже описание индийской красавицы: «В Индии китаянка объявилась / Словно газель, мускус хранила она / Гвоздикой питалась в Индии». Преодолев китайскую пустыню и дойдя до конкурирующего с раем края, Искендер «…лишь только узнав этих мест благодать, смог индийскую землю забвенью предать».

Искендер пишет письмо кагану Китая, правителю китайских тюрок, хвалясь захваченными землями и своими победами: «От границ Эфиопии я дошел до Китая». Он сообщает о благом намерении, с которым прибыл сюда: «Хочу белую сирень в Китае посадить». Полагаясь на свою силу, угрожает и читает мораль: «Эй, тюрк китайский, ты выходишь с факелом навстречу буре. Если не встретите меня с почтением, всю землю китайскую сброшу в Китайское море».

Каган отвечает ему с достоинством: «Хитростью и заклинанием не лишить Китай пропитания». Хоть и силен ты, но силу не демонстрируй, потому что «воля Всевышнего сильнее воли правителя». Но все же «лучше мир, чем сражение». Каган советуется с визирем: «Как устранить угрозу, нависшую над Китаем?» Со словами: «Потому привел я войска к границам Китая / Чтобы Туран себе подчинить» Искендер требует от кагана дань за семь лет. Ответ кагана: «Тогда дай мне гарантию, что я проживу 7 лет» приходится Искендеру по душе. Он сообщает кагану, что уступает дань за 6 лет и готов довольствоваться данью всего за один год. Увидев, что каган прибыл с войском, Искендер думает, что тот готовится к сражению. Вспылив, он укоряет китайцев: «Еще не по-

явился на свет ни один турок без коварства… Как правы были древние, сказав: «Нет у китайцев ни обета, ни верности. Узкоглазость присуща им, сердца у них искривлены». Но поняв, что каган прибыл с добрыми намерениями, Искендер отказывается и от дани за один год.

Еще один эпизод о кагане, его госте шахе, и завязавшемся между ними споре о том, какой народ и в чем преуспел. В дискуссии по этому поводу один хвалит мастерство художников Рума, другой превозносит китайский орнамент. Чтобы разрешить спор, объявляется соревнование между двумя мастерами из Рума и Китая. Отведенное им время заканчивается, и когда поднимается отделявший мастеров занавес, все изумляются – художники нарисовали одну и ту же картину!!! Никто не может понять причину этого явления. Наконец, разгадав тайну, Искендер приказал снова опустить занавес. И… созданный румийцем узор заблестел, а творение китайца исчезло. Когда снова подняли занавес, вновь узрели два одинаковых изображения. Оказалось, китаец изготовил прекрасное зеркало, в котором отражалось произведение румийца! Оба мастера удостоились оваций.

В «Искендер-наме» Низами рассказывает еще одну легенду. Легенду о художнике Мани, который направлялся из Рея (Ирана) в Китай, чтобы проповедовать. Проведав об этом, китайцы выложили на его пути горный хрусталь в виде мнимого родника. Казалось, ветерок поднял рябь на поверхности воды, и было видно зеленое отражение прибрежной травы. Дойдя до этого места, испытывавший жажду Мани обрадовался и попробовал наполнить водой свой кувшин. Но кувшин раскололся о сверкающий камень, и Мани все понял. Взявшись за кисть, он нарисовал на поверхности мнимого водоема изображение умершей собаки, кишевшей червями. В Китае высоко оценили это произведение Мани «Держись подальше от этого водоема».

Каган подарил шаху рабыню – «турчанку с лицом ангела», у которой «рот был уже, чем глаза». Каган сказал, что она прекрасно поет и играет, а также очень сильный боец. Позднее в сражении с русскими эта девушка проявила невиданное мужество и покорила сердце владыки. Рабыня освободилась, в плену оказался владыка – «сам стал царь рабыне рабом».

Интересен эпизод, где Искендер отправляется в плавание по Китайскому морю и переживает различные приключения. В ответ на вопрос индийского мудреца: «Почему китаец белый, а негр черный?» Искен-

дер связывает это с Солнцем. В «Искендер-наме» приводится также полный интересных моментов рассказ о том, как Искендер дарит обладавшему блистательным умом молодому Аршамиду (Архимед) рабыню, в которую тот влюбляется и пропускает занятие Аристотеля.

Спустя примерно 18 лет после смерти Низами Азербайджан захватят монголы, возникнут новые государства, кто-то будет страдать, что-то будет разрушено, а что-то получит новую жизнь.… В период монгольского захвата расширились и усилились экономическо-торговые, культурные и научные связи между Азербайджаном и Китаем.

***

Состоявшийся в 1206 году Всеобщий курултай (съезд) монголов провозгласил Темучина Великим ханом и присвоил ему имя Чингисхан. В числе первоначальных завоеваний Чингисхана были и китайские уезды. Еще при его жизни были завоеваны Средняя Азия, север Ирана, Азербайджан, Половецкая степь и Россия. Тем самым в руках монголов оказалась территория от Восточной Европы до Беижинга (Пекин). Созданная Чингисханом и его преемниками Монгольская империя была самым большим государством в мире. По мере усиления монголов в их армии рос удельный вес тюрок. Чингисхан скончался в 1227 году, но его мощная политика управления, частично заимствованная у тюрок, была продолжена сыновьями и последующими поколениями. В 1234 году сын Чингисхана, Удэге, нанес поражение Китаю. Потом Великим ханом был избран Мунке (Münke, Mengü, Möngke, 1248-1257 гг.), который взял на себя управление Китаем. Его брат Хулагу (Hülegü) завоевал Иран и Багдад, ликвидировал халифат в 1268 году. Джагатаи в Средней Азии, управлявшие Ираном, Азербайджаном, и Ильханиды, управлявшие близлежащими исламскими странами, а также Золотая Орда, объединявшая половецко-русские территории, – эти три фактически независимые гигантские государства подчинялись Великим ханам, в том числе и основателю династии Юань (со столицей в Ханбалык, или Даду, т.е. Зхонгду, или Беижинг) Хубилай-хану (иногда добровольно, иногда после противостояния). Таким образом, Китай и Азербайджан входили в состав одного государства – великой Монгольской империи!

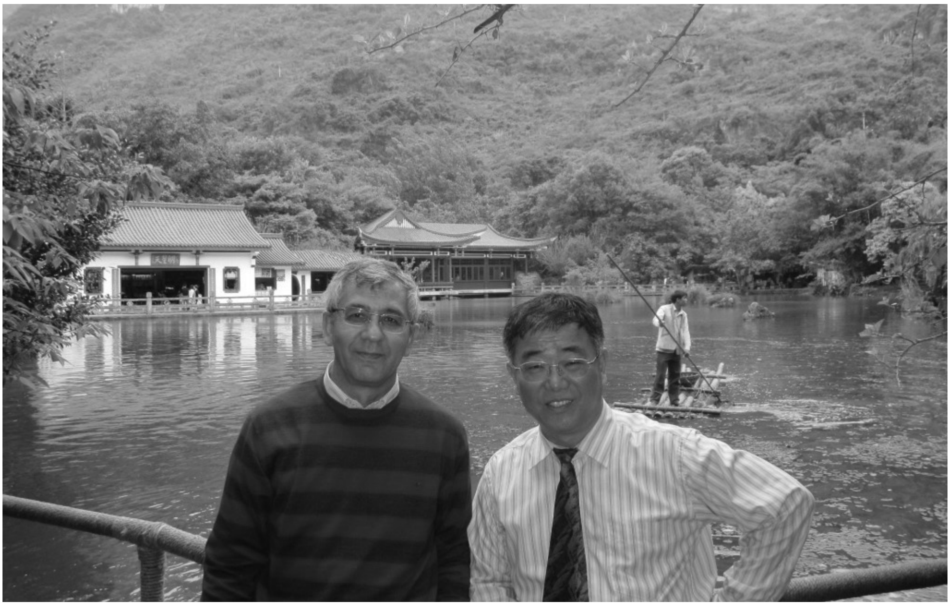

на лоне природы

В 1256 году Хулагу захватил оплот исмаилитов – знаменитую крепость Аламут, обнаружив там астрономические приборы и… выдающегося ученого, математика, астронома, философа, естествоиспытателя Насреддина Туси. Некоторые первоисточники сообщают о планах императора Китая Мунке-хана перевезти Н.Туси в Китай, чтобы создать там обсерваторию. Говорится в них и о том, что Хулагу-хан тоже загорелся этим желанием, пробужденным в нем Н.Туси (сам Н.Туси пишет, что инициатива исходила от Хулагу). В беседе с Хулагу-ханом Н.Туси обосновал значение обсерватории причинно-следственной связью: предположим, вы приказали кому-то скатить некий огромный предмет с вершины горы. Поднимается громкий шум, все пугаются, так как не ведают, в чем дело. Спокойны только вы и человек, совершивший это, так как только вам известна причина. Хулагу советовался с Н.Туси по всем вопросам, обращался к нему перед каждым походом. К работам по строительству обсерватории в азербайджанском городе Марага (южнее Тебриза) приступили в 1259 году. Когда пришло известие о смерти Мунке-хана и восхождении Хулагу на престол, зна-

чительная часть работ уже была проделана. В целом на строительство ушло 5 лет. Многие историки считают обсерваторию в Мараге самой большой в истории человечества обсерваторией и научным институтом. Благодаря полученным в Марагинской обсерватории фундаментальным научным результатам появились такие выражения, как «Марагинская революция», «Марагинская школа».

Говорят, в обсуждении плана Мунке-хана создать обсерваторию участвовал и астроном-мусульманин по имени Джамаладдин. Известно, что упоминаемый в китайских первоисточниках под именем Джа-ма-лу-тин (Cha-Ma-Lu-Ting) астроном беседовал об астрономических приборах и с Хубилаем. Упоминается также, что в Марагинской обсерватории было порядка 400 000 книг. Среди приезжавших сюда из различных стран мира и работавших здесь в разные времена ученых встречается и имя китайца Фао-Мун-Жи. Составленными в Мараге астрономическими таблицами Ильханидов пользовались и в Китае. Ильханидский визирь Рашид аль-Дин Фазлуллах Хамедани (1247-1318 гг.) задумал труд «Джами аль-Таварих» («Свод историй») как всеобщую историю мира (с монголо-тюркской историей в центре). К работе над той частью труда, которая относится к Китаю, был привлечен китайский историк. До нас дошла только часть этого бесценного монументального труда. Рашид аль-Дин указывает имя главы прибывшей в 1285 году в Азербайджан (столицу Хулагидов Тебриз) китайской делегации – Болад (Пулад) Чуэн-цян. Он остался жить в Азербайджане (Южном и Северном), занимал ответственные управленческие должности и скончался в Ширване.

Вместе с армией Хулагу прибыли и многочисленные китайские военные специалисты (по различным видам стрелкового оружия). Известно, что из Китая в Тебриз приехали также врачи, были завезены лекарства. Прибывшие сюда китайские художники и мастера оказали влияние на азербайджано-иранское искусство, отразившееся в изображении китайских мотивов в местных миниатюрах. Имело место и обратное влияние – Азербайджана и Ирана на Китай. Дневники путешественников, труды по истории и археологические раскопки свидетельствуют, что и в последующие века между Азербайджаном и Китаем существовали многочисленные связи.

В империи Юань бумажные деньги играли главную роль. Хотя Иль-

ханиды и попытались внедрить в 1294 г. в Азербайджане и Иране это китайское изобретение, но их политика в этом направлении потерпела крах.

Большинство путешественников, отправившихся в дорогу по Великому Шелковому пути между исламской цивилизацией, Европой и Китаем, посещали и Азербайджан, в особых случаях принимали участие в создании торговых, научных и культурных связей между Китаем и Ильханидами. Побывавшая в 1271-1295 гг. в Китае и посетившая дворец Хубилая в Пекине (Beijing) делегация венецианских купцов в составе Марко Поло, его отца и дяди сообщила сведения о странах и городах на своем пути. Делегация дважды посетила столицу Азербайджана и Ильханидов – Тебриз, самый большой город, торговый и культурный центр в регионе.

Благодаря Монгольской империи в XIII-XIV вв. царил относительный мир и можно было спокойно путешествовать из Европы через исламские страны в Азию, особенно в Китай, что создало благоприятную обстановку для развития связей (Pax Mongolica). Была обеспечена безопасность торговли и перемещения научно-технических идей с Запада на Восток и обратно. Считающийся одним из величайших путешественников за всю историю человечества Ибн Баттута (за то, что покрыл расстояние примерно в 120 000 км) посетил Тебриз («это один из самых красивых из увиденных мною во всем мире городов», 1327 г.), встречался с ильханидским правителем Абу Саидом. Ибн Баттута въехал в Китай с юга, посетил в 1345 году Гуанчжоу (Фудан), Пекин, Ханчжоу («самый крупный из увиденных мною городов»), рассказал о Великой Китайской стене (Марко Поло не упомянул о ней, чем в качестве доказательства манипулируют те, кто сомневается в том, что он посещал Китай. Есть сомневающиеся и в истинности путешествия Ибн Баттута в Китай).

***

Трудно да, наверное, и невозможно проследить китайско-азербайджанские связи на протяжении всей истории. Эти связи то крепли, то ослабевали, а иногда почти сходили на нет. В период советской власти в Азербайджане возрос объем информации о Китае, усилился

интерес к этой стране. После распада СССР, выхода на арену истории независимой Азербайджанской Республики и установления дипломатических взаимоотношений между Азербайджаном и Китаем начался новый период развития связей между нашими странами, характеризующийся небывалым увеличением количества взаимных контактов.

В этих странах стали функционировать компании Азербайджана и Китая, стремящиеся освоить новые пространства и новые сферы деятельности. В Азербайджане китайские компании обратили свои взоры в первую очередь на нефтяной и энергетический сектора, а азербайджанские фирмы потянулись в Китай, занимаясь торговлей и перевозками. Постоянно увеличивается число желающих получить образование в китайских университетах на различных ступенях обучения, расширяется география их расселения в Китае. Я встречал много студентов-азербайджанцев и в Пекине, и в Шанхае. Меня радуют их успехи. Некоторые из моих знакомых китайцев изумлялись степенью владения азербайджанскими студентами китайским языком. Расширяются и крепнут наши связи с китайскими университетами.

Как руководитель университета «Хазар» я ознакомился с университетами в Пекине и его окрестностях, Шанхае, провинциях Анху и Гуичжоу (Guizhou), встречался с их руководителями и профессорами, участвовал в международных конференциях. Я воочию увидел уровень развития науки и технологий в Китае. Стал я также свидетелем и серьезного неподдельного интереса университетов Китая к сотрудничеству с нами.

В искренних беседах с представителями китайской интеллигенции я почувствовал их огромную любовь к своей истории и культуре, убедился в объективности их взглядов, а также в обладании ими критическим мышлением, направленным на то, чтобы стать еще лучше и сильнее. Экономический взлет Китая, научно-технологический прогресс в стране вызывают у китайской молодежи гордость за свою родину. Мои наблюдения подтвердили и китайские коллеги. Запомнилось мне высказывание одного из них: «Мы долго витали в облаках, предаваясь мечтам, пришла пора опуститься на землю и усиливать свою мощь в реальном мире».

Природа Китая является предметом отдельного разговора. Нельзя познать Китай, не выезжая за пределы больших городов, не побывав

в провинциях. Горы, леса, водопады, мосты, луга провинции Гуанчжоу завораживают, чаруют человека, здесь он сливается с природой, обретает спокойствие и умиротворение. Естественно, у страны с самой большой численностью населения в мире немало и проблем. На первом месте – повышение жизненного уровня населения. Здесь поощряются инициативность, желание начать собственное дело.

Развитие Китая по восходящей радует как китайцев, так и друзей Китая, озадачивает, а иногда и тревожит его конкурентов. Азербайджан, находящийся в числе друзей Китая, превращается в новый центр притяжения для китайцев. К нам устремляется все больше и крупных, и небольших фирм из Китая, расширяя здесь свою деятельность. Азербайджанцы учатся в Китае, а китайские студенты получают образование в высших учебных заведениях Азербайджана. Китайское посольство, Центр Конфуция, обучающий китайскому языку и распространяющий его, поощряют интерес к Китаю, расширяя сферы влияния и контактов. Все больше простых китайцев оседают в Азербайджане, работают здесь, овладевают азербайджанским языком, женятся и заводят детей. Тем самым они наводят новые мосты между двумя народами.

У Китая и Азербайджана много общего. И в Китае, и в Азербайджане большие реки текут с запада на восток. Восточные границы обеих наших стран омывают моря. И китайцы, и азербайджанцы трудолюбивы, умеют и любят дружить, зная цену дружбе.

Я желаю китайско-азербайджанской дружбе дальнейшего процветания и прекрасных плодов!

Молодой экономист, стремящийся помочь процветанию азербайджанской экономики

Сеймур Вагиф оглу Оруджев родился в 1984 году в городе Нахчыван.

В 2001 году окончил среднюю школу в городе Ширван.

В том же году поступил на финансово-кредитный факультет Азербайджанского государственного экономического университета.

В 2005 году получил степень бакалавра.

В 2005-2007 годах - степень магистра по специальности «Финансы и кредит».

В 2007 году, успешно сдав вступительные экзамены, стал аспирантом кафедры «Финансы» Азербайджанского государственного экономического университета.

В 2010 году защитил диссертацию на тему «Современные проблемы урегулирования государственных доходов и расходов бюджета» на соискание ученой степени доктора философских наук по экономике.

С 2006 года по июнь 2009 года занимал должность председателя студенческого профкома Азербайджанского государственного экономического университета.

на одном из мероприятий

С ноября 2009 года работал проректором по воспитательной части.

В 2010 году награжден медалью «Терегги».

29 января 2011 года избран председателем Союза молодежи партии «Ени Азербайджан».

В апреле 2011 года избран председателем Республиканского комитета независимого профсоюзного общества работников связи.

Азербайджано-китайские экономические отношения

С восстановлением государственной независимости Азербайджана в 1991 году новая история страны характеризуется рядом важнейших факторов. К ним, в первую очередь, относится определение государственных и национальных интересов. Этот фактор полностью сформировался в 1993 году после возвращения к власти общенационального лидера Гейдара Алиева. Он с большим мастерством опре-

делил стратегические направления и методы основательной реконструкции в разных общественных и государственных отраслях страны, указал на необходимость развития отношений с ведущими странами мира в новом контексте, обеспечил методы реализации этой цели.

К числу важнейших факторов можно отнести временное прекращение огня в войне с Арменией, привлечение иностранных инвестиций в развитие экономики, переживавшей на тот период глубокий кризис, установление связей с международными организациями, осуществление системности и последовательности экономических реформ и вместе с тем ряд других важнейших шагов для восстановления и образования дружеских отношений с крупнейшими странами мира. И не случайно, что один из своих первых зарубежных визитов глава нашего государства совершил в Китай. Этот визит стал важным этапом в развитии отношений между двумя странами. Одним из наиболее важных результатов этого визита также явились последующее формирование и реализация крупного международного проекта «Великий Шелковый путь», в котором Азербайджан занимает доминирующую позицию. В течение прошедшего периода дружеские отношения и сотрудничество между Азербайджаном и Китаем во всех сферах успешно развивались. Например, для расширения экономических связей между Азербайджаном и Китаем была создана межправительственная экономическая комиссия. В составе этой комиссии с 2003 года функционирует азербайджано-китайская рабочая группа по торговле и экономическому сотрудничеству.

В 2006 году было основано Общество китайско-азербайджанской дружбы. Одновременно действует азербайджано-китайская межпарламентская рабочая группа. В течение этого периода между Азербайджанской Республикой и Китайской Народной Республикой был подписан пакет соглашений о сотрудничестве в экономической сфере:

- Соглашение о научно-техническом сотрудничестве между правительствами Азербайджанской Республики и КНР. Пекин, 7 марта 1994;
- Соглашение по распределению кредитов для отправки товаров из КНР в Азербайджан. Пекин, 24 мая 1994;
- Соглашение о поощрении и взаимной защите инвестиций. Пекин, 8 марта 1994;

- Рамочное соглашение о льготном кредитовании из Китая в Азербайджан. Баку, 18 июня 1998;
- Соглашение о технико-экономическом сотрудничестве. Баку, 23 октября 2004;
- Соглашение о взаимопомощи в таможенной сфере. Пекин, 17 марта 2005;
- Соглашение о торгово-экономическом сотрудничестве. Пекин, 17 марта 2005;
- Соглашение об избежании двойного налогообложения в отношении налогов на доходы и предотвращении уклонения от налогов. Пекин.
- Соглашение о торгово-экономическом сотрудничестве. Баку, 29 декабря 2008;
- Соглашение о технико-экономическом сотрудничестве. Баку, 29 декабря 2008;
- Азербайджано-китайский межправительственный меморандум о принципах работы комиссии по торговле и экономическому сотрудничеству. Пекин, 27 мая 2009;
- Соглашение о технико-экономическом сотрудничестве. Баку, 16 июня 2010;

Несмотря на созданную благоприятную нормативно-правовую базу и экономический потенциал двух стран, фактический уровень торговли нельзя считать удовлетворительным. Например, по результатам 2011 года Китай среди наших партнеров занял лишь 12-ю позицию.

Если обратить внимание на внешнеторговый оборот между Азербайджанской Республикой и Китайской Народной Республикой, становится ясно, что в 2005-2011 годах объем этого оборота увеличился от 275.1 млн. до 667.3 млн. Торговля с Китаем в общем товарообороте составляла в 2005 году 3,1%, 2006 году - 1,96%, 2007 году - 2,46%, 2008 году - 1,78%, 2009 году - 2,9%, 2010 году - 3,3% и в 2011 году - 1,83%.

Динамика показывает, что основные виды товаров, импортируемых из Китая, составляли: грузовые автомобили – 49219,3 тысячи долларов; бульдозеры, экскаваторы, другие дорожно-строительные машины – 36964,3 тысячи долларов; вычислительные машины и оборудование – 10300,1 тысячи долларов.

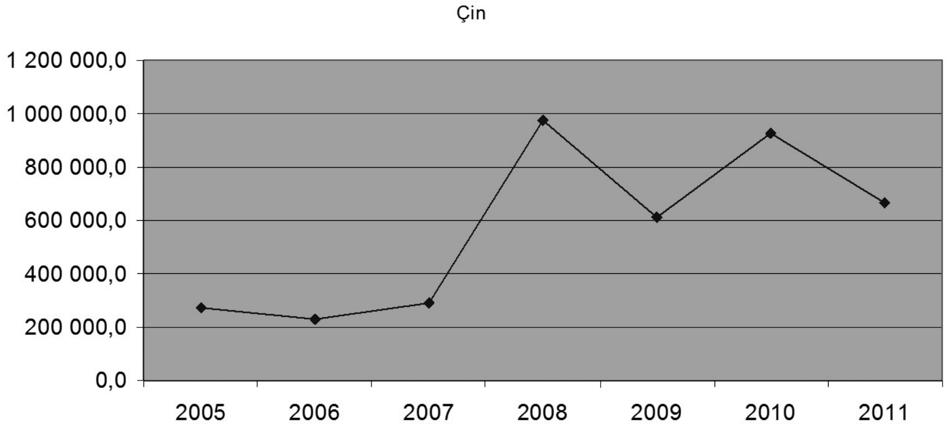

Торговый оборот между Азербайджанской Республикой и Китайской Народной Республикой (тысяча долларов США)

Основную часть экспорта из Азербайджана в Китай составляют: полимер этилена в первичных формах – 22470,8 тысячи долларов, необработанный алюминий – 8025,1 тысячи долларов.

В 2004-2011 годах в Азербайджане были зарегистрированы 40 компаний с участием китайского капитала. В 1995-2011 годах китайские компании вложили инвестиции в нефтяной сектор Азербайджана в объеме 102,5 млн., а в нефтегазовый сектор - 598 млн. долларов.

Стоимость проектов, осуществляемых в Азербайджане на основе государственного заказа с участием китайских компаний, составляет 417 млн. евро.

В Китае зарегистрированы 16 компаний с азербайджанским капиталом, их инвестиции в экономику страны составляют около 5 млн. долларов.

Первый азербайджанец, защитивший в Китае докторскую диссертацию

Рашад Сейфаддин (Керимов) родился в 1979 году в Баку.

В 1995 году поступил на факультет востоковедения Бакинского государственного университета на отделение китайского языка и литературы.

В 1996-2004 годах получил степень бакалавра, а затем и магистра Пекинского университета языков и культуры.

В 2004-2008 годах продолжил учебу в докторантуре Университета иностранных дел Китая.

Защитил докторскую диссертацию в КНР на тему «Китайско-азербайджанские отношения во внешней политике Азербайджана».

Автор ряда статей и переводов книг.

Во время учебы в докторантуре начал официальную деятельность в Посольстве Азербайджанской Республики в КНР.

Первый азербайджанец, получивший докторскую степень в Китае. Автор Большого китайско-азербайджанского словаря.

В настоящее время ведущий научный сотрудник отдела по вопросам внешней политики Центра стратегических исследований при Президенте Азербайджанской Республики.

день защиты моей докторской диссертации

Там, где сбываются мечты

В представлении многих из нас Китай - древняя страна, полная загадок, мифов и легенд. Еще со школьных времен мы знакомы с такими изобретениями Китая, как компас, порох, бумага и т.п., и знаем, что все это дало толчок развитию человечества. И, несомненно, нет человека, не слышавшего о Великой Китайской стене. Эта стена, строительство которой началось в третьем веке до нашей эры, протянувшаяся на 8000 километров у подножий гор, считается одним из семи чудес света.

Мы постоянно слышим новости о крепнущей экономике Китая, его великих достижениях в сфере строительства, экзотической кухне,

таинственных науках и других чудесах…

В одном из хадисов (изречениях) нашего Пророка сказано: «Если даже наука находится в Китае, следуйте за ней». Так же и мне, чтобы постичь науку, пришлось последовать в находящийся вдали от нашей родины Китай. Все было предопределено. Оканчивая среднюю шко-

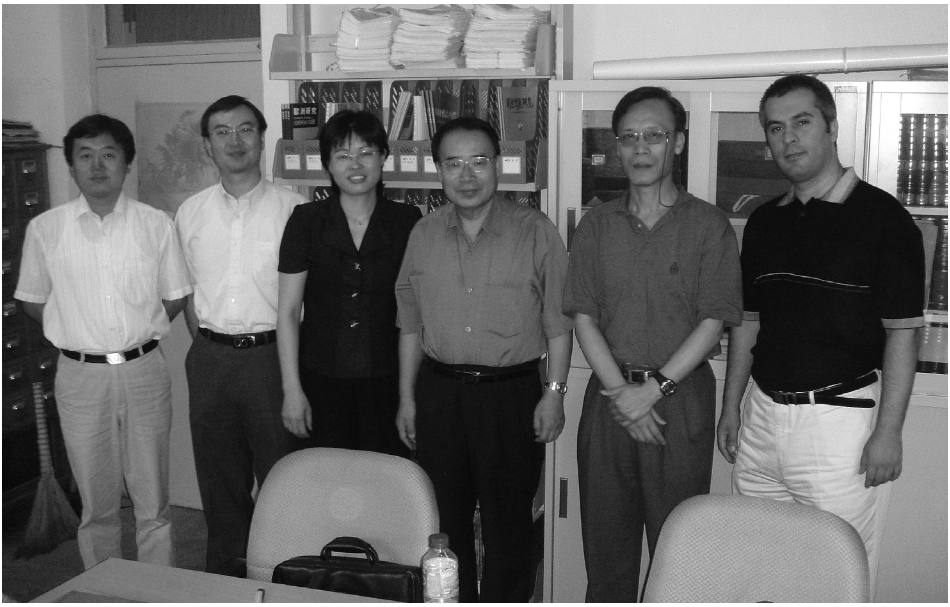

со своими преподавателями

лу, думал стать юристом, но по результатам экзаменов поступил на отделение «Китайская филология», впервые открытое на факультете востоковедения в Бакинском государственном университете. Это стало для меня неожиданностью. Но потом осознал, что это было предопределено судьбой. Окончив первый курс, мне выпал шанс изучить этот язык на его родине, и по государственной линии я был отправлен в Китайскую Народную Республику.

Впервые в жизни я уезжал так далеко от родных и покидал родину. Это было в первые годы независимости Азербайджана. В то время здание нашего посольства, находящегося в Пекине, было маленьким

и тесным, и, может быть, это стало одной из причин, по которой все стали друг другу родными. Здесь собирались люди, которые за тысячи километров от твоей страны говорили с тобой на одном языке, понимали тебя и, самое главное, чувствовали тебя. В Пекинском аэропорту нас встретили сотрудники посольства. И с этого же момента между нами зародились теплые отношения, была заложена основа дружбы, которая длится по сей день. Тамерлан Гараев, в то время являвшийся послом Азербайджана, с теплотой встретил нас в своем кабинете и в дальнейшем интересовался нашими делами, всячески помогал нам. Особо хотел бы отметить, что каждый год Тамерлан Гараев приглашал студен-

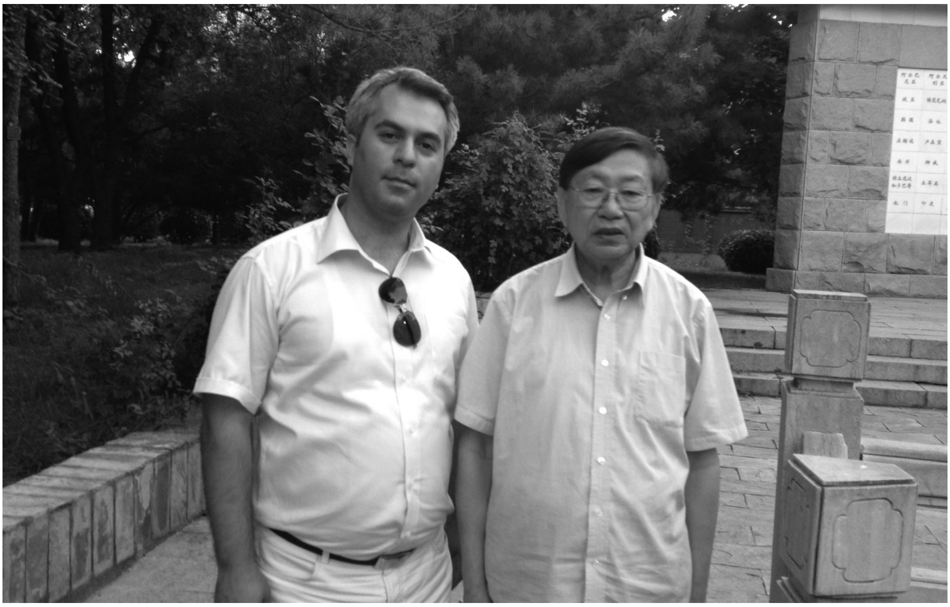

со своим преподавателем Ли Тьечинем

тов и работников посольства к себе домой вместе встретить Новый год.

Трудно было жить в стране, где был чуждый климат, язык и люди. И было время, когда я помышлял оставить учебу и вернуться на родину. Но, боясь не оправдать оказанного мне доверия, передумал и продолжил образование. Несмотря на год учебы в БГУ, в настоящем

смысле слова я познал Китай и его язык в Пекинском университете языков и культуры. За время учебы мы, как и преподаватели, везде ездили на велосипедах. Этот университет называли маленькой ООН, так как здесь обучались студенты из 143 стран. Между студентами сложились очень теплые отношения. Мы до сих пор поддерживаем связь и общаемся хотя бы виртуально.

Таким образом, 15 лет из моей жизненной книги были связаны с Китаем. К счастью, за время жизни в этой огромной стране мне довелось обучаться у самых грамотных и уважаемых преподавателей. Делясь своими впечатлениями, считаю должным отметить роди-

со своим преподавателем Чу Синем

тельское отношение к себе этих преподавателей. Иногда советовался с ними даже по личным вопросам. Я добился успехов. Поднялся со степени бакалавриата до степени магистратуры и докторантуры. И, наконец, мне выпала честь представлять свою страну в посольстве, которое мы все считаем родным очагом. В 2007 году, будучи на

вместе с родителями на площади Тяньаньмэнь

последнем курсе докторантуры, по инициативе нашего посла Яшара Алиева стал работать референтом в посольстве. За 4 года моей работы в посольстве Яшар Алиев сыграл большую роль в моем более глубоком изучении науки дипломатии и формировании как дипломата. За этот период мы претворили в жизнь множество проектов, способствующих развитию азербайджано-китайских отношений. Визит в 2008 году президента Ильхама Алиева на летнюю Пекинскую Олимпиаду придал нашим спортсменам еще больше энтузиазма. В результате правильно поставленной деятельности нашего посольства на высоком уровне были реализованы такие проекты, как постановка оперетты Узеира Гаджибейли «Аршин мал алан» на сцене пекинского театра «Тьянгиао», перевод и печать на китайском языке азербайджанских народных сказок, торжественные приемы в знаменательные дни и т.д. Мы неустанно вели пропагандистскую деятельность, чтобы Китай еще больше узнал об Азербайджане. Период моей работы в посольстве стал одним из важных факторов,

давших направление моему будущему.

За время учебы в Китае знакомство с традициями, менталитетом, древней философией, культурой и историей, тесная связь с народом изо дня в день усиливали мою любовь к этой стране. Посещая разные уголки Китая, узнавал много нового, постигал мудрости этой таинственной страны. Я особенно радуюсь, когда сегодня в родном Баку могу дать направление знакомым и друзьям, собирающимся в Пекин, потому что знаком с его улицами и людьми, так же, как и бакинскими улицами и людьми. В Пекине все имеет свое место, везде чистота, отношение местного населения к иностранцам дружелюбное. У меня часто спрашивают: какой же он - Китай? Мой ответ: у каждого китаеведа свой Китай, каждый, кто хочет увидеть Китай в подробностях, должен посмотреть на него моими глазами.

Китай, являющийся колыбелью мировой цивилизации, сыграл существенную роль в формировании мировой культуры. Современный

с одногруппниками

Китай не сразу выдает свои тайны гостям страны, постепенно раскрываясь и завораживая людей ежедневными открытиями. Создается такое впечатление, что Китай - на самом деле страна безграничных возможностей: здесь сказка становится былью, а мечты сбываются.

Я отправился в Китай в то время, когда он только начал экономически развиваться. За годы, проведенные мной там, этот прогресс достиг самой высокой точки и продолжается по сей день. Я стал свидетелем всех этих изменений.

В целом Китай - страна, хранящая в себе и историю, и современность. В то время, когда модернизация здесь идет с огромной скоростью, традиции и памятники архитектуры сохраняются с большим уважением. Словно на машине времени попадаешь из роскошных центров и отелей в больших городах в мир домов и дворцов с историей в 5000 лет. В бытность нашу студентами нас регулярно возили к древним памятникам Пекина. Каждый раз, когда мы вместе с преподавателями университета посещали летний императорский дворец «Ихэюань» и организовывали там пикники, каждый студент имел возможность продемонстрировать кухню своей страны.

Уйгурский ресторан, открытый во дворе нашего университета, был одним из мест, где студенты делились своими переживаниями и проблемами. Открытие ресторана пришлось на годы моей учебы в магистратуре. Несмотря на остроту и множество пряностей, блюда этой кухни немного схожи с нашими. Грамотное использование китайской кухни лечит многие болезни. Правильное употребление этой пищи или китайских пищевых продуктов выстроено на основе традиционной китайской медицины Инь-Янь, то есть наряду с мясными и другими подобными продуктами необходимо принимать и овощи. Глубокое содержание китайской кухни дает знать о том, что это тоже своего рода наука. Как говорят китайцы: «Еда - самое лучшее лечение».

В любом месте Китая можно увидеть людей, занимающихся дыхательной гимнастикой или танцующих с лентами, веерами и саблями. А на дорогах современных городов ездят машины последних моде-

в Ванфуцзине

лей и велосипеды. На протяжении времени, прожитого там, я наблюдал сходство между некоторыми китайскими и нашими обычаями. Такие, как уважение к старшим, свадебные традиции, отношения в семье между мужем и женой, весенние праздники, отмечающиеся китайцами с большой радостью.

Весенний праздник китайцев, то есть Новый год, так же значителен, как наш Новруз байрам. В праздничные дни наблюдается очень интересный ритуал «я суйчиень», когда в день праздника старшие в качестве подарка давали младшим деньги на расходы. В студенческие годы родители моих китайских друзей не забывали и меня в праздничные дни. Совместное проведение весенних праздников с семьями моих китайских друзей оставило у меня хорошие впечатления. Я и сейчас с большой радостью присоединяюсь к весеннему празднеству, организуемому Посольством Китая в Баку и Институтом Конфуция. Это прекрасный повод и возможность для китайцев собраться

за праздничным столом, несмотря на то, в какой части мира они находятся. Так же, как и мы, каждый китаец стремится отметить этот праздник в своем доме, в кругу семьи и в окружении близких.

Этот праздник отмечается на территории всей страны с особой пышностью. В парках организуются различные мероприятия, концерты, запускаются бумажные змеи. Семьи готовятся к весеннему празднику с большим воодушевлением и энтузиазмом. Традиционно для праздничного стола готовят самые дорогие и вкусные блюда. Самое главное - наличие рыбы на столе, потому что, по китайскому поверью, рыба - символ достатка. А ночью начинается большой праздничный фейерверк. Весенние праздники у китайцев сопровождаются длинными каникулами. По обычаю в дни весеннего праздника ходят в гости к родственникам, друзьям, дарят подарки, навещают старших и, как отмечал выше, в красных конвертах дают деньги младшим на карманные расходы.

Конечно, за время проживания в Китае, особенно в период учебы, как я отмечал с ними их весенний праздник, так и они вместе со мной 20-21 марта отмечали Новруз байрам, являющийся Новым годом для всех азербайджанцев. Я украшал стол шекербурой, пахлавой, различными сухофруктами и сладостями, которые присылала моя семья, зажигал праздничные свечи. Им очень интересно было наблюдать за этим. Я объяснял друзьям некоторое сходство наших праздников. Говорил, что изобилие на столе, предпочтение рыбы, праздничные поздравления, подарки, одевание в праздник новой одежды – это наши похожие обычаи.

Можно много рассказывать о Китае. Экономика, образование, история, философия Китая всегда в центре внимания мировой общественности. Развитие Китая, естественно, связано с его экономикой. И это ставит Китай в один ряд с развитыми странами. Небоскребы, телебашня необычной формы, грандиозный стадион, где проводилась Олимпиада, огромные отели и т.д. являются сегодня жемчужинами мировой архитектуры. И это создает почву для развития туризма в стране. Этот темп развития охватывает не только Пекин, являющийся столицей, но и другие города.

Следует особо отметить Пекинский океанариум и зоопарк. Здесь я впервые увидел настоящих панд. Для меня это представляло большой интерес. Зоопарк имеет огромную территорию. Здесь животные не живут за железными решетками, их даже можно покормить. На территории зоопарка есть и фуникулер. Везде ухоженно, чисто и очень аккуратно. Здесь также есть территория для детских аттракционов, прогулок, родники.

Площадь Тяньаньмэнь, т.е. Храм неба (ворота), - одно из наиболее посещаемых мест в городе. Запрещенный город – дворец Гуга - очень интересный памятник. В 2008 году мои родители, навестившие меня по случаю окончания докторантуры, также восприняли эти места как архитектурное чудо. Во дворце Гуга есть армия, состоящая из каменных солдат. Да, в Пекине много удивительных исторических объектов, не перестающих удивлять людей. Но эта страна не застряла в прошлом, наряду с этим в Пекине строятся современные комплексы, новые парки, многоэтажные жилые дома. И все это не портит исторического облика Пекина, а, скорее, создает гармоничный пейзаж. Здесь радостно встречают любые новшества, но древнее не сдается в архив, увековечивается для будущих поколений.

Стремительное развитие и достижения Китая удивляют не только приезжих, но и местных жителей. 20 лет назад они не могли даже представить себе такое развитие.

Как известно, одним из ярких и важных достижений мировой цивилизации считается Великий Шелковый путь, соединяющий Восток и Запад. В развитии Шелкового пути Азербайджан сыграл значительную роль, так как с географической точки зрения Азербайджан является воротами, открывающимися с Востока на Запад и с Запада на Восток. Великий Шелковый путь являлся не только торговым путем, но и коридором для обмена достижениями и новшествами в любой сфере. Караваны купцов проходили этот путь, растянувшийся от Средиземного моря до Великой Китайской стены, за три года. За это время проводилась торговля различными товарами. Среди них очень известна была нахчыванская кошениль (красная краска). В книге Сары

Ашурбейли есть более подробная информация о Великом Шелковом пути. Китайская посуда, используемая до сих пор, - память о тех временах. Иными словами, наши отношения имеют долгую историю.

В результате этих торговых отношений в Китай привозились различные ювелирные украшения, красивые подносы, пиалы, серебряная посуда греческих мастеров и т.д. А из Китая, кроме шелка, увозили бронзовые зеркала, керамическую и фарфоровую посуду. Но прежде всего через Великий Шелковый путь по всему миру распространились такие великие изобретения Китая, как компас, порох, бумага, давшие толчок развитию всего человечества. На Шелковом пути, соединившем Восток и Запад, укреплялись торговые отношения между Китаем и центрально-азиатскими и европейскими странами, народы узнавали друг друга, обменивались знаниями и опытом. И это, говоря современным языком, способствовало зарождению дипломатических отношений между государствами, расположенными на Шелковом пути.

Тем не менее, с конца XV века в результате захватнических нашествий на эти страны важность Шелкового пути постепенно стала уменьшаться. Распад Шелкового пути способствовал застою в экономике, потере культурных и политических связей, и Восток в своем развитии отстал от Запада.

Но колесо истории и в самом деле не стоит на одном месте, постоянно находясь в движении. В последние годы многие страны Шелкового пути, включая Китай и Азербайджан, вступили на невиданный во всей истории путь развития. И это обуславливается в том числе восстановлением Шелкового пути. Это одна из самых актуальных тем последних лет.

Сегодня в Центре стратегических исследований при Президенте Азербайджанской Республики на меня возложена работа, связанная с Китаем. За время моей деятельности под руководством директора центра Фархада Мамедова со многими крупными и мозговыми центрами Китая подписаны меморандумы и претворены в жизнь многие проекты. Вся эта работа является доказательством особого внимания

правительства Азербайджана к отношениям с Китаем. Азербайджан всегда считал Китай дружеской страной, и это тесное сотрудничество, охватывающее многие отрасли, в будущем будет продолжаться и расширяться.

Возможно, если в будущем надумаю написать мемуары об этой стране, там будут только приятные воспоминания, так как Китай сыграл огромную роль в моей жизни и в моем формировании. Как говорил президент США Ричард Никсон: «Китай – великая школа, и все мы ученики этой школы».

Человек, служащий пером своему народу

Эльчин Гариб оглу Исмаилов родился 20 мая 1975 года в Спитакском районе Армянской ССР.

В 1991 году окончил школу №272 Низаминского района города Баку. В том же году поступил в Футурологический университет на факультет футурологии, который окончил в 1996 году.

В 1997 году поступил в Азербайджанскую государственную нефтяную академию на газонефтепромысловый факультет.

В 2001 году окончил с отличием бакалавриат по специальности «Разработка полезных ископаемых».

В 2001-2003 годах продолжил учебу в магистратуре по той же специальности. В 2003 году с отличием окончил магистратуру.

С 2007 года работал лаборантом, затем старшим лаборантом и ассистентом на кафедре «Инженерная графика».

В 2011 году защитил докторскую диссертацию по специальности «Нефтяная механика», получил звание доктора философских наук.

Автор монографии и 16 статей, опубликованных в следующих странах: Китайской Народной Республике, России, Великобритании, Турции и, наконец, в родном Азербайджане.

Решением президиума Профсоюза работников средств массовой информации Азербайджанской Республики удостоен премии «Золотое перо».

По результатам опроса общественного объединения «Иджтимаи фикир» вручена медиапремия «Слава».

Китай глазами Азербайджана

Исторически отношения между азербайджанским и китайским народами носили культурный и мирный характер. В прошлом эти два народа, построившие отношения друг с другом посредством Шелкового пути, имели богатую культуру. По этой причине их взаимоотношения послужили развитию полезного сотрудничества.

Несмотря на то, что на некоторых этапах истории эти отношения под влиянием объективных и субъективных факторов ослабевали, в целом они были полезны и в результате привели к обогащению обеих культур.

В 1991 году принятие Азербайджаном Акта независимости ознаменовало собой начало нового этапа в отношениях с зарубежными странами, и в том числе с Китаем. Китайская сторона признала независимость Азербайджана 27 декабря 1991 года. И уже 2 апреля 1992 года между Азербайджаном и Китаем установились дипломатические отношения. Начиная с этого времени отношения между этими двумя странами постоянно развиваются. В течение последнего периода наблюдалось укрепление отношений и взаимовыгодного политического доверия на высоком уровне. Обе стороны доказали свою заинтересованность в укреплении традиционных дружеских отношений, политического доверия и сотрудничества в различных областях.

В развитии отношений между двумя странами большую роль сы-

центр культуры «Шуша» при посольстве Азербайджана

грал визит в Китай в 1994 году общенационального лидера Гейдара Алиева. Юридическая база двустороннего сотрудничества была создана во время этого визита. Также развитию отношений способствовали визиты президента Азербайджана Ильхама Алиева в Китай в 2005 и 2008 годах.

Отрадным фактом является то, что Китай и Азербайджан поддерживают друг друга на международной арене. И поддержка Китаем суверенитета и территориальной целостности Азербайджана, а Азербайджаном – политики единого Китая не является случайной.

В настоящее время Азербайджан со стремительно развивающейся экономикой, отвечающей всем требованиям эпохи, являющийся лидером в регионе, превращающийся в страну, все больше набирающей вес на международной арене, не может не интересовать такую могущественную страну, как Китай. Азербайджанская сторона всегда на самом высоком уровне отмечала, что для нее в мире существует единый Китай, и Тайвань является неотъемлемой частью Китая.

Китайская сторона также всегда на высоком уровне оценивала раз-

на международной выставке в Гуанчжоу

витие двусторонних отношений. Можно сказать, Китай на протяжении последних 20 лет на всех обоюдных встречах называл Азербайджан своим верным другом и надежным партнером. Не случайно, что позиция Китая по урегулированию нагорно-карабахского конфликта остается ясной и неизменной. Таким образом, Пекин всегда подтверждал независимость и территориальную целостность Азербайджана. Официальный Пекин является сторонником мирного урегулирования данного конфликта.

Азербайджано-китайские отношения, в том числе и межпарламентские отношения двух стран, развиваются на высоком уровне. В парламенте Азербайджана создана азербайджано-китайская межпарламентская группа дружбы, и в этой группе собрались настоящие друзья Китая. Одновременно во Всекитайском собрании народных представителей создана соответствующая группа. Хотя в парламенте Китая такие группы созданы не для всех государств. Члены парламента обеих стран неоднократно наносили встречные визиты друг другу. В ходе этих встреч происходил обмен мнениями и опытом, также

был заложен фундамент для дальнейшего развития двусторонних отношений и дружбы. Все это положительно повлияло как на межпарламентские отношения Китая и Азербайджана, так и на дружеские отношения между двумя странами и их народами.

Азербайджано-китайские отношения стремительно и безостановочно развиваются и расширяются также в экономической сфере. Крупнейшие компании Китая с выгодой используют благоприятную инвестиционную среду Азербайджана.

Развитие взаимовыгодного сотрудничества с Китаем, являющимся передовой страной Дальнего Востока, способствовало еще большей решительности Азербайджана в реализации проекта «Шелковый путь». Растущий международный авторитет Китая и укрепление его позиций в Евразии дали толчок интенсивности азербайджано-китайских отношений. Межгосударственная комиссия по экономическому сотрудничеству провела уже три совещания. Деятельность этой комиссии играет важную роль в развитии торгово-экономических отношений между двумя странами.

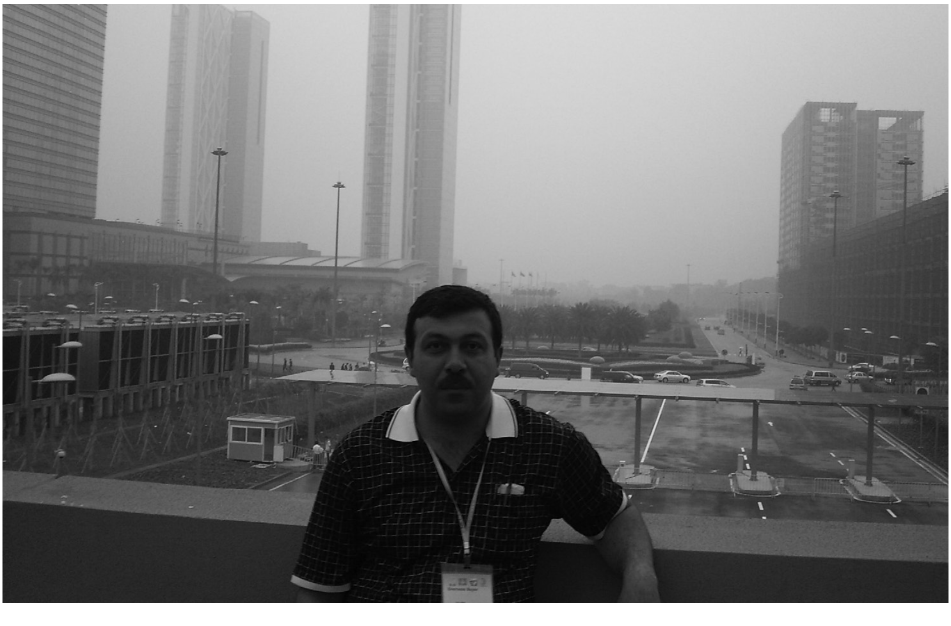

в городе Гуанчжоу

Хотелось бы отметить, что недавно начала функционировать рабочая группа по торгово-экономическому сотрудничеству между Синьцзянь-Уйгурской автономной областью Китая и Азербайджаном. Этот факт еще раз подтверждает решимость нашей страны в еще более основательном развитии экономического сотрудничества.

Между Министерством экономического развития Азербайджана и Министерством коммерции Китайской Народной Республики был подписан меморандум о сотрудничестве. Кроме этого, также был подписан протокол о торгово-экономических отношениях между Синьцзянь-Уйгурской автономной областью Китая и Азербайджаном. Логичным результатом всего этого стало проведение в Пекине азербайджано-китайского бизнес-форума. В этом форуме приняли участие более 100 человек, работающих в таких областях, как банковское дело, страхование, строительство, виноделие, пчеловодство и др.

За последние годы товарооборот между двумя странами увеличился. Для этого роста в обеих странах имеется хороший потенциал. За последние годы в Азербайджане зарегистрировано 40 компаний с участием китайского капитала. За 1995-2011 годы китайские компании вложили в ненефтяной сектор Азербайджана 102,5 млн. долларов, в нефтегазовый сектор - 598 млн. долларов.

Стоимость проектов, осуществляемых в Азербайджане на основе государственного заказа с участием китайских компаний, составляет 417 млн. евро.

А в Китае зарегистрировано 16 компаний с азербайджанскими инвестициями. Их инвестиции в экономику страны составляют примерно 5 млн. долларов.

История культурных отношений между Азербайджаном и Китаем восходит к глубокой древности. Несмотря на дальнее расстояние, зарождение культурных отношений между двумя странами началось до нашей эры

Китайские товары, прежде всего шелк и текстиль, пряности, ароматическая продукция, слоновая кость, фарфоровые изделия и драгоценные камни, караванами отправлялись через Среднюю Азию и Каспийское море, проходили через Куру и Риони и доставлялись на побережье Черного моря.

на Великой Китайской стене

Среди товаров, ввозимых в Азербайджан, особое место занимала фарфоровая посуда. В Азербайджане всегда был спрос на дорогую фарфоровую посуду. В основном ими пользовались феодалы. Начиная с 13-го века, как и на всем Востоке, в Азербайджане широкое распространение нашла красивая фаянсовая посуда, украшенная точечным орнаментом. Эти узоры были созданы под воздействием орнаментов, применяемых для украшения китайской керамической посуды. Название этой посуды «чини» в Азербайджане связано с ее происхождением (Çin - название Китая на азерб. языке – прим.).

В средние века важным историческим фактом, повлиявшим на развитие культурных отношений между Азербайджаном и Китаем, стало то, что Азербайджан некоторое время находился под властью Хулагуидов. Это государство тесно поддерживало отношения с Китаем как в культурной, так и других областях.

В 13-м веке вместе с армией Хулагуидов прибыли и военные специалисты, в том числе мостостроители, а также специалисты по укреплению сооружений.

В средние века в Китае жили и творили известные ученые, врачи, инженеры, искусствоведы. Между ними и Азербайджаном также была налажена связь. Например, в Марагинской обсерватории, которой руководил известный астроном Насреддин Туси, работали ученые, приглашенные из Китая. В этот период в Азербайджан также приглашались врачи, прекрасно знавшие свою специальность. В Тебризе трудились более 50 врачей, приглашенных из Китая. И каждый из них имел 5-10 талантливых учеников.

Период интенсивного развития культурных связей с Китаем восходит к 13-15-м вв.

Само обращение известного азербайджанского поэта Низами Гянджеви к китайской тематике в своей поэме «Семь красавиц» привлекает внимание к азербайджано-китайским культурным отношениям. Поэт, описав пленительный образ китайской красавицы, присущие ей ум и интеллект, еще раз выразил свое уважение к китайской культуре.

Во времена советской власти Азербайджан поддерживал с Китаем культурные отношения. В 1920 году первый съезд народов Востока с участием представителей Китая, проведенный в Баку, сыграл значительную роль в современной истории, в установлении культурных связей между двумя странами - Азербайджаном и Китаем.

Творчество ряда азербайджанских поэтов и писателей, таких, как Расул Рза, Сулейман Рустам, Гусейн Гусейнзаде, богато мыслями и взглядами на китайскую тематику.

Для развития культурных связей использовались различные методы. Для взаимного ознакомления с культурами друг друга проводились совместные поездки, творческие командировки. Эти встречи постепенно приобретали традиционный характер и проводились в систематической форме.

В целом полезное сотрудничество Азербайджана с Китаем в различных сферах жизни служит обеспечению взаимных интересов и развитию двух стран.

Человек, познакомивший мир с Азербайджаном

Азер Шаик оглу Гарибов родился в 1961 году в Баку.

В 1978 году окончил среднюю школу.

В 1983 году окончил с отличием факультет востоковедения Азербайджанского государственного университета (ныне Бакинский государственный университет).

В 1983-1986 годах работал в департаменте зарубежных связей Государственной нефтяной компании Азербайджанской Республики.

С 1986 по 1988 год служил в рядах советской армии.

С 1988 по 1990 год работал в органах внутренних дел, одновременно вел военно-патриотическую телепередачу.

В 1990 году в знак протеста против ввода советских войск в Баку вышел из рядов Коммунистической партии, за что был уволен из Министерства внутренних дел без выходного пособия.

С 1990 года возглавлял ряд коммерческих структур.

В 2003 году стал создателем, автором и ведущим телевизионной

передачи о путешествиях «Оралар». Посетил 75 стран, подготовил около 500 выпусков передачи «Оралар».

В 2008 году учредил информационно-туристический портал www.oralar.az

В 2010 году создал телевизионную интернет-передачу «5 o'clock с Азером Гарибом» в формате интервью с известными персонами.

В 2011 году совместно с братом учредил телевизионный интернет-канал AzRu TV, став его главным редактором.

Член Союза журналистов Азербайджана, член Международного союза журналистов, лауреат национальной премии «Золотое перо» и профессиональной журналистской премии им. Г.Б.Зардаби (основоположник азербайджанской журналистики).

Обладатель неофициального титула «Главный путешественник Азербайджана».

Короткий рассказ о Китае

Мое первое знакомство с Китаем состоялось несколько лет назад, когда я попросил об интервью посла Китайской Народной Республики в Азербайджане. Он принял меня в своем кабинете, и мы проговорили достаточно долго. Вернее, я задавал вопросы, а господин посол отвечал обстоятельно, подробно. Я делал для себя заметки, отмечая неподдельную любовь к своей стране этого дипломата.

Пожалуй, именно это невероятное чувство безгранично теплого отношения к своей родине, истории, культуре и стало моим первым впечатлением о народе, когда я посетил Китай.

Было это в 2008 году, когда Китай встречал на своей древней земле летнюю Олимпиаду.

Вообще, как профессиональный путешественник я всегда первым делом обращаю внимание на национальные особенности народа посещаемой страны и лишь потом - на достопримечательности.

Вот и аэропорт Пекина поразил меня не только и не столько своим безукоризненным архитектурным совершенством, сколько отношением персонала к своим обязанностям.

Это была не только четкая организация работы всех служб и видимая невооруженным глазом строгая дисциплина, но и искреннее ра-

душие и гостеприимство людей, задействованных в приеме многочисленных гостей Поднебесной.

Даже у солдат, привлеченных для несения службы по охране стратегического объекта, при всей внешней суровости улыбались глаза, в которых читалась гордость за свою страну, добившуюся проведения Олимпиады.

А организовано все было действительно на самом высочайшем уровне. И на очень современном.

У каждого входящего в здание аэровокзального комплекса проверялся багаж. Но не так, как мы привыкли видеть в других городах - маленькой тряпочкой служащие чуть протирали краешек чемоданов, а потом эту тряпочку прикладывали к специальному устройству. Если загорался зеленый свет - значит, все окей, внутри нет ни взрывчатых, ни других запрещенных веществ.

А полицейские были оснащены видеокамерами, установленными на головных уборах. Каждый их шаг, каждое общение с гражданами записывалось в онлайн-режиме и передавалось в центральный пункт. Что побуждало и без того предельно корректных полицейских быть еще более корректными при исполнении служебных обязанностей.

Кстати, меры безопасности, предпринятые в те дни, действительно выглядели беспрецедентными. На всех автобусных остановках, на всех перекрестках, у каждой стоянки такси дежурили не только полицейские, но и уже упомянутые солдаты китайской армии. Не знаю, как у других, но у меня это вызвало лишь чувство собственной защищенности.

Кстати, о такси. Очень веселые мгновения я пережил при общении с пекинскими таксистами. Сев в аэропорту в такси и показав водителю листок с адресом отеля, я добился от него кивка согласия и, уверовав, что он правильно прочитал название отеля и знает, где он находится, откинулся на спинку кресла, готовясь обозревать раскинувшийся вокруг трассы город.

Однако оказалось, что таксист в силу природного радушия не хотел меня огорчать, но местонахождение отеля ему было не очень знакомо. Плюс его знание английского ограничивалось кивком головы на любой вопрос, и я провел несколько напряженных минут, получая согласие на все свои замечания.

Вначале я, было, понервничал, но потом, убедившись, что это нисколько не ускорит процесса поиска отеля, расслабился, и мы с таксистом стали смеяться, каждый - своему. Я - тому, что он улыбается на каждое мое слово, а он - какой веселый пассажир ему попался. Вот так и ехали мы, периодически останавливаясь, чтобы показать листок с названием отеля прохожим, смеясь и радуясь жизни, пока не доехали до нужного пункта.

Этот случай стал для меня весьма показательным. Китайцы по своей натуре очень теплые. В них нет агрессии, как нет ее во всей Азии, в них нет раздражительности, они весьма терпеливы, и это при невероятной работоспособности и подчинении дисциплине. Теплота, помноженная, как я уже отметил выше, на любовь к своей стране. Возможно, именно поэтому им удалось совместить, казалось бы, несовместимое - коммунистическую идеологию и капиталистический подход в экономике.

И если Мао Цзэдун считается в Китае богом идеологии, то Дэн Сяопин - богом и творцом нынешнего стремительного развития Китая.

Одни из самых богатых в мире корпораций, одни из самых богатых в мире бизнесменов, одни из самых крупных в мире банков, но строжайший партийный контроль. Ты можешь быть велорикшей или миллиардером, но ты обязан подчиняться правилам, установленным партией.

И вот что интересно, и я думал об этом. Казалось бы, что мешает человеку, сколотившему состояние, уехать из страны, купить себе, к примеру, остров в океане и жить там припеваючи вдали и от страны, и от партии, и от ее правил?

Вроде ничего. Но только не китайцу. А что скажет нация? Как можно?

Именно поэтому, даже уехав, он будет жить жизнью Чайна Тауна, помогать родным, стране и вкладывать в нее, чтобы сделать богаче не только себя, но и родину.

Как мне кажется, все это проистекает из общей концепции китайской философии. Если Мао и Дэн - строители современного Китая, то родоначальником китайской философии является Конфуций.

Так же, как древнегреческая философская мысль оставила прочный и вечный след в Европе, конфуцианство наложило отпечаток на весь жизненный уклад Азии. Корея, Таиланд, Малайзия, Япония - во

на Летних Олимпийских играх в Пекине

всех этих странах есть схожее восприятие мира, восприятие ближнего, восприятие жизни. И два кита, на которых зиждется эта философия, - человек должен любить человека, и человек должен уважать старших.

Будучи в Китае, мне интересно было наблюдать за отношением взрослых к детям. Их балуют, им позволяют озорничать, но только до определенных пределов - стоит взрослому насупить взгляд, как ребенок быстро приходит в себя.

Такое я наблюдал не только в Китае, но и во всей Азии, но именно в Китае это выглядело особенно выпукло. Ведь только в Китае законодательство ограничивает количество детей в семье. У вас никогда не будет больше одного ребенка, и у вас никогда не будет больше одного внука. Поэтому в системе воспитания не допускается никаких компромиссов. Если ты упустишь ребенка из-за воспитания, другого у тебя уже не будет.

Ребенок может быть плаксивым или смешливым. Он может быть веселым или хмурым, подвижным или спокойным. Но он ни при ка-

ких обстоятельствах не должен быть избалованным. И он обязательно должен уважать старших и любить свою страну - это закладывается в сознание ребенка с первых же минут его жизни.

Вся система не только воспитания, но и образования построена именно на этом постулате - ты должен знать свою историю, должен гордиться своей страной. Уважение к корням, как мне показалось, в Китае - стержень государственного подхода в молодежной политике. Детские сады, школы, колледжи, университеты, классы и группы учащихся в строго установленные дни в организованном порядке ходят в музеи, театры, храмы, обсерватории, зоопарки. И ходят с удовольствием - я видел лица школьников и студентов.

Поэтому в китайцах гордость за свою страну, за свой народ носит ярко выраженный характер. Скажу больше, во время моих бесед с китайцами подспудно проскальзывала их мысль о своем превосходстве над Европой - мол, все создано нами, все пошло от нас.

Есть известная шутка о том, что китайцы все на одно лицо – для европейцев. В Китае все с точностью наоборот. Когда в Шанхае ко мне подошел подросток и попросил с ним сфотографироваться, я удивился такому интересу - вроде бы в Китае я пока не столь известен. Но потом мне объяснили, что этот ребенок приехал в составе своего класса в шанхайские музеи из провинции, где человек моей наружности никогда не был замечен. И мы для них все на одно лицо. Вот так они познают многообразие мира.

Скажу откровенно, современный Пекин особого впечатления на меня не произвел. Вернее, ничем не удивил. Широкие проспекты, стеклянные высотки, торговые центры - все как везде. Правда, приятно удивило несоответствие ожиданиям, вернее, сложившимся стереотипам. Если быть честным, я ожидал увидеть потоки велосипедистов и мало автомобилей, но оказалось, что Китай уже не тот, который мы видели когда-то на картинках. Мегаполис с оживленным движением, множеством автомобилей, современных автобусов и футуристическими транспортными развязками.

Но старая часть города мне понравилась больше. Именно там можно почувствовать дух и сущность Китая, его древней столицы. Автомобилям туда въезд запрещен, но предлагается альтернатива, и можно воспользоваться услугами велорикш. Их здесь два вида - одни, как

во время Летних Олимпийских игр в Пекине с китайскими добровольцами

мне объяснили, частники, и с ними можно поторговаться, но за качество услуг никто не поручится. А можно обратиться к услугам официальной фирмы. Подходите к бригадиру, он определяет велорикшу, и вы, заплатив фиксированную сумму, отдаетесь во власть знатока этих мест. Велорикша здесь - это не только водитель транспортного средства, он ваш гид, ваш советчик, и даже торговаться в магазинах он будет в вашу пользу.

Если в современной части Пекина вас ничего не удивляет, то старый Пекин сразу завораживает самобытностью и, как сейчас модно говорить, аутентичностью. Знакомые очертания крыш пагод, многочисленные ресторанчики, магазинчики, и много туристов, с интересом осматривающих окрестности.

Там, где нельзя проехать даже на велоколяске, рикша предлагает пройтись пешком, ожидая в условленном месте. И вы бродите, впитывая в себя дух старого Пекина. И с витрин ресторанов на вас смотрят вывешенные тушки знаменитой пекинской утки. Не поесть здесь утку - значит, лишить себя удовольствия изведать ее на исторической

родине. Поверьте, ни в одном китайском ресторане за рубежом вы не сможете побаловать себя таким вкусом! И не ищите в ресторанах хлеба, его здесь нет. Хлеб китайцам заменяет рис, и, может быть, поэтому увидеть тучного китайца или пышную китаянку практически невозможно.

А утка, кстати, даже в Шанхае, куда мы отправились после Пекина, была уже не такой. Тоже вкусной, но уже по-шанхайски. Что лишний раз подтверждает, что для полноты вкуса гурманы должны припадать к истокам.

Впрочем, Шанхай вполне компенсировал гастрономическую жажду другим. Если ультрамодерн Пекина не очень пришелся мне по душе, то Шанхай превзошел все ожидания. Он оказался именно таким, каким я его себе и представлял - очень динамичным, оживленным и очень контрастным. Вчера и сегодня, слившиеся в душном дыхании лета.

Особенно большое впечатление на меня произвел ночной Шанхай. Заказав экскурсию по реке Хуанпу, я ничуть не ошибся. Если при прогулке по Сене, Темзе и другим европейским рекам вы наслаждаетесь видами старинных зданий исторических городов, то неспешный заплыв на прогулочном пароходике по реке Хуанпу не менее старинного города Шанхай дарит совершенно иное - яркие, оригинальные небоскребы, красующиеся оригинальной подсветкой. И я сразу вспомнил выражение О`Генри: «Огни Нью-Йорка горели лихорадочным гостеприимством».

Лихорадка ночной жизни - это то, что впечаталось в память о Шанхае. На главной пешеходной улице города жизнь кипит так, что невольно проникаешься этим пульсирующим ритмом. Трезвые и пьяные, грешники и праведники, карманники, торговцы, зазывалы магазинов и ресторанов, ученые и рабочие, местные и туристы - такое впечатление, что все многомиллионное население Шанхая стекается на улицу Нанкин, чтобы окунуться в это буйство ночных красок и звуков.

И так было всегда, как уверяет история. Когда-то Шанхай, ввиду близости к морским путям, был одним из основных поставщиков в Европу хлопка, чая, фарфора и других известных китайских товаров. Причем продавал это за золото.

И когда Англия очнулась, оказалось, что ее золотые запасы иссякают, а взамен этого в страну завозятся упомянутые китайские бренды. И поступила своеобразно своему пониманию цивильных отношений - стала завозить в Шанхай из Индии, бывшей тогда ее колонией, наркотики. Если говорить неформальным языком, «подсадила» город на «иглу». И все золото стало возвращаться в Англию. И даже война, в которую ввязался Шанхай, пытаясь отстоять свое право на трезвую жизнь, не дала результатов - слишком сильна была владычица морей. И потерпевший поражение город превратился в один из крупнейших мировых центров торговли наркотиками. А свой пай в этой торговле получили и Франция, и США.

Сегодня за употребление и распространение наркотиков в Китае грозит смертная казнь - уж слишком свежа в памяти страны та эпоха, когда население буквально изнывало под гнетом наркомании.

А еще китайцы очень религиозны. Но единой религии, если быть откровенным, я не заметил. Конфуцианство, даосизм, буддизм, ислам - у каждой из них свои последователи, свои культовые храмы.

Но, как мне кажется, можно говорить о всенародной идее, объединяющей всех китайцев. Вернее, это даже не идея, а, скорее, некий нравственный стержень, цементирующий нацию.

Каждый китаец верит, что главное в этой жизни - усердно трудиться на благо своей семьи и своей страны. Возможно, я повторяюсь, но это именно то, что характеризует китайцев, верящих в переселение душ.

Ты можешь прийти на этот свет либо как животное, либо как растение, либо как человек. И если ты пришел в этот мир человеком, то должен оставаться человеком, привязанным к обществу с его правилами и устоями. И если останешься человеком, то у тебя есть шанс и в следующей жизни прийти на эту землю человеком. Вот такая философия.

В один из буддийских храмов Шанхая наведался и я. Сосредоточенные лица, глубокое почтение к святыням, зажигаемые свечи и поклоны. Все очень ритуально, торжественно и красиво. Правда, там мне рассказали, что в последние годы в Китае стало распространяться христианство, но, по личным наблюдениям, я не сказал бы, что это распространение заметно для приезжих.

Государство этой экспансии никак не препятствует, но, исходя из собственного восприятия Китая, не думаю, что этой стране грозит христианизация. Уж слишком сильно сидит в каждом китайце стремление быть верным традициям, что, впрочем, не исключает влияния глобализации.

И напоследок пара строк о китаянках, иначе мой короткий рассказ о Китае окажется и не совсем полным, и не совсем авторским.

Хотя мы знаем из своих представлений о Китае, что китаянки бывают маленького роста, но, видимо, акселерация сделала свое дело, и среди молодых китаянок я видел много девушек достаточно высокого роста.

Но всех их - и высоких, и не очень - объединяла страсть к шортам, которые, как мне показалось, являются современным национальным женским одеянием, обнажающим стройные ноги. Очень миловидные женщины с минимальным количеством макияжа, используемого лишь для подчеркивания миндалевидного разреза глаз, с озорством разглядывающих окружающий мир. И шелковистая, даже на взгляд, безукоризненно белая кожа. Такая же белая, как и мои впечатления об этой удивительной стране, в которой не оказалось ни единого черного пятнышка.

Я обязательно вернусь к тебе, Китай, обещаю… Обязательно вернусь…

Человек, влюбленный в свою профессию

Азад Исмаил оглу Нагиев родился в 1962 году в Баку.

В 1985 году окончил 2-й Московский ордена Ленина Государственный медицинский институт им. Н.И.Пирогова (ныне Российский национальный исследовательский медицинский университет).

В 1991 году после успешной защиты диссертационной работы ему присвоена научная степень кандидата наук.

В 2004-2007 гг. по направлению МИД Азербайджана обучался в Дипломатической академии МИД Российской Федерации, которую окончил с дипломом отличия.

С 1994 года является сотрудником МИД Азербайджана.

В 1998-2000 гг. по направлению МИД работал в миссиях ОБСЕ в Хорватии и Косово (Сербия).

В 2001-2004 гг. - сотрудник Посольства Азербайджана в Китае.

В 2008-2013 гг. - сотрудник Посольства Азербайджана в Индии.

В настоящее время занимает должность заведующего отделом Управления информации и по связям с общественностью МИД Азер-

байджанской Республики.

Имеет ранг дипломатического советника первого класса (2009 г.).

За образцовое исполнение служебных обязанностей, профессиональное мастерство и достигнутые высокие результаты награжден юбилейной медалью «90-летие (1919-2009 гг.) дипломатической службы Азербайджанской Республики».

«Завоевание» Китайской стены, или Чистосердечные признания

Признаться, я был весьма обескуражен, когда мне было предложено работать в нашем посольстве в Пекине. Мне, до этого проработавшему в многочисленных краткосрочных и долгосрочных служебных командировках в странах Европы, такое предложение показалось нелогичным и весьма странным. Я абсолютно не видел себя в Китае и не представлял, чем мой ранее приобретенный профессиональный и жизненный опыт мог бы пригодиться в этой дальневосточной стране.

Что я знал о Китае? В памяти почему-то всплывали воспоминания из далекого детства о термосе с яркими красивыми цветами и выбитыми на его крышке непонятными значками-иероглифами, напоминавшими мне фантастических жучков и червячков, особый вкус термосного чая, сильно отдававшего пробкой. И еще слова отца о мифических рубашках торговой марки «Дружба», которые он приобрел еще задолго до моего рождения и, наверное, носил бы до сих пор, но не знает, куда их запрятала мама. Ну и, пожалуй, все. Необходимость в ликвидации пробела знаний о Китае была очевидна, и я спешно начал изучать всю имевшуюся в наличии литературу. Признаюсь, информацию о том, что в стране проводятся экономические реформы и Китай демонстрирует фантастические темпы роста, я воспринял скептически. В конце концов, все экономически неразвитые страны на начальных этапах реформ показывают стремительный рост, а затем вскоре выдыхаются. Да и вообще, в Китае со времен Великого Кормчего - Мао Цзэдуна проводилось бесчисленное количество революций и реформ, которые закончились крахом и новыми страданиями китайского народа.

Убеждение, что следует отказаться от сделанного предложения, почти сформировалось, но для решительного отказа надо было при-

с друзьями в Пекине

думать благовидный предлог. Дело в том, что на дипломатической службе не приветствуется подобная привередливость в выборе будущего места работы, и мой слабо мотивированный отказ мог бы натолкнуться на непонимание со стороны руководства. Промучившись несколько дней, но так и не придумав ничего благоразумного, я все же решил принять предложение, утешив себя мыслью о том, что, если станет совсем невмоготу, уеду из этой страны при первой же возможности, тем более что, со слов моих коллег, подобный прецедент уже был.

Все формальности были быстро улажены, и в августе 2001 года я выехал в Китай. С первых часов Пекин приятно удивил меня своим вполне современным аэропортом, широкими проспектами, помпезной архитектурой правительственных зданий и огромным количеством людей на улицах, как у нас в дни празднования национальных дат. А еще на меня сильное впечатление произвело наличие широких дорог для велосипедистов, по которым двигался нескончаемый двухколесный поток, чего я не видел ни в одной стране мира. Первое

впечатление от увиденного было то, что многое здесь очень знакомо и узнаваемо, и по стилистике напоминает мне Москву начала 1960-х, но более ухожено и продвинуто. Тут и там звучащие на китайском языке и вызывающие ностальгию песни «Катюша» и «Подмосковные вечера», стайки пионеров в красных галстуках, повсеместно встречающихся на улицах, еще более усилили это впечатление. Здесь я зримо увидел, как должна была выглядеть столица развитого социализма в понимании середины 20-го века. А за окном начинался 21-й век.

Первый же выход нашей семьи погулять по улице поразил тем, что нас мгновенно окружила большая толпа любопытствующих людей, которые с интересом рассматривали нас и пытались заговорить, гладили моих детей по голове, дарили им конфеты и обязательно хотели с нами сфотографироваться. Такой интерес к нашим персонам не был единичным случаем, подобное происходило практически постоянно, и мы к этому быстро привыкли. Эти первые общения с рядовыми китайцами выявили, что они дружелюбны, сердечны, откровенны, очень любят детей, и то, что иностранцы - для них большая диковинка.

Эти контакты также показали, что мое владение несколькими европейскими языками здесь оказалось абсолютно бесполезным, и без знания китайского тут не проживешь. Ничего не поделаешь, пришлось сесть за изучение «китайской грамоты». Старый добрый учитель китайского языка милостиво согласился обучить меня премудростям написания иероглифов и особенностям музыкальной, состоящей из 5 тонов китайской речи. За первую неделю я выучил 10 иероглифов и был весьма горд собой, однако, узнав от ши-фу (учителя), что количество иероглифов китайского алфавита более 50 тысяч, и для чтения газет необходимо знать не менее 25 тысяч, моя самоуверенность быстро выучить язык мгновенно улетучилась, а мой энтузиазм быстро угас. Однако этот неудачный опыт научил меня гораздо большему, чем утилитарное изучение языка. Я осознал, что время в этой стране имеет другое измерение, оно бесконечно протянулось из настоящего как в прошлое, так и в будущее, имеет свой особенный темп и ритм, а жизнь не приемлет суетливости и сложена из постоянного, целенаправленного и упорного труда.

Посчитав, что побывать в Китае и не увидеть Великую стену было

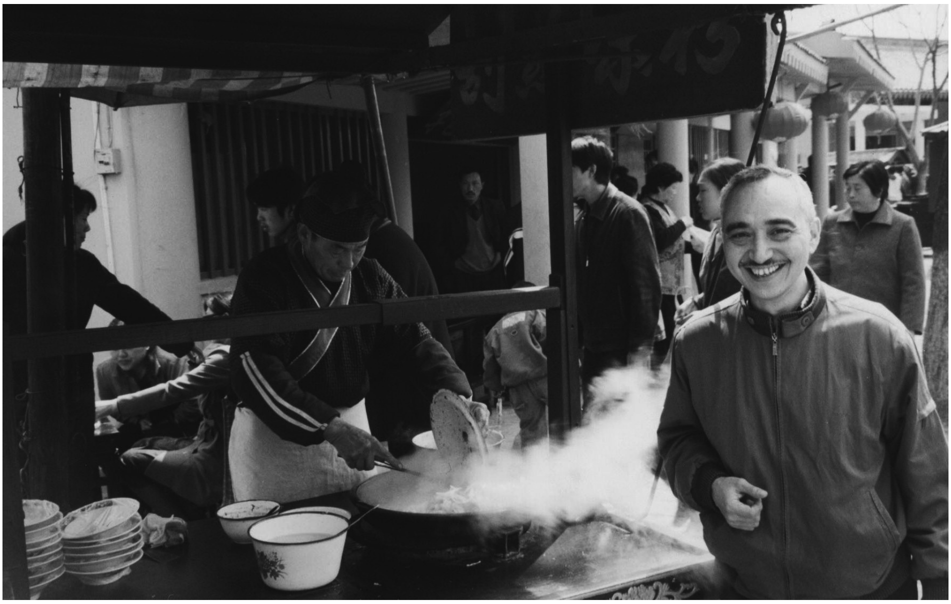

пробую китайскую кухню

бы непростительно, в ближайшее воскресенье, вооружившись термосом, бутербродами, посадив в сумку-кенгуру годовалую дочь и крепко держа за руку шестилетнюю старшенькую, мы с супругой отправились «завоевывать» это одно из чудес света. Восхождение на стену далось нелегко. Уже на втором пролете Великой стены я был близок к обморочному состоянию, тем более что приходилось тянуть на себе двоих детей, взятую провизию и выбившуюся из сил супругу. Однако, увидев, как пожилые китайцы легко обходят нас и поднимаются выше, мы решили продолжить восхождение.

На самой высокой точке стены у меня кружилась голова от недостатка кислорода, от чувства гордости, что мы достигли цели, и от восхищения красотой и грандиозностью открывавшегося отсюда вида. На сотни километров, огибая крутые хребты и ущелья, уходя и пропадая на горизонте, протянулась Великая стена. Ничего более грандиозного и величественного я не видел нигде в мире, хотя посчастливилось увидеть немало. Здесь я осознал простую истину – Великую стену мог построить только Великий народ. Когда я размыш-

лял об этом, мне вдруг пришло на ум и то, что это чудо света построили древние китайцы для защиты от набегов тюркских и монгольских племен, и от мысли, что я являюсь, возможно, потомком этих воинов, наступательный поход которых не остановила даже эта Великая стена, меня начала переполнять гордость. Возможно, это гордость сомнительного характера, но было очень приятно - значит, мы тоже можем делать великие дела.

Поскольку руководство МИД направило меня в Китай не на языковые курсы и не любоваться историческими достопримечательностями, а на выполнение вполне определенных задач по укреплению отношений между нашими странами, я упорно пытался найти ответ на главный интересующий меня вопрос: что же такое современный Китай, и в каких областях наши страны могли бы успешно сотрудничать? На многочисленных встречах со своими коллегами из дипломатического корпуса, аккредитованного в стране, на мой вопрос они многозначительно улыбались и закатывали глаза. Конечно же, это в понимание проблемы ясности не вносило.

Но я не унывал. Большим подспорьем в моей работе явились информационное агентство «Синьхуа», газета «Жэньминь Жибао» и т.д., которые оперативно передавали подробную информацию и аналитические материалы по стране и ее внешней политике на основных языках мира. Много интересного об экономике Китая и особенностях проведения реформ поведал мне в частных беседах академик З.Самедзаде в ходе его визитов в КНР. Ну и, конечно же, многочисленные встречи с представителями МИД КНР, различных госструктур, крупных компаний и с профессорско-преподавательским составом университетов дали мне ответы на многие вопросы. Неоценимую помощь и поддержку мне в познании и понимании страны оказал в то время студент Пекинского университета языков и культуры, ставший затем дипломатом, а ныне блестящий ученый-синолог Рашад Керимов, большая человеческая дружба с которым связывает нас до сих пор.

В ходе поездок по стране, организованных МИД Китая и крупными компаниями, на меня сильное впечатление произвело знакомство с политическими, культурными, индустриальными центрами и зонами экономического развития. Наибольший эмоциональный шок я испы-

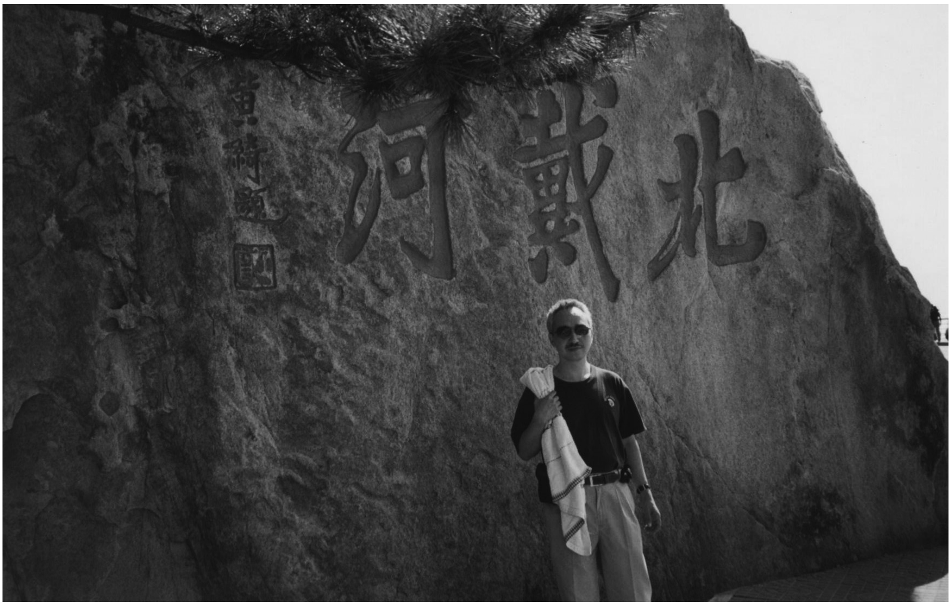

путешествие в Бэйдайхэ

тал в Шанхае. Этот удивительный город по своей энергетике, стилистике и неповторимой ауре подобен Нью-Йорку, Гонконгу, Сингапуру и другим техномегаполисам мира с их сумасшедшим ритмом и деловой активностью. Знакомство с Шанхаем, Чунцином, Наньнином и Далянем подвергло коренной ревизии мое первоначальное мнение о Китае как о СССР эпохи благополучных 1960-1970-х годов. Эти поездки по стране и знакомства показали, что реформы, проводимые в стране, - это не банальная революционная кампания, а, как говорится, всерьез и надолго. Серьезный и устойчивый экономический рост, демонстрируемый Китаем из года в год на протяжении последних десятилетий, развеял остатки моего изначального скепсиса по поводу временности этого явления.

Хочу особо подчеркнуть гостеприимство и деликатность китайцев, которая приятно поразила меня во время поездок по стране. Показывая выдающиеся результаты своей деятельности, которые составили бы гордость и честь любому народу, китайцы при этом неизменно повторяли: скажите, что сделано не так, укажите нам на наши

недостатки, мы нуждаемся в вашем дружеском совете и т.д. Разумеется, подавленным после увиденного гостям это придавало чувство собственной значимости и выводило из состояния оцепенения. Поразительно, но в Китае я никогда не сталкивался со случаями позиционирования себя в качестве «старшего брата», что, к сожалению, свойственно некоторым другим крупным и успешным странам и народам, не встречался с высокомерным и чванливым отношением вне зависимости от того, какую страну ты представляешь, большую или маленькую, богатую или бедную. Однако и собственное достоинство китайцы ставят весьма высоко, любое неуважительное отношение к стране и ее народу пресекалось решительно и сурово.

Истинный характер китайцев раскрылся для меня в критический период вспыхнувшей в стране в 2003 году эпидемии атипичной пневмонии (САРС). Эпидемия стремительно распространялась по стране, унося ежедневно десятки жизней, и приняла настолько угрожающие масштабы, что началась массовая эвакуация сотрудников диппредставительств, закрывались предприятия и школы. Многолюдные улицы сразу опустели, и Пекин стал напоминать безжизненный город-призрак. Однако никакой паники не ощущалось и не наблюдалось, все городские службы жизнеобеспечения работали в обычном режиме. Страна срочно принимала необходимые меры по борьбе с эпидемией, а население четко выполняло все рекомендации правительства. Такая слаженность в работе, дисциплинированность и мужество китайцев не могли не вызвать восхищения и чувства симпатии. В эти дни я особенно остро чувствовал солидарность к этому народу, сопричастность к его трудностям и боли. Чтобы морально поддержать их, я регулярно выезжал на машине с посольскими номерами и часами ездил по опустевшим улицам Пекина, дабы показать всем, что азербайджанцы с вами, мы не сбежали, мы не бросили вас в беде. Благодарные взгляды китайцев и их радостные приветствия, пожалуй, стали моими самыми яркими воспоминаниями о тех тяжелых днях.

Чем больше я изучал Китай во всех его аспектах, тем больше передо мной раскрывалась бездна знаний, изучить которые не представлялось возможным за трехлетний срок загранкомандировки. И чем больше я узнавал эту страну, тем больше осознавал, что ничего не

знаю. Китай – это не просто страна, это отдельная цивилизация, это особый мир, особая философия жизни, изучению которой надо посвятить, как минимум, всю жизнь. Теперь я тоже в разговоре с новоприбывшими в страну дипломатами на их наивные вопросы о Китае и китайцах с видом знатока загадочно улыбался и закатывал глаза.

За годы, проведенные в КНР, я ни на минуту не пожалел, что волею судьбы и решением моего руководства оказался в этой стране. Я чувствовал себя в эпицентре мирового развития, и это мне очень нравилось. Страна, и в особенности ее столица, стремительно преображалась, на месте старых кварталов – хутонгов – выросли великолепные многоэтажные здания из стекла и бетона, узкие улицы и дороги сменились многополосными автобанами и проспектами, а на железной дороге появились первые поезда на магнитной подушке. Китай стремительно ворвался в новую эпоху, и уезжал я уже из страны 21-го века.

Вернувшись в родное министерство, на вопрос о том, куда бы мне хотелось поехать в очередную командировку – может быть, в Европу? – отвечал, что нет, только в Азию, однако на сей раз хотелось бы в Индию. Но это уже совершенно другая страна и совершенно другая история...

Друг книг

Зарифа Теймур гызы Салахова родилась в 1932 году.

В 1948-1952 годах получила образование в Педагогическом училище имени М.А.Сабира.

В 1952-1956 гг. продолжила учебу в АПИРЯЛ имени М.Ф.Ахундова.

В 1956-1958 гг. работала в начальных классах средней школы педагогом русского языка и литературы.

В 1958-1962 гг. проработала внештатным сотрудником газет «Мингечаурский рабочий» и «Коммунист Сумгаита».

В 1968-1970 гг. - второй секретарь горкома Коммунистической партии города Сумгаит Азербайджанской Республики.

В 1970-1981 гг. - руководитель информационного сектора партийной организации Центрального комитета Компартии.

В 1981-1993 годах - первый заместитель председателя Общества добровольных книголюбов.

С 1993 года по сей день - председатель правления общества «Кни-

га» Азербайджанской Республики.

Член исполкома Национального олимпийского комитета Азербайджанской Республики.

За вклад в развитие культуры книги удостоена национальной премии «Хумай-2001», награждена орденом Славы.

В 2002 году в Баку был открыт первый и пока единственный в мире Музей миниатюрной книги. В этом музее выставлены более пяти тысяч миниатюрных книг из личной коллекции З.Салаховой, собранных на протяжении почти тридцати лет.

В 2006 году приказом Ученого совета Национальной академии наук Азербайджана удостоена звания профессора.

Является членом партии «Ени Азербайджан».

Мои впечатления о Китае

Начну издалека. В 1954 году в Пекине торжественно отмечалось пятилетие Китайской Народной Республики. На это празднование Мао Цзэдун - председатель Компартии Китая - пригласил двух народных артистов СССР - Рашида Бейбутова (Азербайджан) и Тамару ханум (Узбекистан), которые к тому времени были известны далеко за пределами родины. Первый – по фильму «Аршин мал алан», продемонстрированному в Пекине, вторая - как исполнительница песен и танцев народов мира на языках и в национальных костюмах тех народов и стран, где она выступала. Гастроли Тамары ханум и Рашида Бейбутова в КНР продолжались в течение целого месяца.

Особо хочу отметить, что оперетта «Аршин мал алан» впоследствии ставилась на сцене Пекинского оперного театра с 1955 по 1990 год и возобновилась в 2010 году.

Через пару месяцев после этих гастролей я встретилась в Москве с Тамарой ханум и поинтересовалась ее впечатлениями о пребывании на древней земле Китая. После обстоятельного рассказа о своих впечатлениях она особо подчеркнула: «Такого трудолюбивого, такого дисциплинированного народа в мире нет. Через 50 лет Китай завоюет весь мир». Это было сказано великой артисткой, которая к тому времени объездила весь мир, побывала во многих странах, изучила нравы, традиции, культуру, достижения народов, населяющих эти земли,

памятный снимок одного из визитов в Китай

и могла объективно оценить древние традиции и достижения китайского народа за столь короткий срок.

Китайскую Народную Республику в первый раз я посетила в июле 1995 года. Меня как члена Национального женского комитета, созданного указом Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева, командировали в Пекин в преддверии IV Всемирного конгресса женщин, который должен был состояться для неправительственных женских организаций с 30 августа по 8 сентября 1995 года, для ознакомления с местом проведения и уточнения ряда организационных вопросов с нашим посольством.

Мое второе пребывание в Китае продолжалось с 29 августа по 8 сентября 1995 года в городе Хай-Роу, в 52 км от Пекина, на IV Всемирном конгрессе неправительственных женских организаций вместе с членами возглавляемой мной Бакинской ассоциации женщин Азербайджана.

А с 9 по 16 сентября 1995 года я в составе правительственной делегации продолжила участие в конгрессе уже в Пекине. Самое большое

достижение нашей правительственной делегации состояло в том, что в Платформу, принятую на IV Всемирном конгрессе женщин, была включена статья о женщинах-заложницах – жертвах военных конфликтов.

Особо хочу отметить, что все мероприятия, связанные с участием неправительственных и правительственных женских делегаций со всего мира в IV Всемирном конгрессе женщин, были организованы на высочайшем уровне. Запомнилось яркое выступление Хиллари Клинтон на закрытии конгресса в Хай-Роу.

В следующий раз я попала в КНР в 2008 году. Как член исполкома Национального олимпийского комитета побывала на Олимпийских играх в Пекине.

Разница между моими первыми пребываниями в Пекине и третьим составила 13 лет. Казалось бы, что можно сделать в 18-миллионной столице за такой короткий период, чтобы город стал неузнаваем? Столица КНР изменилась кардинально: огромные высотные здания, автомобильные развязки, красивые фасады домов, кругом на протяжении многих километров автотрасс зеленые насаждения с эмблемами Пекинской Олимпиады из живых цветов и кустарников, не говоря уже об уникальных храмах, сохранности и содержании этих памятников древней архитектуры Китая. Потрясение вызвала 26-метровая статуя Будды из красного дерева, попавшая в Книгу рекордов Гиннесса.

Я побывала на Олимпиадах в Сиднее, Афинах, Пекине, Лондоне. Говорила и продолжаю утверждать, что никогда ни одна страна не сумеет перешагнуть уровень организации Пекинской Олимпиады-2008. Во-первых, архитектура спортивных сооружений, обрамление и подходы к этим объектам. А как была организована реклама всех соревнований по всем видам спорта на телевидении и в средствах массовой информации, не говоря об оформлении площадей, проспектов, автотрасс символикой Олимпиады-2008! А как вам такое: у выхода со спортивной арены стоит вышка, на ней наверху находится молодой человек с мегафоном, а внизу по бокам стоят девушки-китаянки – волонтеры и держат в руках мягкие игрушки? Молодой человек объявляет: «Уважаемые гости Олимпиады, если можно, подарите нам ваши использованные билеты, мы хотим их сохранить для наших по-

в одном из известных храмов

томков, а взамен подарим вам мягкую игрушку».

И тогда, уже в третий раз, я опять попала на Китайскую стену в 150 км от Пекина. Я еще раз поразилась масштабности этого гениального сооружения. И что примечательно, все эти 150 км, что мы проехали из центра города к Китайской стене, каждые 50 м на осветительных столбах красовалась на шелковых полотнах эмблема Олимпиады, не говоря уже о том, что весь город, этот огромный мегаполис, был украшен разнообразной символикой Олимпиады-2008. То, чего мы не увидели в Лондоне в августе 2012 года.

Но самое ценное из увиденного - это сами китайцы, доброжелательные, образованные, культурные. Я лично не встречала в городе молодых людей с сигаретой во рту. Метро в Пекине вызвало потрясение – там платформа огорожена оргстеклом. Оплата всех транспортных услуг производится по единой электронной карточке и очень низкой цене. А новые современные музеи, которых не было в 1995 году, потрясают своей экспозицией.

Через одиннадцать месяцев, в июне 2009 года, я еще раз побыва-

ла в Китае по личной инициативе. Еще раз поразилась тому, какие за столь короткий срок произошли бросающиеся в глаза приятные изменения в облике этой страны.

На Всемирной выставке ЭКСПО-2010 в Шанхае в павильоне нашей республики на двух витринах мной была развернута выставка «Азербайджан и Китай в миниатюрной книге». Я была поражена, когда получила такую информацию: за 9 дней на Всемирную выставку было продано 33 миллиона билетов. И за этот же период посетители нашего павильона в шести книгах оставили тысячи отзывов о выставке миниатюрных книг «Азербайджан и Китай в миниатюрной книге». Представить себе, как на пустом месте за короткий период были построены павильоны государств-участников этой Всемирной выставки, просто невозможно. И, конечно, больше всех привлекал внимание павильон Китайской Народной Республики.

И что еще меня поразило – высочайшее качество обслуживания в отелях, будь это 5-звездочный или 3-¬звездочный. Качество товаров легкой промышленности, продуктов питания – высочайшего уровня. И поражает воображение, какое внимание старшее поколение уделяет своему здоровью: утром, днем, вечером в парках, скверах, зонах отдыха они выполняют определенный круг упражнений, а по вечерам танцуют, слушают музыку. И что особенно бросается в глаза, каким вниманием и заботой окружены дети, подрастающее поколение – дошколята, учащиеся и студенты.

Я не могу не отметить и то, на каком высоком полиграфическом уровне издаются в КНР книги – начиная от мировой классики, трудов древних философов мира до учебников, специальной литературы, не говоря уже о детской – с прекрасными иллюстрациями.

Конечно, я не сомневаюсь, что еще не раз побываю в Китайской Народной Республике. И каждый раз, бывая во многих странах мира, на всех континентах, я постоянно убеждаюсь в пророческих словах Тамары ханум: «Такого трудолюбивого, такого дисциплинированного народа в мире нет. Через 50 лет Китай завоюет весь мир». И мы сегодня свидетельствуем это.

LETTERPRESS
NƏŞRİYYAT EVİ

Kağız formatı 70x100 1/16.
Fiziki çap vərəqi 15,5.
Tiraj 1000.

"Letterpress" nəşriyyat evində çap olunmuşdur.